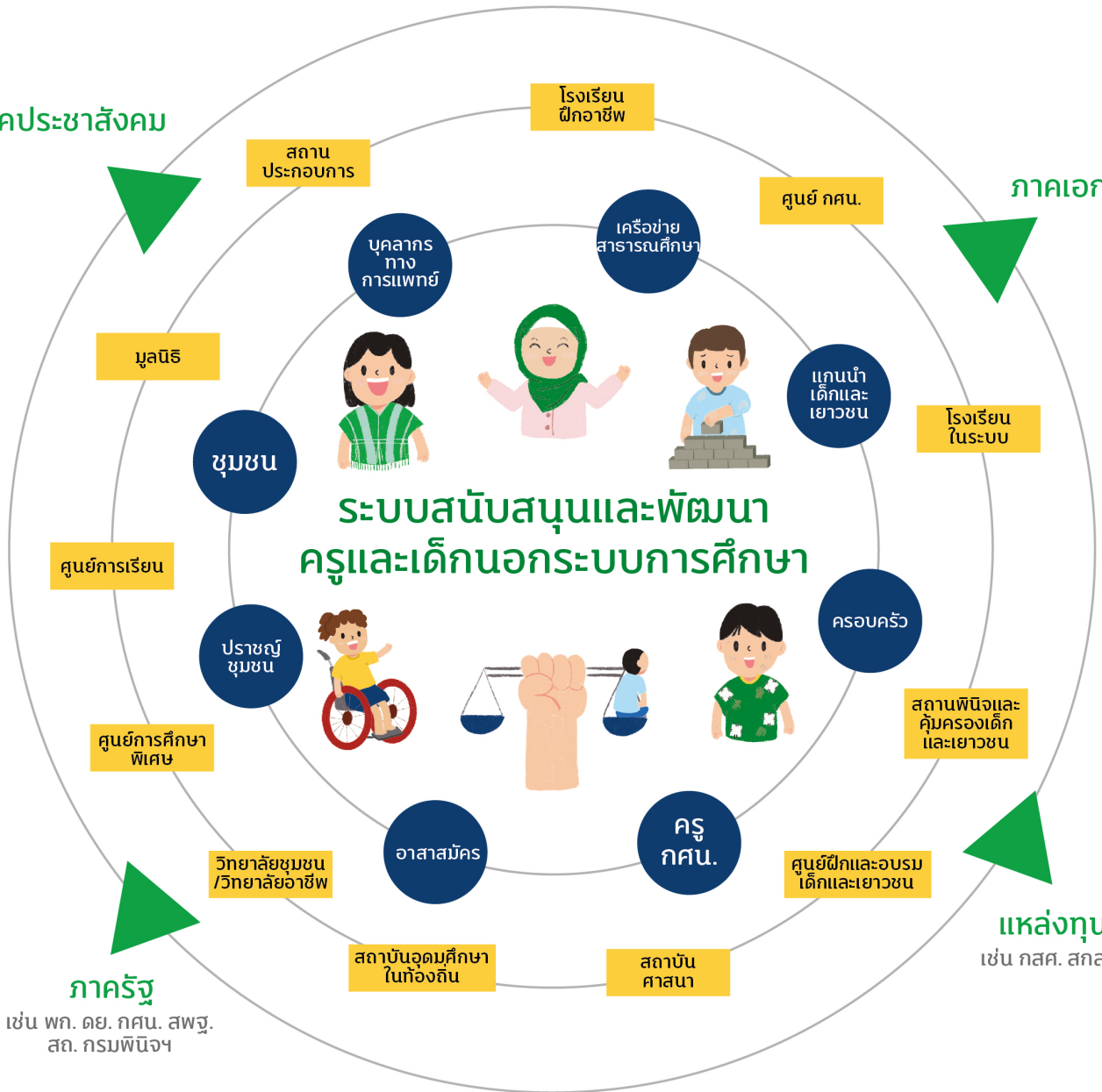

ภาคประชาสังคม

ภาคเอกชน

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2564 จำนวน 1,000 เล่ม

ISBN: 978-616-93691-7-2

สงวนลิขสิทธิ์/จัดทำ

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียน

รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร.วรรณรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.กชกร จุยมณี

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.ระวี จุฑาศฤงค์

ภาควิชาการพัฒนาระบบบริหารมนุษยและชุมชน

คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

น.ส.ชุตติมา ชุมพงค์

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

น.ส.ปณิตาธิ์ย์ ทันทสุวรรณ

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายปิยวิษ ขำนาญกิจ

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิสูจน์อักษร:

น.ส.ดانا โมหะหมัดรักษาผล

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปกและภาพประกอบ

น.ส.อรุสมน ศานติวงศ์สกุล

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ที่

บริษัท นัชชาวัตน์ จำกัด 42/19 หมู่ 5 ซอย 11/14 ถนนเสมาฟ้าคราม ตำบลคูคต

อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี 12130 โทรศัพท์ 0-2193-2549

อีเมล natchawat.print@gmail.com เว็บไซต์ <http://www.natchawatprinting.com>

คำนำ

หนังสือเรื่องระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา เกิดขึ้นภายใต้ “โครงการ การสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา” ได้รับการสนับสนุนจากสำนักพัฒนา ครู นักศึกษาครู และสถานศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) โดยโครงการมีเป้าประสงค์เพื่อ สร้างและนำเสนอกลไกในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของเด็กนอกระบบการศึกษาควบคู่กับ การพัฒนาคุณภาพครูนอกระบบการศึกษาที่ดูแลกลุ่มเป้าหมาย หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นจากการรวบรวมข้อมูลการลง พื้นที่ ติดตามสนับสนุน และสัมภาษณ์ผู้ดำเนินงานโครงการ รวมทั้งข้อมูลจากเวทีถอดบทเรียนการทำงานตลอด ระยะเวลาของโครงการฯ

เนื้อหาในหนังสือระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา แบ่งตามประเภทเด็กนอกระบบ การศึกษาที่ทางโครงการได้พบเจอเป็นส่วนใหญ่ ประกอบด้วย 6 ประเภท ได้แก่ 1) เด็กในกระบวนการ ยุติธรรม 2) เด็กพิการในชุมชน 3) เด็กชาติพันธุ์ 4) เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว 5) เด็กมุสลิมใน พื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 6) เด็กยากจนในชุมชน

ทางคณะทำงานโครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอขอบคุณ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ที่ให้การสนับสนุนในการพัฒนาหนังสือครั้งนี้ และขอขอบคุณทุก โครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้ดำเนินการ ช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา และให้ข้อมูลเพื่อการสังเคราะห์ระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบ การศึกษา ทั้งรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา วิธีการ กระบวนการ และการใช้ เครื่องมือที่หลากหลาย รวมไปถึงกลไกการสนับสนุนเด็กและครูนอกระบบการศึกษาที่เป็นขั้นตอน การดำเนินงาน ในการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมเด็กและครูนอกระบบการศึกษาให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่ต้องการอย่างยั่งยืน

คณะทำงานโครงการฯ

กรกฎาคม 2564

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทนำ	1
บทที่ 1 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กในกระบวนการ ยุติธรรม โดยรศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา	5
บทที่ 2 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กพิการในชุมชน โดยรศ.ดร.วรรณรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ นางสาวปิ่นทวารีย์ ทันทสุวรรณ	25
บทที่ 3 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กชาติพันธุ์ โดยนางสาวชุตินา ชุมพงศ์ นางสาวปิ่นทวารีย์ ทันทสุวรรณ นายปิยวัช ชำนาญกิจ และรศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา.....	43
บทที่ 4 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและ ลูกหลานแรงงานต่างด้าว โดยผศ.ดร.ระวี จุฑาทองศ์และรศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา.....	63
บทที่ 5 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิม และเด็ก ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยดร.กชวร จุ้ยมณี รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และนายปิยวัช ชำนาญกิจ.....	89
บทที่ 6 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กยากจนในชุมชน โดยผศ.ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุลและรศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา.....	107
บทส่งท้าย ระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา.....	125

บทนำ

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาแก่บุคคลบนผืนแผ่นดินไทยอย่างเท่าเทียม ดังในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาในหลายมาตรา เช่น การกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่เข้ารับการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับ และรัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปีตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาให้สมกับวัย โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการ เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560) แต่อย่างไรก็ตามกลับพบว่ามีเด็กอีกหลายล้านคนที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งถือเป็นเด็กนอกระบบการศึกษา นั่นคือเป็นเด็กที่อยู่ในวัยเรียนแต่ไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในสถานศึกษา หรือเคยได้เข้าเรียนแล้ว แต่มีเหตุให้ต้องออกกลางคันและไม่ได้กลับมาเรียนอีก (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563)

การช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาให้ได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสมนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจสภาพปัญหา ความต้องการ และสถานการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นในการดูแลช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความแตกต่างกัน รวมถึงครุนอกระบบการศึกษา ผู้ปฏิบัติงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อเป็นฐานในการพัฒนารูปแบบและกลไกการช่วยเหลือครูและเด็กนอกระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยหนังสือเล่มนี้จะนำเสนอระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากประเด็นต่าง ๆ จากกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาทั้ง 6 ประเภท ได้แก่ เด็กในกระบวนการยุติธรรม เด็กพิการในชุมชน เด็กชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เด็กมุสลิมและเด็กในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เด็กยากจนในชุมชน และครุนอกระบบการศึกษา ได้แก่ ครูประจำการ ครูนักพัฒนา และครูจิตอาสา จาก 19 โครงการย่อยภายใต้โครงการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา รวมไปถึงสภาพปัญหา วิธีการช่วยเหลือ วิธีการพัฒนาเด็กและครุนอกระบบการศึกษา โดยในแต่ละโครงการได้ออกแบบและแสวงหาวิธีการช่วยเหลือเด็กแตกต่างกันไปตามบริบทสภาพแวดล้อม ความจำเป็น และความต้องการเฉพาะของเด็กในพื้นที่ ผ่านการสร้างเครือข่ายคนในชุมชน องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จนเกิดเป็นรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกการสนับสนุนเด็กและครุนอกระบบการศึกษา

รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึง แนวคิด วิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้อย่างหลากหลายในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) การเพิ่มทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed learning) และรูปแบบอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้เรียนรู้ตามศักยภาพ ตามความต้องการ เช่น ส่งเสริมทักษะการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

ทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ ฝึกอาชีพ เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษามีความพร้อมในการเข้าเรียน สามารถปรับตัวในการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ ทักษะการดำรงชีวิต มีทักษะการทำงาน สามารถประกอบอาชีพ เป็นที่พึ่งให้แก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยครูนอกระบบการศึกษาทำหน้าที่อย่างหลากหลาย เพื่อเอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ความต้องการของเด็กนอกระบบการศึกษา เช่น การเป็นผู้อำนวยความสะดวก เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ที่ชวนคิด ชวนตั้งเป้าหมาย คอยชี้แนะ และสร้างความเชื่อมั่น ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาและเป็นพี่เลี้ยงที่คอยให้กำลังใจ รับฟัง สร้างแรงบันดาลใจ รวมทั้งเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็กนอกระบบการศึกษา ร่วมกับบุคคลหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กนอกระบบการศึกษา ในขณะที่รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูนอกระบบการศึกษา พบว่า ในภาพรวมมีทั้งรูปแบบการพัฒนาครูด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ การนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง โดยมีองค์กรนานาชาติ องค์กรภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษาและแหล่งทุนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของครูนอกระบบการศึกษาให้มีสมรรถนะที่จำเป็น ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสม ตั้งแต่การพัฒนาความสามารถเรียนรู้แบบนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การมีทักษะการสื่อสาร ทัศนคติ และจิตวิทยาที่สามารถดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาและทำงานร่วมกับคนในชุมชน หรือองค์กรต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

ส่วนกลไกการสนับสนุนเด็กและครูนอกระบบการศึกษานั้น หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินงานที่ทำให้เป้าหมายในการช่วยเหลือ ดูแล ส่งเสริมเด็กและครูนอกระบบการศึกษาประสบความสำเร็จ ในกรณีของเด็กนอกระบบการศึกษาเริ่มตั้งแต่การเข้าถึงชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่ เพื่อค้นหาเด็ก จากนั้นวิเคราะห์ความต้องการของเด็ก สร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน ความสามารถ จัดการเรียนรู้ตามแผนเพื่อพัฒนาเด็ก วัดประเมินผลการเรียนรู้ หาพื้นที่ในการขยายโอกาสหรือนำสินค้า ผลิตภัณฑ์ที่ได้ไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ จนกระทั่งช่วยเหลือส่งต่อเด็กยังหน่วยงานหรือระบบการศึกษา ซึ่งกระบวนการทั้งสิ้นล้วนแตกต่างกันไปตามโอกาส ช่องทาง การช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย และความสามารถในการทำงานของพื้นที่

ในขณะที่กลไกการสนับสนุนการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา พบว่า ยังมีความจำเป็นอีกหลายด้านที่สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน ชุมชน และองค์กรภาคประชาสังคมที่ต้องช่วยเหลือครูและเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างจริงจัง เพราะเสียงสะท้อนจากครูนอกระบบการศึกษาจำนวนมาก กล่าวว่า ครูนอกระบบการศึกษายังมีความยากลำบากอีกหลายส่วนที่เผชิญอยู่ เช่น การขาดความรู้ ทักษะ ทัศนคติในการทำงาน การเจอสถานการณ์ที่ยากลำบากจากภายนอก ทำให้ครูนอกระบบการศึกษาขาดกำลังใจ หหมดไฟ และความมุ่งมั่นในการทำงานน้อยลง ทั้งนี้ครูนอกระบบการศึกษาเสนอว่า ควรมีการพัฒนาศักยภาพครู การพิจารณาสิทธิประโยชน์ สวัสดิการ ค่าตอบแทน การยกระดับศักยภาพศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม มูลนิธิที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จะช่วยเกื้อหนุน

การเรียนรู้ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่อย่างยั่งยืน สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่จะส่งผลต่อความสะอาดและประสิทธิภาพในการดูแลเด็กเพิ่มขึ้น รวมถึงทำให้เกิดต้นแบบระบบการสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อลดความเหลื่อมล้ำต่อไป

เป้าหมายของเนื้อหาสาระในระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาเล่มนี้ จะเป็นการเปิดเผยถึงรายละเอียดของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ และกลไกการสนับสนุนเด็กและครูนอกระบบการศึกษาที่ผ่านการรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ ติดตามสนับสนุน สัมภาษณ์ผู้ดำเนินงานโครงการ รวมทั้งข้อมูลจากเวทีการทำงานตลอดระยะเวลาของโครงการ โดยคณะทำงานโครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเชื่อมั่นว่า ผลลัพธ์จากการทำงานจะช่วยให้เกิดการผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาสนับสนุนเด็กและครูนอกระบบการศึกษาที่ตอบสนองความจำเป็นของทุกฝ่ายได้ต่อไปในอนาคต

บทที่ 1

การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม

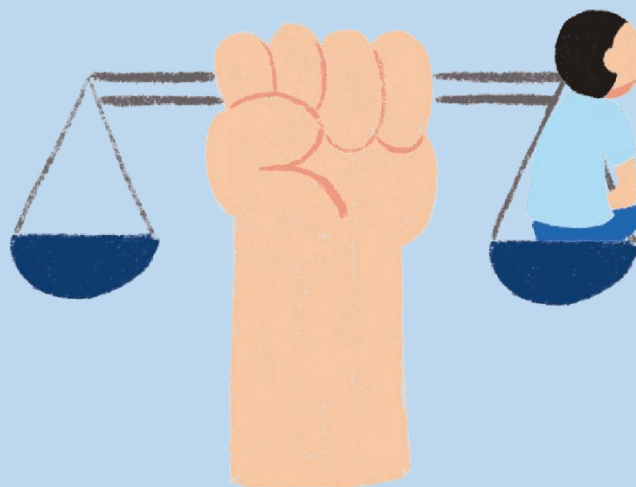
รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กในกระบวนการยุติธรรม

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรม

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กและครูในกระบวนการยุติธรรม

เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม หมายถึง บุคคลที่มีการกระทำความผิดอายุไม่ถึงยี่สิบสี่ปีบริบูรณ์ ที่ได้รับการพิจารณาตามคำสั่งของศาลเยาวชนและครอบครัว ให้เข้ารับการแก้ไข บำบัด และฟื้นฟู ในสถานพินิจ และคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ซึ่งสังคมไทยประสบกับปัญหาอาชญากรรมในเด็กและเยาวชนในรอบปีหนึ่ง ๆ ประมาณ 30,000 คน หรือเด็กและเยาวชนกระทำผิดทางอาญาต่อประชากรเด็กและเยาวชน คิดเป็น 3.19 ต่อ 1,000 คน (กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, 2562) สะท้อนให้เห็นว่ามีเด็กและเยาวชนจำนวนที่ไม่น้อยเหล่านี้เดินออกนอกเส้นทางชีวิตที่มีความหมายหรือไม่ได้เข้าสู่เส้นทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสภาวะปกติของประเทศจนต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน ซึ่งทำให้ประเทศสูญเสียโอกาสจากคุณค่าและพลังสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าว คณะทำงานโครงการฯ ขอนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กในกระบวนการยุติธรรมออกเป็น 4 ตอน มีรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

เด็กและเยาวชนเป็นอนาคตที่สำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ เด็กจึงควรได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมเป็นอย่างดีจากทุกสถาบันตั้งแต่ครอบครัว สถานศึกษาทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กและเยาวชนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ส่วนสาเหตุแห่งการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนมี 2 ประการ คือ ประการแรก สาเหตุจากตัวเด็กและเยาวชน เช่น สติปัญญา จิตใจร่างกาย และโรคประจำตัว ประการที่สอง สาเหตุจากสิ่งแวดล้อม เช่น ครอบครัว การศึกษา การคบเพื่อน สภาพแวดล้อม อิทธิพลของชุมชนสาเหตุทางเศรษฐกิจ สื่อมวลชน และยาเสพติด เป็นต้น การที่เด็กและเยาวชนกระทำผิดอาจเกิดจากการกระทำความผิดโดยลำพังหรืออาจรวมตัวกันเป็นกลุ่ม หากไม่มีแนวทางป้องกัน แก้ไข บำบัด ฟื้นฟู และติดตามเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้กลับตนเป็นคนดีปัญหาเด็กและเยาวชนกระทำผิดอาจจะรุนแรงมากยิ่งขึ้น

จากรายงานการดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณะรายปีประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 (กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, 2564) พบว่า เด็กในกระบวนการยุติธรรมมีทั้งที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกรุงเทพมหานคร จำนวน 2 แห่ง สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดที่มีสถานแรกรับ จำนวน 33 แห่ง สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดที่ไม่มีสถานแรกรับ จำนวน 44 แห่ง และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน จำนวน 19 แห่ง โดยจำนวนเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความควบคุมดูแลของหน่วยงานในสังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเฉลี่ยต่อวันโดยเฉลี่ยทั้งปี ประจำปีงบประมาณ 2563 รวมทั้งสิ้น 6,825 คน โดยแบ่งเป็นสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่มีสถานแรกรับ จำนวน 2,890 คน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและ

เยาวชนที่ไม่มีสถานแรกรับ 220 คน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน 3,715 คน (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2563)

ในด้านกฎหมายนั้นตามพระราชบัญญัติการบริหารการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด พ.ศ. 2561 (กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2561) พบว่า ได้กำหนดสิ่งที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนต้องดำเนินการในการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูเด็กที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมตามมาตราต่าง ๆ ดังนี้

มาตรา 29 ให้สถานพินิจและศูนย์ฝึกและอบรมจัดทำแนวทางในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนให้เหมาะสมกับเพศ อายุ ศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี สภาพสุขภาพทางกายและจิต บุคลิกลักษณะ ระดับสติปัญญา ระดับการศึกษา การประกอบอาชีพ สภาพครอบครัว ตลอดจนสภาพแวดล้อมของเด็กและเยาวชน กำหนดวิธีการและเป้าหมายในการกลับคืนสู่ครอบครัวและสังคม โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ ในการจัดทำแนวทางในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนแต่ละรายต้องมาจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ทำให้ทราบถึงสาเหตุของการกระทำผิดและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการกระทำผิด เพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนให้ตรงตามสภาพปัญหาและความจำเป็น รวมทั้งจัดปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการกระทำผิด และสร้างปัจจัยเสริมที่จะช่วยให้กลับตนเป็นคนดี

มาตรา 30 ให้สถานพินิจจัดทำแนวทางการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนเป็นรายบุคคลที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความจำเป็น เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาทักษะการปรับตัว และการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน สนับสนุนให้มีความพร้อมที่จะดำรงชีวิตในสังคมและเตรียมความพร้อมในการเข้ารับกิจกรรมแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่เหมาะสมในกรณีที่ต้องเข้ารับการฝึกอบรม

มาตรา 31 ให้ศูนย์ฝึกและอบรมจัดทำแนวทางการฝึกอบรม โดยกำหนดให้มีการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและแจ้งแนวทางการฝึกอบรมให้เด็กและเยาวชน บิดา มารดาและผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งเด็กและเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยทราบ

มาตรา 34 ศูนย์ฝึกและอบรมจะต้องจัดให้มีการศึกษาสายสามัญหรือการฝึกวิชาชีพและการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมและอารมณ์เด็กและเยาวชนที่เหมาะสมกับอายุ สภาพร่างกาย สภาพจิต วุฒิภาวะ ระยะเวลาการฝึกอบรม และประโยชน์ที่เด็กและเยาวชนจะได้รับในอนาคตตามหลักสูตรการฝึกอบรม

มาตรา 36 ในการจัดทำแนวทางการฝึกอบรมให้พิจารณาข้อมูลด้านรายงานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ระยะเวลาการฝึกอบรมตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล ผลการจำแนกความสมัครใจ ความถนัด และความต้องการของเด็กและเยาวชน และหลักสูตรการฝึกอบรมซึ่งสถานที่ควบคุมสามารถจัดได้

มาตรา 37 ให้สถานที่ควบคุมจัดให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ โดยต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งต้องมีการฝึกอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรมและการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ ให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสนในการเข้าถึงการศึกษและการฝึกอบรมอย่างเท่าเทียมกัน ให้สถานที่ควบคุมจัดให้เด็กและเยาวชนได้รับความรู้เกี่ยวกับเพศวิถีศึกษาที่เหมาะสมแก่เด็กและเยาวชนแต่ละคน การกำหนดหลักสูตร หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดการศึกษาและการฝึกอบรม ให้แก่เด็กและเยาวชน ให้เป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด

มาตรา 38 ให้สถานที่ควบคุมรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการศึกษาขั้นพื้นฐานและการฝึกอบรมให้แก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งต้องจัดหาบรรดาเครื่องอุปโภคบริโภคในการศึกษาขั้นพื้นฐานและการฝึกอบรมให้แก่เด็กและเยาวชน

มาตรา 39 ให้สถานที่ควบคุมจัดการกีฬา ดนตรี และนันทนาการให้แก่เด็กและเยาวชนที่เหมาะสมกับวัย และสภาพของเด็กและเยาวชนแต่ละคน รวมทั้งจัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬาหรือการแสดงดนตรีของเด็กและเยาวชน

มาตรา 50 ให้สถานพินิจและศูนย์ฝึกและอบรมจัดให้มีแนวทางการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยเริ่มเตรียมการตั้งแต่ได้รับตัวเด็กและเยาวชนไว้ในสถานที่ควบคุมเพื่อให้มีกระบวนการในการส่งเสริมและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนได้อย่างถูกวิธีและเหมาะสมเพื่อให้เด็กและเยาวชนแต่ละคนกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข รวมทั้งต้องให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการเรื่องส่วนตัว เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวและชุมชน ทั้งนี้ ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด

จากที่กล่าวมา นอกเหนือจากการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการบริหารการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด พ.ศ. 2561 แล้ว ในปีงบประมาณ 2562 กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเร่งด่วนในการปฏิรูปการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมตามแนวทางของการจัดการศึกษาทางเลือก การจัดการศึกษาบนฐานกิจกรรมหรือกลุ่มประสบการณ์ เพื่อผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาภาคบังคับ ทักษะอาชีพ ทักษะความสามารถ ทักษะชีวิต วุฒิภาวะ และคุณธรรม จริยธรรม (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2562)

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กในกระบวนการยุติธรรม

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการสนับสนุนกระบวนการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว การแก้ไข บำบัด และฟื้นฟูเด็กและเยาวชนเบื้องต้น โดยการแก้ไข บำบัดและฟื้นฟูเด็กและเยาวชนตามคำสั่งของศาลเยาวชนและครอบครัวที่ให้เข้ามาอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครอง

เด็กและเยาวชน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนที่ต่าง ๆ มีทั้งกิจกรรมเชิงป้องกันของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน แนวทางพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนในรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบ การส่งเสริมอาชีพฝึกอาชีพและการได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน โดยในการศึกษาสายสามัญนั้นใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555) ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ 1) เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นด้านสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน และการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นการบูรณาการเนื้อหาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความแตกต่างของบุคคลและชุมชน 2) ส่งเสริมให้มีการเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยตระหนักว่าผู้เรียนมีความสำคัญสามารถพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และ 4) ส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

อย่างไรก็ตาม แนวทางพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมที่อยู่ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบดังกล่าว การส่งเสริมอาชีพ/ฝึกอาชีพ และการได้รับการสนับสนุนกิจกรรมจากภาคเอกชนในรูปแบบที่ดำเนินการอยู่นั้นยังไม่สามารถดำเนินการไปตามหลักการนั้นได้และไม่ครอบคลุมกับเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ตามศักยภาพ ความถนัด ความสนใจของเด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้และอาจขาดความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาตามหลักสูตรเดิมที่ไม่สามารถดำเนินการตามแผนที่วางไว้ เนื่องจากเด็กและเยาวชนมีระยะเวลาเข้ามาอยู่ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนจนถึงกระบวนการออกจากศูนย์ฝึกฯ ไม่มีความแน่นอน มีการหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลาทำให้กิจกรรมไม่แล้วเสร็จการไม่ได้รับรองวุฒิการศึกษาต่อเนื่องจากระดับชั้นการศึกษาเดิม บางศูนย์ฝึกมีสภาวะการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเจ้าหน้าที่บางส่วนมีความสามารถไม่ตรงกับภาระงานที่ได้รับจึงทำให้มีความต้องการการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนร่วมกับการสนับสนุนจากภาครัฐในทุกด้าน เช่น ด้านองค์ความรู้ เงินทุน ข้อมูล การออกแบบ ทำให้ความต้องการในการลดผลกระทบจากปัญหาการดำเนินการของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอ ดังนี้

1. ทางเลือกในการได้รับการศึกษาของเด็กในกระบวนการยุติธรรมมีจำกัด เด็กในกระบวนการยุติธรรมเมื่อเข้ามาอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนจะได้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานจากหลักสูตรการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยขั้นพื้นฐานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ซึ่งกำหนดระยะเวลาในการเรียนระดับละ 2 ปี แต่การที่เด็กพ้นโทษก่อน 2 ปี พบว่า ความเป็นไปได้ในการเรียนต่อด้วยตนเองมีน้อยหรือเรียนจบไม่ทันการพ้นโทษ และไม่สามารถกลับมาสอบให้เรียนจบได้ ในบางกรณีเด็กไม่ได้รับโอกาสเรียนตามความพร้อมของศักยภาพและวัยก่อนรับการศึกษา

2. เด็กในกระบวนการยุติธรรมเห็นว่า การได้รับวุฒิการศึกษาเป็นเงื่อนไขในการปล่อยตัวมากกว่าเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเองและไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ

3. แผนและกิจกรรมพัฒนารายบุคคลที่เด็กในกระบวนการยุติธรรมเรียนรู้อยู่ ไม่สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมภูมิหลังของเด็กที่มีความแตกต่างกัน รวมทั้งการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ยังคงเน้นเนื้อหาและผลลัพธ์ (Subject and Outcome-based) มีกระบวนการเรียนการสอนซึ่งกำหนดวิธีการวัดและประเมินผลให้ผู้เรียนมีความรู้ชุดเดียวกันไม่ตอบสนองความแตกต่างของเด็ก

4. เด็กในกระบวนการยุติธรรมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเด็กที่มีลักษณะความเชื่อมั่นและการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ ส่วนกลุ่มที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงมักจะมองข้ามคุณค่าในตนเองและคนอื่น วิธีการจัดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นฝ่ายรับ ท่อง-จำ-นำไปสอบ (Passive Learning) จึงไม่ได้สนับสนุนให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าในตนเองรวมทั้งแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง

5. กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนและศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเอง มีโครงการจัดกิจกรรมและมีกลุ่มเครือข่ายในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนอยู่มากมาย แต่ขาดทิศทางในการบูรณาการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของผลการเรียนรู้ในระบบการศึกษาและขาดการเชื่อมโยงกับแรงจูงใจ เป้าหมาย แผนชีวิตรายบุคคลของเด็ก

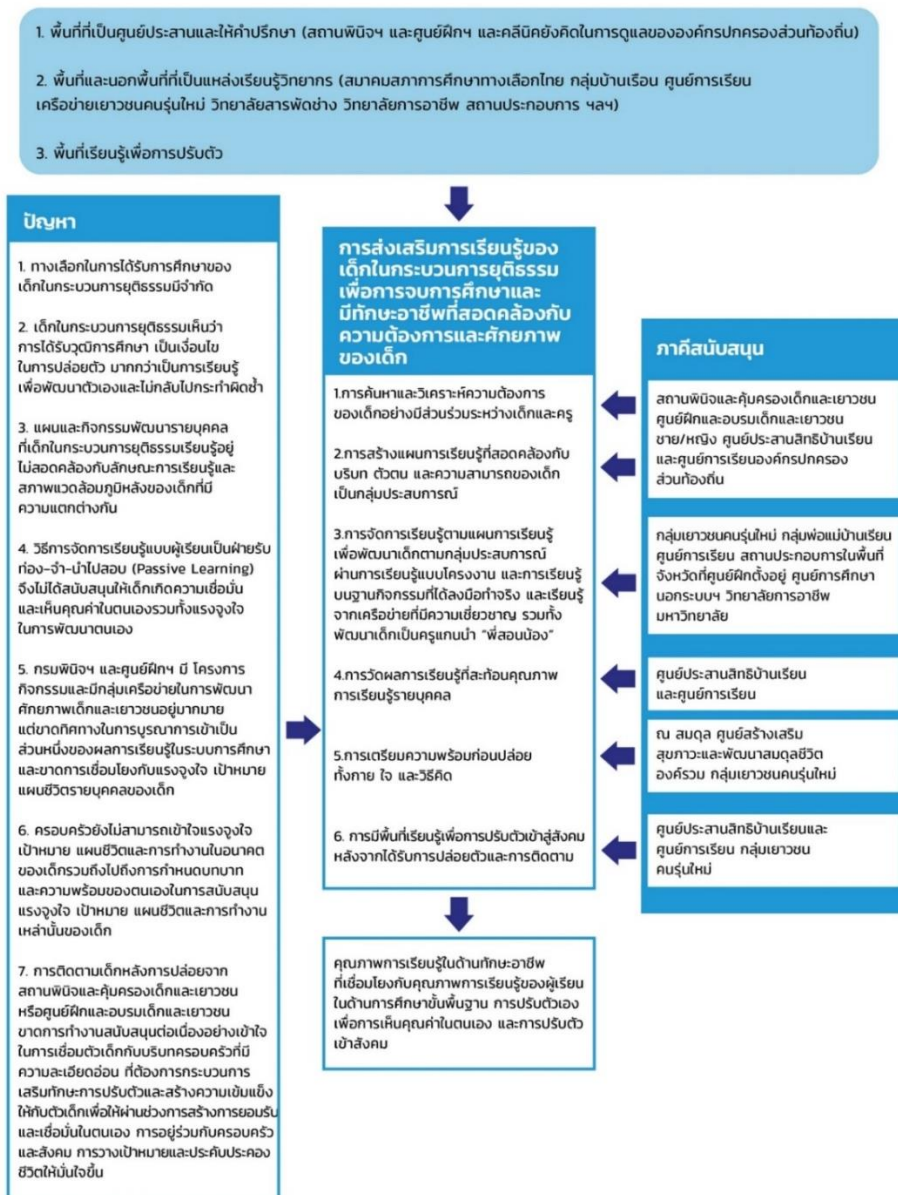
6. ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนมีโปรแกรมและกระบวนการทำงานเพื่อถึงการมีส่วนร่วมของครอบครัว แต่หลายครอบครัวยังไม่สามารถเข้าใจแรงจูงใจ เป้าหมาย แผนชีวิตและการทำงานในอนาคตของเด็ก รวมถึงการกำหนดบทบาทและความพร้อมของตนเองในการสนับสนุนแรงจูงใจ เป้าหมาย แผนชีวิตและการทำงานเหล่านั้นของเด็ก

7. การติดตามเด็กหลังการปล่อยจากสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ขาดการทำงานสนับสนุนต่อเนื่องอย่างเข้าใจในการเชื่อมตัวเด็กกับบริบทครอบครัวที่มีความละเอียดอ่อน ที่ต้องการกระบวนการเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กเพื่อให้ผ่านช่วงการสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม การวางเป้าหมายและปรับคับประคองชีวิตให้มั่นใจขึ้น

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรม

จากสภาพปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรมที่กล่าวมาทั้งในด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานและการพัฒนาทักษะอาชีพ ดังนั้นการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรมควรมีเป้าหมายที่เข้าถึงคุณภาพการเรียนรู้ของการศึกษาขั้นพื้นฐานตามชั้นเรียนและช่วงวัย ซึ่งคุณภาพการเรียนรู้ในด้านทักษะ

อาชีพที่สามารถเชื่อมโยงกับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านการศึกษาระดับพื้นฐานได้โดยพัฒนาศักยภาพของเด็กในแต่ละบุคคลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสมดุล และมีความสุขในการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านในเจตคติ ความรู้ความเข้าใจ ทักษะและพฤติกรรม รวมทั้งตระหนักในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง นำ “ของดี” ทั้งองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความคิด ความฝัน ทักษะความสามารถ ฯลฯ ในตนเองที่พร้อมปลดปล่อยพลังศักยภาพออกมาด้วยการสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมา เพื่อเป็นเกราะป้องกันตนเองไม่ให้เข้าไปสู่วงจรของการก้าวพลาดอีกครั้งหรือกระทำผิดซ้ำ ซึ่งต้องมีกระบวนการและกลไกในเชิงสนับสนุนและส่งเสริมเข้าสู่สังคม ดังแผนภาพ

แผนภาพรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กในกระบวนการยุติธรรม

จากแผนภาพ การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กนั้น โดยมีกระบวนการในการดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

1. การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการของเด็กอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู

การค้นหาและการวิเคราะห์ความต้องการของเด็กผ่านการจัดกิจกรรมสำรวจความต้องการของเด็กโดยมีเป้าหมาย 2 เรื่องในกิจกรรมเดียวกัน คือ การสำรวจตนเองผ่านกิจกรรม เช่น กระบวนการละคร ศิลปะ หรืออื่น ๆ เช่น แบบสำรวจความชอบเพื่อสำรวจตัวตนและค้นหาความต้องการในการเรียนรู้ตามความสนใจของเด็ก ดังภาพ เพื่อการค้นหาความต้องการที่แท้จริงแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่ และเด็ก โดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่ผสมผสานการเรียนรู้ผ่านความรู้สึก ความคิด และลงมือทำ ทั้งนี้ สิ่งสำคัญคือโอกาสในการมองเห็นหรือค้นพบตัวเองของเด็กและเยาวชน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เห็นมากหรือทดลองทำมากเท่าไรจะยิ่งทำให้มองเห็นความต้องการที่แท้จริงของตนเองมากยิ่งขึ้น เห็นความต้องการหรือความกระหายในการเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองในเรื่องอะไร อย่างไร และมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

2. การสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็กเป็นกลุ่มประสบการณ์

การดำเนินการเพื่อการค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการของเด็กอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครูและ การสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็กเป็นกลุ่มประสบการณ์ จะมีรูปแบบในพื้นที่ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานและให้คำปรึกษา คือ สำหรับเด็กที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนจะมีครูที่อยู่ในสถานที่ตั้งกล่าว สำหรับเด็กในชุมชนที่มีความเสี่ยงในการเข้าสู่การกระทำผิดในทางกฎหมาย ในโครงการ Young kids 6 part (พลิชฐ์ กาญจนกิจ, 2563) จะมีคลินิก Young kids ที่เจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งครูและเจ้าหน้าที่ตั้งกล่าวจะช่วยให้คำปรึกษาและแนะแนวเด็กในการวิเคราะห์ความต้องการ การออกแบบระบบความช่วยเหลือ การจัดการเรียนรู้ การจัดและประสานกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสอดคล้องกับที่เด็กสนใจ และสอดคล้องกับตัวตนของเด็ก

ในส่วนนี้จะมีเด็กที่เรียนในกิจกรรมปกติของสถานพินิจฯ หรือศูนย์ฝึกฯ และเรียนรู้จากกิจกรรมตามโครงการของโครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) และโครงการ Young kids 6 part นอกจากนี้ ยังมีเด็กอีกส่วนหนึ่งสมัครเรียนในศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม เช่น ศูนย์การเรียนหญ้าแพรกสาละวิน เพื่อการเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองถนัดและสนใจ รวมทั้งพบว่าตนเองมีความเป็นไปได้ในการเรียนต่อด้วยตนเองมีน้อยหรือเรียนจบไม่ทันการพ้นโทษ และไม่สามารถกลับมาสอบให้เรียนจบได้

3. การจัดการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเด็กตามกลุ่มประสบการณ์ผ่านการเรียนรู้แบบโครงการ และการเรียนรู้บนฐานกิจกรรมที่ได้ลงมือทำจริง และเรียนรู้จากเครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญ รวมทั้งพัฒนาเด็กเป็นครูแกนนำ “พี่สอนน้อง”

การส่งเสริมการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้และการต่อยอดเครือข่ายเพื่อการดำเนินการ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ การฝึกงานในสถานประกอบการ การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ (Project-based learning) และการเรียนรู้บนฐานกิจกรรม (Activity-based learning) โดยร่วมมือกับกลไกในพื้นที่และนอกพื้นที่ เครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กเป็นวิทยากรหรือแหล่งเรียนรู้ และมีการสนับสนุนทางเลือกในการมีอาชีพที่เหมาะสมสำหรับเด็ก โดยส่วนหนึ่งเป็นอาชีพที่ทางสถานพินิจฯ หรือศูนย์ฝึกฯ สอนอยู่และอีกส่วนหนึ่งเป็นบุคคลภายนอกมาสอนเพื่อให้เห็นอาชีพใหม่ ๆ ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) (ธรรณพร คชรัตน์ สบายใจ และคณะ, 2563) มีบุคลากรจากสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย พ่อแม่จากกลุ่มบ้านเรือน ครูในศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม ตามมาตรา 12 ในพระราชบัญญัติการศึกษา เครือข่ายเยาวชนคนรุ่นใหม่ มาเป็นวิทยากรในการสอนทักษะอาชีพ เช่น ดนตรีไทย ดนตรีสากล นักร้องแบบผลิตภัณฑ์ ช่างทำเครื่องหนัง (พวงกฤษณ์แจและกระเป่าหนัง) ชายของออนไลน์ เกษตรอินทรีย์ การทำอาหารคาวและอาหารหวาน และโครงการ Young kids 6 part (พลิชฐ์ กาญจนกิจ, 2563) ที่มีวิทยากรที่เชี่ยวชาญมาจากวิทยาลัยสารพัดช่างนครราชสีมา วิทยาลัยการอาชีพปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา และศูนย์การเรียนรู้ปัญญาภิวัฒน์ นครราชสีมา มาสอนการเป็นช่างตัดผม ช่างทำเครื่องหนัง และการขายของออนไลน์ เป็นต้น

4. การวัดผลการเรียนรู้ที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้รายบุคคล

เพื่อตรวจสอบคุณค่าและความหมายการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน หรือเพื่อเทียบคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน และนำไปเทียบและรับรองวุฒิการศึกษา เพื่อใช้ในการนำไปใช้ศึกษาต่อหรือสมัครเพื่อประกอบอาชีพได้ต่อไป โดยมีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน การสะท้อนคุณภาพของผู้เรียนจากผู้เกี่ยวข้อง การวัดประเมินผลที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียนตามความเป็นจริงด้วยเครื่องมือที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน และการจัดแสดงผลงานจากโครงการ/ชิ้นงาน/ร่องรอยการเรียนรู้ทุกรูปแบบของผู้เรียน เช่น สังเกตพฤติกรรม สอบปากเปล่า พูดคุย ใช้คำถาม เขียนสะท้อนการเรียนรู้ ประเมินการปฏิบัติ การใช้แฟ้มสะสมผลงาน แบบทดสอบ การประเมินด้านความรู้สึกนึกคิด การประเมิน ตามสภาพจริง (Authentic Assessment) การประเมินตนเอง (Self-Assessment) และการประเมินโดยเพื่อน (Peer Assessment)

โดยในโครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) (ธรรณพร ศชรรัตน์ สบายใจ และคณะ, 2563) ได้เสนอหลักการในการวัดผลการเรียนรู้การประเมินที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้รายบุคคลเป็นการประเมินที่ 1) ส่งคืนอำนาจการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการสนับสนุนให้เด็กได้ครอบครองทั้งประสบการณ์การเรียนรู้ ผลลัพธ์การเรียนรู้และการจัดโครงสร้างเวลาเรียน 2) มองเด็กเป็นมนุษย์ที่เรียนรู้และประเมินตนเองได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่ทำได้มากกว่ามองเด็กเป็นวัตถุที่ถูกประเมิน 3) เปลี่ยนชั่วโมงอำนาจการวัดผล เสริมพลังให้เด็กผ่านบทบาทสนับสนุนของกลไกกับสภาวะการประมวลผลโดยปราศจากอคติและกระบวนการที่แตกต่างกันของมนุษย์ และ 4) สร้างความหมายให้เด็ก โดยการวัดประเมินผลไม่ได้มีความหมายต่อเด็กเท่าการพิสูจน์ความสามารถและการสื่อสารอัตลักษณ์ตัวตนของเด็ก

5. การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ทั้งกาย ใจ และวิถีคิด

ในโครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) (ธรรณพร ศชรรัตน์ สบายใจ และคณะ, 2563) มีวิทยากรจาก ณ สมดุศลย์ ศูนย์สร้างเสริมสุขภาวะและพัฒนาสมดุศลชีวิตองค์กรรวม มาจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เด็กเห็นคุณค่าในตนเอง และเห็นวิธีการปรับชีวิตให้มีความสุขทั้งด้านกาย ใจ และปัญญา และเครือข่ายคนรุ่นใหม่มาจัดกิจกรรมการฟังใจด้วยไฟทาโรต์ เพื่อเรียนรู้เข้าใจชีวิตและใจของตนเองและคนรอบข้าง

6. การมีพื้นที่เรียนรู้เพื่อการปรับตัวเข้าสู่สังคมหลังจากได้รับการปล่อยตัวและการติดตาม

เป็นการมีพื้นที่ทั้งกายภาพหรือการติดต่อทางสื่อสังคมออนไลน์หลังจากได้รับการปล่อยตัว เพื่อการเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กให้ผ่านช่วงการสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม การวางแผนเป้าหมายและปรับประคองชีวิตให้มั่นคงขึ้น และการร่วมติดตามการดำเนินชีวิตหลังปล่อยตัว และแนะแนวการศึกษาทางเลือกบนฐานการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและการทำงานอาชีพเพื่อดูแลตนเองและครอบครัวตามกำลังอย่างสมดุล

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กและครูในกระบวนการยุติธรรม

4.1 กลไกการพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรม

กลไกการพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง มีกลไกที่สำคัญ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. กลไกทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองสิทธิเด็กในการได้รับการพัฒนาตนเอง

การได้รับการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมภูมิหลังของเด็กที่มีความแตกต่างกัน

2. กลไกการประสานงานการประสานงาน/เชื่อมต่อ รวมทั้งการมอบหมายจากส่วนกลาง

คำนึงถึงความสมดุลระหว่างสามสิ่ง คือ ความต้องการของเด็ก ข้อจำกัดและทรัพยากร ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนและข้อจำกัดและทรัพยากรของเครือข่าย และกฎหมาย ระเบียบ และแนวปฏิบัติของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งทั้งศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เครือข่าย และตัวเด็กและเยาวชน ต้องสื่อสารหรือประชุมแลกเปลี่ยนกันเพื่อกำหนดเป้าหมายและทิศทางร่วมกัน รวมทั้งมีผลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนการเรียนรู้

3. กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรมผ่านกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ

การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการของเด็กอย่างมีส่วนร่วม การสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็ก การส่งเสริมการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ตามแบบแผนการเรียนรู้พัฒนาทักษะอาชีพการต่อยอดเครือข่าย และการวัดผลการเรียนรู้ที่สะท้อนศักยภาพของผู้เรียนรายบุคคล ซึ่งสำหรับกลไกนี้เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภายนอก เช่น กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ สถานประกอบการในพื้นที่ จังหวัดที่ศูนย์ฝึกตั้งอยู่ ศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียน โรงเรียนฝึกอาชีพ และมหาวิทยาลัยในพื้นที่นั้น ๆ

4. กลไกส่งต่อเด็กในกระบวนการยุติธรรมสู่การศึกษาขั้นพื้นฐาน

การส่งต่อเพื่อการศึกษาต่อในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกเหนือจากจัดการศึกษารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำหรับเด็กที่มีผลการเรียนในชั้นเรียน (เดิม) ระดับดี และมีโอกาสสูงในการเข้าศึกษาต่อการศึกษาในระบบรูปแบบโรงเรียน หรือวิทยาลัยการอาชีพ/สถาบันอาชีวศึกษา สถาบันอุดมศึกษา ฯลฯ เพื่อการศึกษาต่อแล้ว ยังมีการประสานและส่งเสริมให้เด็กในกระบวนการยุติธรรมที่สนใจเรียนในศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม ตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อการเรียนให้จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือการเทียบโอน

การเรียนรู้จากกลุ่มประสบการณ์ที่เรียนในศูนย์ฝึกเพื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือเพื่อกลับเข้าสู่การศึกษาในชั้นเรียนตามวัย ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่สนใจเข้าศึกษาตามแนวทางการศึกษาทางเลือกเป็นเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษามาเป็นระยะเวลาที่ไม่เหมาะสมกับการเลือกเรียนหลักสูตรกศน. และเป็นเด็กที่ไม่มีความพร้อมในการศึกษาต่อด้วยระบบโรงเรียน แต่สนใจใช้ฐานการฝึกการทำงานอาชีพเป็นการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ เพื่อการศึกษาต่อสายอาชีพหรือมีงานทำ

นอกเหนือจากจัดการศึกษารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำหรับเด็กที่มีผลการเรียนในชั้นเรียน (เดิม) ระดับดี และมีโอกาสสูงในการเข้าศึกษาต่อการศึกษาในระบบรูปแบบโรงเรียนหรือวิทยาลัยการวิชาชีพ/สถาบันอาชีวศึกษา สถาบันอุดมศึกษา ฯลฯ เพื่อการศึกษาต่อแล้ว ยังมีการเรียนในประสานและส่งเสริมให้เด็กในกระบวนการยุติธรรมที่สนใจเรียนในศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม ตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อการเรียนรู้ให้จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือการเทียบโอนการเรียนรู้จากกลุ่มประสบการณ์ที่เรียนในศูนย์ฝึกเพื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือเพื่อกลับเข้าสู่การศึกษาในชั้นเรียนตามวัย ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่สนใจเข้าศึกษาตามแนวทางการศึกษาทางเลือกเป็นเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษามาเป็นระยะเวลาที่ไม่เหมาะสมกับการเลือกเรียนหลักสูตรกศน. และเป็นเด็กที่ไม่มีความพร้อมในการศึกษาต่อด้วยระบบโรงเรียน แต่สนใจใช้ฐานการฝึกการทำงานอาชีพ เป็นการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ เพื่อการศึกษาต่อสายอาชีพหรือมีงานทำ

ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) (ธรรณพร คชรัตน์ สบายใจ และคณะ, 2563) มีเด็กจากศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต 1 จังหวัดระยอง มีการเทียบโอนการเรียนรู้เพื่อกลับเข้าสู่การศึกษาในชั้นเรียนตามวัยกับทางศูนย์การเรียนหญ้าแพรกสาละวิน โดยขณะที่เรียนในศูนย์ฝึกมีการเรียนรู้แบบกลุ่มประสบการณ์ (Experience approach) ตามความถนัดหรือความสนใจของเด็กและเยาวชนที่เชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพ หรือสอดคล้องกับกิจกรรมหลักภายในศูนย์ฝึกตามนโยบายที่กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกำหนด โดยใช้การเรียนรู้แบบโครงการบนฐานอาชีพ (Project-based on career) ที่มีการประเมินคุณภาพการเรียนรู้ด้านอาชีพที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาขั้นพื้นฐานและคุณลักษณะที่ดีของการประกอบอาชีพนั้น ๆ และโครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ ที่มีเด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนลงทะเบียนเรียนกับศูนย์การเรียน CYF โดยทั้งสองโครงการมีครูของโครงการเข้าไปร่วมดูแลและพัฒนาความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของเด็กซึ่งกำลังเรียนในศูนย์การเรียน

อีกด้านหนึ่งคือการมีหลักสูตรการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม สามารถพัฒนา โดยประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์และแนวทางการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สำหรับ กลุ่มเป้าหมายเฉพาะพัฒนาให้สอดคล้องตามบริบทและทรัพยากรที่พึงมีของเด็กเยาวชน หลักสูตรจำเป็นต้องมาจากตัวเด็กเป็นสำคัญต้องเป็นหลักสูตรการศึกษาส่วนบุคคล แต่อย่างไรก็ตาม เด็กกลุ่มนี้ระยะแรกยังสร้างตัวตน และพื้นที่ของตัวเองยังไม่ชัดเจนนัก ผู้ที่เป็นครูและเจ้าหน้าที่ในศูนย์ฝึกจำเป็นต้องร่วมกันทำงานในจุดนี้ เพราะ หลักสูตรการศึกษาส่วนบุคคลเป็นพิมพ์เขียวที่สำคัญให้ผู้เรียนใช้เป็นเข็มทิศในการเรียนรู้ของตนเอง โดยหลักสูตร ประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้ (วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2563)

1. แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เน้นการศึกษาชุมชนทรัพยากรในตนของมนุษย์ แผนการจัด ประสบการณ์การเรียนรู้เน้นการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อให้ผู้เรียนค้นพบตนเอง ค้นพบศักยภาพ ในตนเอง การเสริมสร้างแรงบันดาลใจ และพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการงานอาชีพ การใช้กิจกรรมเป็นฐานการเรียนรู้ เกิดจากการพัฒนาผู้เรียนจากประสบการณ์ตรงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง สนับสนุน และเสริมสร้างจุดเด่นและพัฒนาจุดด้อยของเด็ก คือ เรียนจากประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) จาก กิจกรรม 3 ฐาน คือ 1) กิจกรรมในชีวิตประจำวัน ทักษะชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม 2) ทักษะการเรียนรู้ด้วย ตนเอง การเรียนรู้ตลอดชีวิต 3) กิจกรรมพัฒนาศักยภาพตามความถนัด ความสนใจ และการประกอบอาชีพ โดยมี ศูนย์กลางในการพัฒนาการเรียนรู้จากตัวเด็ก เชื่อมโยงภารกิจหน้าที่ในชีวิตประจำวัน การอยู่ร่วมกับสังคม โดยมี โอกาสในการพัฒนาการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในสิ่งที่สนใจเป็นการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และเป็นการ เคารพศักยภาพการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองของมนุษย์ (Self-Directed of Learning) ให้เติบโตและองกามบนความ รับผิดชอบจากแรงขับในตัวผู้เรียน โดยที่เด็กเป็นเจ้าของการเรียนรู้ (Ownership of Learning)

2. กระบวนการเรียนรู้ เน้นสร้างกระบวนการเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้เด็กใช้ ศักยภาพที่มีอยู่เรียนรู้ด้วยตนเอง พัฒนาทักษะการเรียนรู้ตามความชอบและความสนใจเป็นความถนัดและ ความเชี่ยวชาญ ออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเองร่วมกับครู/โค้ช เรียนรู้จากผู้รู้จริง การปฏิบัติจริง ศักยภาพ การเรียนรู้ในพื้นที่วิถีชีวิตจริง เรียนรู้ผ่านกระบวนการฝึกเป็นโค้ช/ผู้จัดการศึกษาให้เพื่อน พี่ น้อง และผู้อื่น เรียนรู้ผ่านกระบวนการฝึกจากวิทยากรผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา ใช้เครื่องมือ ประสบการณ์ ความรู้ และทักษะทั้งตะวันตกและตะวันออก บูรณาการให้เหมาะสมกับผู้เรียนและเรียนในภูมิทัศน์การเรียนรู้ใหม่ทั้งใน และนอกสถานศึกษาควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับบริบทและขอบเขตที่มีอยู่หรือแปรเปลี่ยนได้อย่าง ยืดหยุ่น ส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้และกระตุ้นต่อการเชื่อมโยงของการเรียนรู้ของเด็กผ่านการเรียนรู้ บนฐานของการลงมือปฏิบัติจริง เช่น ใช้โครงงานเป็นฐานในการเรียนรู้ (Project-based Learning) และเรียนรู้

จากการเผชิญปัญหาในสถานการณ์จริงของชีวิต โดยใช้ปัญหาและสถานการณ์จริงเป็นฐาน (Problem-based Learning) การเรียนการสอนควรเน้นด้านการประยุกต์ใช้เพื่อทำให้เกิดทักษะมากกว่าการยึดเนื้อหาวิชา

3. สื่อ มีความหลากหลายโดยบูรณาการใช้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและภูมิทัศน์การเรียนรู้ต่างๆ คือ แบบออนไลน์ (Online) แบบออฟไลน์ (Offline) แบบออนแอร์ (On Air) และ แบบออนกราวด์ (On Ground) ท่ามกลางการแบ่งปันทรัพยากรร่วมของบุคคล หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในสังคม

4. การวัดและประเมินผลการศึกษา มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน การสะท้อนคุณภาพและสมรรถนะของผู้เรียนจากผู้เกี่ยวข้อง การวัดประเมินผลที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียนตามสภาพจริงด้วยเครื่องมือที่หลากหลายสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน และการจัดแสดงผลงานจากร่องรอยการเรียนรู้โครงการ/ชิ้นงานทุกรูปแบบของผู้เรียน

5. ผู้จัดการศึกษา ครู และผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา หรือศูนย์ฝึกฯ ครูที่ปรึกษา นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ พยาบาล พ่อบ้านและแม่บ้าน ครูอาสา ครูเครือข่ายจากองค์กรหรือหน่วยงานภายนอก ครูธรรมชาติ (ทุกสรรพสิ่งคือครู) ครูสื่อ รวมทั้งอนุญาตให้ผู้เรียนเป็นครูของตนเองและผู้อื่น ครูให้ “โอกาส” เด็กได้ปล่อยพลังและของดีในตนเองออกมา และคอยเติม เสริม เพิ่ม แก้ไขในสิ่งที่เด็กขาดและร้องขอความต้องการ ไม่ใช่การจัดการศึกษาที่เอาหลักสูตรแบบเรียนสำเร็จรูป รวมถึงรูปแบบวิธีการกิจกรรมที่กำหนดมาจากภายนอกไปครอบเด็กให้ท่องจำหรือปฏิบัติตามซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่สามารถทำกับเด็กกลุ่มนี้ได้ หลักสูตรต้องไม่ตายตัวสอดคล้องตามบริบทและทรัพยากรที่พึงมีของเด็ก เมื่อการเรียนรู้เป็นเวทีหรือกระบวนการให้เด็กได้ปล่อย “ของดีในตน” ออกมา จะทำให้เด็กในศูนย์ฝึกเรียนรู้วิธีการของการจัดการความต้องการความรู้ที่หลากหลายให้เป็นเอกภาพที่แตกต่าง แลกเปลี่ยน แบ่งปันและอยู่ร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของสังคมในศูนย์ฝึกร่วมกันได้อย่างมีความสุข อย่างไรก็ตามครูต้องคอยกระตุ้นอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่มีเป้าหมายที่ดีแต่ความอดทนน้อย

6. แหล่งเรียนรู้ “ทุกพื้นที่คือแหล่งเรียนรู้” ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่เรียกว่า “ภูมิทัศน์การเรียนรู้ใหม่” ประกอบด้วยพื้นที่ภายในจิตใจของตนเองและพื้นที่ร่วมของผู้เรียนกับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่รับรู้ด้วยกายภาพ (Co-Learning Space: CLS) และพื้นที่ร่วมของเครือข่ายผู้เรียนที่โยงใยในระบบนิเวศการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Co-Learning Community) รวมถึงการเรียนรู้ในพื้นที่พิเศษเฉพาะของแต่ละคนด้วย

7. การจัดการ เป็นการจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมจากผู้เรียน บุคลากรทุกคนในศูนย์ฝึก เครือข่ายร่วมพัฒนา รวมทั้งการเชื่อมโยงกับครอบครัวและชุมชนในวิถีชีวิตของเด็ก ภายหลังจากได้รับการปล่อยตัวและอยู่ในการติดตามของศูนย์ฝึกฯ

โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) ได้เสนอระบบการวัดประเมินการเรียนรู้ที่

เกิดขึ้นจริงของเด็ก เพื่อสนับสนุนการสร้างการเรียนรู้และรับรองสิทธิในการจบการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ใน กระบวนการเดียวกัน โดยสามารถดำเนินการได้ผ่านกรอบแนวคิด 5 ขั้นตอนของระบบวัดประเมินรับรองผล การศึกษา ได้แก่

- การทบทวนประสบการณ์ เด็กได้ทบทวนเรื่องราวที่ชอบ ที่ประทับใจ และรู้สึกว่าเป็นเรื่องราวที่มีความหมายต่อตนเอง

- การถอดรหัสการเรียนรู้ เด็กได้สะท้อนคุณภาพที่เกิดขึ้นจริงจากประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้มา

- การเทียบคุณภาพผู้เรียน เด็กได้นำประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของตัวเองไปเทียบกับคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลาง

- การให้ระดับคะแนน เป็นการวัดระดับคะแนนโดยเด็กเป็นผู้ให้คำอธิบาย ขยายความถึงคุณภาพที่ตนเองได้มาว่าเกิดขึ้นจากประสบการณ์อะไร

- การออกกระเบียนรับรองผล เป็นการออกไปรับรองผลการศึกษา โดยมีรายละเอียดของประสบการณ์ของเด็กอยู่ในนั้นด้วย

โดย 3 ขั้นตอนแรก คือ ทบทวนประสบการณ์ ถอดรหัสการเรียนรู้และการเทียบคุณภาพผู้เรียนเป็นการทำงานกับช่วงเวลาของการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน สะท้อนศักยภาพการเรียนรู้ สะท้อนคุณค่าตัวตนที่แท้จริง ทบทวนเพื่อตั้งคำถามและหาความหมายของการสร้างประสบการณ์ต่อเนื่อง ซึ่งคาบเกี่ยวกับการสร้างรายละเอียดประสบการณ์ให้ระดับคะแนน และออกหลักฐานการรับรองผลการเรียน เป็นการผนวกรวมกระบวนการวัดประเมินผลเพื่อรับรองสิทธิการจบการศึกษา ถอดค่าคุณภาพออกมาเป็นตัวเลขและส่งค่านั้นเข้าสู่ระบบแสดงผลการเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานตามระเบียบปฏิบัติที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

5. กลไกเพื่อการปรับตัวเข้าสู่สังคมหลังจากได้รับการปล่อยตัว

การมีพื้นที่ทางสังคมทั้งกายภาพหรือการติดต่อทางสื่อสังคมออนไลน์หลังจากรับการปล่อยตัว เพื่อการเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กให้ผ่านช่วงการสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม การวางเป้าหมายและประคับประคองชีวิตให้มั่นใจขึ้น รวมถึงการจัดระบบส่งเด็กที่ได้รับการปล่อยตัวกลับบ้าน การร่วมติดตามการดำเนินชีวิตหลังปล่อยตัว และแนะแนวการศึกษาทางเลือกบนฐานการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและการทำงานอาชีพเพื่อดูแลตนเองและครอบครัวตามกำลังอย่างสมดุล เช่น โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) (ธรรณพร ศุภรัตน์ สบายใจ และคณะ, 2563) ใช้กลไกครูในโครงการที่เป็นเครือข่ายในพื้นที่ เช่น กลุ่มพ่อแม่บ้านเรียน ศูนย์การเรียนรู้

ของสถาบันสังคมในพื้นที่ เครือข่ายคนรุ่นใหม่ เครือข่ายสาธารณสุขศึกษา เป็นผู้ติดตามและให้คำแนะนำ (Mentor) โดยประสานกับครอบครัวเด็กเป็นเบื้องต้น

4.2 กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม

การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรมควรเข้าถึงคุณภาพการเรียนรู้ของการศึกษาขั้นพื้นฐานตามชั้นเรียนและช่วงวัย และคุณภาพการเรียนรู้ในด้านทักษะอาชีพที่สามารถเชื่อมโยงกับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านการศึกษาระดับพื้นฐานได้ เป็นการนำ “ของดี” ทั้งองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความคิด ความฝัน ทักษะ ความสามารถ ฯลฯ ในตนเองที่พร้อมปลดปล่อยพลังศักยภาพออกมา ด้วยการสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมา เพื่อเป็นเกราะป้องกันตนเองไม่ให้เข้าไปสู่วงจรของการก้าวพลาดอีกครั้งหรือกระทำผิดซ้ำ “ครู” เป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วยให้เด็กพัฒนาตนเองได้ บทบาทของครูที่สำคัญคือการปรับบทบาทจากการเป็นผู้สอนที่เป็นผู้มีความรู้ในเนื้อหาเป็นหลักสู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) หรือ ครูโค้ช (Coach) หรือ วิทยากรกระบวนการ หรือครูเพื่อเสริมพลัง (Empower) ซึ่งควรพัฒนาในสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

คุณลักษณะของครู คือ 1) ความแจ่มชัด มีความรู้ในเรื่องที่ตนจัดการเรียนรู้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง มองได้อย่างทะลุทะลวงตั้งแต่ต้นจนจบ เป็นความรู้ที่เกิดจากทั้งประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตการปฏิบัติและฝึกฝนด้วยตนเอง 2) ความเปิดกว้าง การยอมรับความหลากหลาย การเปิดใจรับฟัง และการพยายามรับรู้ด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง อ่อนน้อมถ่อมตน พร้อมเรียนรู้จากเด็ก 3) การเกื้อหนุน เป็นการเกื้อหนุนเพื่อให้เด็กเติบโตด้วยตนเอง เพราะพื้นฐานของปรัชญาที่เป็นหัวใจของกระบวนการเรียนรู้ที่ดี คือ ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ และกระบวนการที่เชื่อมั่นว่ามนุษย์มีความดี ความงาม ความจริงอยู่ในตน สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ และการพัฒนานั้นต้องเป็นการพัฒนาอย่างสมดุลและเป็นองค์รวม เป็นการพัฒนาที่ต้องเกิดขึ้นภายในตนเองโดยไม่มีผู้อื่นสามารถทำแทนหรือทำให้เกิดขึ้นได้ 4) ความละเอียดอ่อนลึกซึ้งและการเข้าถึงใจ เป็นการเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของเด็กอย่างลึกซึ้ง ราวกับว่าเข้าไปนั่งอยู่ในใจเขา เข้าใจว่าทำไมเขาจึงคิดจึงรู้สึกและกระทำเช่นนั้นในสถานการณ์นั้น ๆ เข้าใจถึงความเป็นมาและภูมิหลังของปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยยังคงความมั่นคงในจิตใจของตนเองไว้ รับรู้และเข้าไปสัมผัสกับใจของเด็ก พร้อมกับสามารถสื่อให้เขารับรู้และสัมผัสได้ถึง การรับรู้และสัมผัสของครูได้ทำให้เด็ก เกิดความรู้สึกอบอุ่น สัมผัสได้ถึงความรักความเมตตาและความเข้าใจ ตลอดจนสามารถสื่อสารหรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีผลกระทบต่อจิตใจของเด็ก ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงการสื่อสารทางความคิด แต่เป็นการจัดให้เกิดประสบการณ์ที่ได้ทั้งความคิดที่ลึกซึ้งและความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน มีผลเชื่อมโยงกับการปฏิบัติและชีวิตจริง และ 5) ความสงบ ตั้งมั่น เพื่อให้สามารถเปิดพื้นที่ที่จะเกื้อหนุนและโอบอุ้มให้เด็กเติบโตขึ้นตามศักยภาพของตนเอง สามารถรับรู้และเข้าถึงใจของเด็กด้วยการเปิดรับและรับฟังอย่างลึกซึ้ง แล้วสื่อสารกลับไปอย่าง

เหมาะสมด้วยความสงบ และสามารถดึงศักยภาพภายในของตนเองทั้งหมดออกมาใช้ในการนำพาการเรียนรู้เพื่อ บรรลุเป้าหมายอย่างสมดุล

โดยทักษะที่จำเป็นที่ครูควรมี คือ **1) การรับฟังอย่างลึกซึ้ง** ฟังด้วยสติ วางอคติ แขนงการตัดสิน เคารพ ในตัวเด็กและเยาวชน จนสามารถจับประเด็นหรือเข้าถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของเด็กที่กำลังแลกเปลี่ยนแบ่งปัน **2) การจับประเด็น** ทั้งในเชิงสาระและความรู้สึก **3) การสื่อสารที่เข้าใจง่ายและทรงพลัง** ทำให้เด็กและเยาวชน เข้าถึงบทเรียนได้ง่ายและมีพลังต้นตัวต่อการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และ **4) การตั้งคำถามที่ลึกลับและเชื่อมโยง** ซึ่งทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากภายในและทำให้เกิดปะทะสังสรรค์บทเรียนภายในกลุ่มซึ่งช่วยทำให้องค์ความรู้ ชัดเจนลุ่มลึก และขยายเชื่อมโยงไปสู่บริบทอื่นได้อย่างทรงพลัง ช่วยทำให้เรื่องที่เรียนรู้ไปในทิศทางเดียวกันกับ เป้าหมายที่วางไว้ ทำให้ได้บทเรียนเฉพาะ เป็นการทบทวนตนเองทำให้เห็นตนเองชัดเจนขึ้น

ทั้งนี้กลไกในการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นครูประจำการที่เป็นเจ้าหน้าที่ ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนและศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน และอาจเป็นเด็กที่เป็นแกนนำ เมื่อพิจารณาหลักพัฒนาครูทั้งในเชิงรูปแบบและวิธีการ สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่าน ประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบจุลภาค และการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตาม

เป็นการสนทนาและการปรึกษากันในด้านการเรียนรู้ระหว่างครูด้วยกันเองว่าอะไรเป็นเครื่องมือที่ขาดและ ต้องการการพัฒนาสานต่อ โดยมีการส่งเสริมเครื่องมือการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญคือ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative learning) การฟังอย่างลึกซึ้ง การจับประเด็น และการตั้งคำถาม การจัดการเรียนรู้ผ่าน ประสบการณ์ (Experiential learning) การจัดกิจกรรมและหลักสูตรแบบกลุ่มประสบการณ์ (Experience approach) การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) และการออกแบบการประเมินการเรียนรู้เพื่อตอบคุณภาพ การเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความหลากหลาย

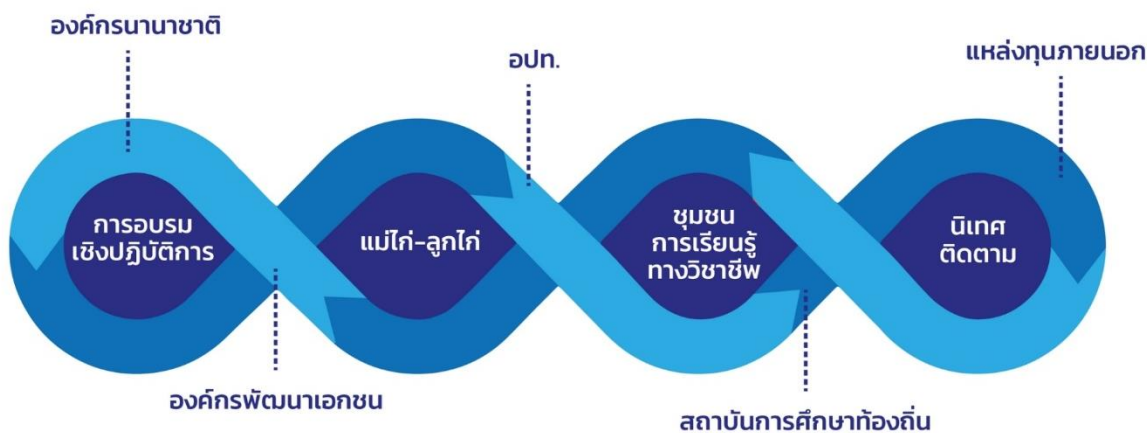
เครื่องมือเหล่านี้ให้ความสนใจไปที่การเริ่มต้นจากความรู้สึกนึกคิดของเด็กเอง และสานต่อโดยการแนะนำ (Mentorship) ของครูในฐานะเพื่อนร่วมทางที่มีประสบการณ์ชี้แนะกระบวนการต่าง ๆ จะไม่เน้นการป้อนความรู้ แต่เน้นการใช้ทักษะในการแก้ปัญหา หรือทบทวนความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นเพื่อที่จะมองเห็นโลกได้อย่างรอบ ด้าน และยังสามารถทำให้เข้าใจเนื้อหาจากรายวิชาโดยทั่วไปในฐานะทักษะ หรือในฐานะที่ตนสามารถเป็นผู้เข้าถึง หรือสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองจากการจัดการกับทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกที่มีอยู่ในมือ ร่วมกับความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น การเข้าร่วมทำงานในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นตั้งแต่การถ่ายทอดกระบวนการ

โดยตรงจากครูสู่เด็ก ครอบคลุมไปถึงการส่งต่อวิธีการใช้เครื่องมือเหล่านี้ให้ครูหรือบุคลากรภายในศูนย์ฝึกเอง เพื่อให้สามารถจัดการการเรียนรู้ในแบบดังกล่าวได้ด้วยตนเอง

มีการทดลองฝึกทักษะทั้งฟังอย่างลึกซึ้ง การจับประเด็น และการตั้งคำถาม การออกแบบหลักสูตรและ กิจกรรมแบบกลุ่มประสบการณ์ การออกแบบการเรียนรู้แบบจุลภาคโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุกผ่านห้องเรียนทดลองกับเพื่อนครู ที่ได้ฝึกทั้งฟังอย่างลึกซึ้ง การจับประเด็น และการตั้งคำถาม เรียนรู้การใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพที่ศึกษาจากบทเรียนที่ได้เห็น (Lesson study) และการนิเทศติดตามเพื่อจะได้สะท้อนจุดแข็ง จุดที่ควรปรับปรุง และข้อเสนอแนะอย่างเป็น กัลยาณมิตร เพื่อให้การพัฒนาตนเองในการจัดการเรียนรู้ได้เติบโตและมีศักยภาพมากขึ้น

2. การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่

โดยมีการประสานความร่วมมือจากครูผู้เชี่ยวชาญจากเครือข่ายต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น ครูจากวิทยาลัย สारพัดช่าง วิทยาลัยการอาชีพ เป็นต้น เป็นผู้สอนทักษะอาชีพและความเป็นครูให้เด็ก รุ่นที่ 1 เพื่อนำไปใช้ในการสอนแบบเพื่อนสอนเพื่อนให้กับเด็กกลุ่มหรือรุ่นต่อไป โดยผ่านการเรียนรู้โดยใช้หลักการเรียนรู้แบบอิง สมรรถนะ (Competency based learning) ทั้งทักษะการทำแผนการเรียนรู้และการฝึกทักษะอาชีพ ผ่าน การสาธิต การลงมือทำจริง และการฝึกฝนด้วยตนเอง

สมรรถนะที่จำเป็นต่อการทำงาน

คุณลักษณะที่จำเป็นของครู ความแจ่มชัดในเรื่องนั้น ๆ ความเปิดกว้าง การเกื้อหนุน ความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และเข้าถึงใจ ความสงบและตั้งมั่น

ทักษะที่จำเป็นที่ครูควรมี การรับฟังอย่างลึกซึ้ง การจับประเด็น การสื่อที่เข้าใจง่ายและตรง การตั้งคำถาม ที่ลงลึกและเชื่อมโยง

แผนภาพกลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม

จะเห็นได้ว่า รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม มีจุดเน้นในการสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็กซึ่งเกิดจากการค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการของเด็กอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู และการสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็ก โดยมีพื้นที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานและให้คำปรึกษาสำหรับเด็กที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ผ่าน การจัดการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเด็กตามกลุ่มประสบการณ์ ผ่านการเรียนรู้แบบโครงการ และการเรียนรู้บนฐานกิจกรรมที่ได้ลงมือทำจริง จากนั้นวัดผลการเรียนรู้ที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้รายบุคคล อีกข้อหนึ่งที่มีความสำคัญ คือ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ทั้งกาย ใจ และวิถีคิด เพื่อสร้างความเห็นคุณค่าในตนเองและเห็นวิธีการปรับชีวิตให้มีความสุขทั้งกาย ใจ และปัญญาของตนเองและคนรอบข้าง รวมถึงการสร้างพื้นที่เรียนรู้เพื่อการปรับตัวเข้าสู่สังคมหลังจากได้รับการปล่อยตัว โดยมีการติดตามทั้งกายภาพหรือการติดต่อทางสื่อสังคมออนไลน์หลังจากได้รับการปล่อยตัว เพื่อประคับประคองให้เด็กผ่านช่วงเวลาแห่งการสร้างความยอมรับและความเชื่อมั่นในตนเองในการอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม และยังร่วมวางแผนเป้าหมายและประคับประคองชีวิตให้เด็กมีความมั่นใจขึ้น ด้วยการร่วมติดตามการดำเนินชีวิตหลังปล่อยตัวและแนะแนวการศึกษาทางเลือกบนฐานการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและการทำงานอาชีพเพื่อดูแลตนเองและครอบครัวตามกำลังอย่างสมดุล

กลไกการพัฒนาเด็กและครูในกระบวนการยุติธรรมนั้น ควรให้ความสำคัญกับกลไกทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองสิทธิเด็กเพื่อการพัฒนาตนเอง การประสานงาน/เชื่อมต่อ รวมทั้งการมอบหมายจากส่วนกลาง โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างสามสิ่ง คือ ความต้องการของเด็ก ข้อจำกัดและทรัพยากรศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนและข้อจำกัดและทรัพยากรของเครือข่าย และกฎหมาย ระเบียบ และแนวปฏิบัติของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เพื่อช่วยเหลือและพัฒนาเด็กผ่านกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ ที่นำไปสู่การส่งต่อเด็กสู่การศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้จบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือเทียบโอนการเรียนรู้จากกลุ่มประสบการณ์ที่เรียนในศูนย์ฝึก เพื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือเพื่อกลับเข้าสู่การศึกษาในชั้นเรียนตามวัย

ส่วนกลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม ควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบจุลภาค และการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามและการพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่โดยมีการประสานความร่วมมือจากครูผู้เชี่ยวชาญจากเครือข่ายต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น ครูจากวิทยาลัยสารพัดช่าง วิทยาลัยการอาชีพ ผ่านการเรียนรู้โดยใช้หลักการเรียนรู้แบบอิงสมรรถนะ (Competency based learning) ทั้งทักษะการทำแผนการเรียนรู้และการฝึกทักษะอาชีพ ผ่านการสาธิตการลงมือทำจริง และการฝึกฝนด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเด็กกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเข้าใจตรงประเด็นและทันต่อสถานการณ์

เอกสารอ้างอิง

- กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2561). พระราชบัญญัติการบริหารการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด พ.ศ. 2561. <http://www.djop.go.th/Djop/main.php?page=djoprul&CatID=18>
- กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. (2562). รายงานการดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณะรายปี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561. <http://www.correct.go.th/?p=71841>
- กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. (2564). รายงานการดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณะรายปี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563. <http://www.correct.go.th/?p=70015>
- กองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2562). ผลการดำเนินงานและใช้จ่ายงบประมาณตามแผนปฏิบัติราชการและแผนการใช้จ่ายงบประมาณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562. <http://www.djop.go.th/Djop/images/taimat%202-62.pdf>
- กองยุทธศาสตร์และแผนงาน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2563). รายงานสถิติคดี ประจำปีงบประมาณ 2563. <http://www.djop.go.th/images/djopimage/year63-2.pdf>
- ธรรณพร คชรัตน์ สบายใจ และคณะ. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษากองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. ศูนย์ประสานสิทธิการศึกษาบ้านเรียนและศูนย์การเรียนรู้ไทย
- พลิษฐ์ กาญจนกิจ. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการ “Young kids 6 part”. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. เทศบาลนครราชสีมา.
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2563). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องแนวทางการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม. โครงการศูนย์วิชาการและเครือข่ายวิชาการด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2555). หลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ. สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

บทที่ 2

การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กพิการในชุมชน

รศ.ดร.วรรณรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา

รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

นางสาวปัทมาจริย์ ทันทสุวรรณ

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กพิการในชุมชน

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กพิการในชุมชน

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กพิการและครูสำหรับเด็กพิการ

เด็กพิการ หมายถึง เด็กที่มีความต้องการพิเศษหรือมีความผิดปกติทางร่างกาย สติปัญญา และทางจิตใจ ใน 9 ลักษณะ ได้แก่ 1) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา 2) เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน 3) เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น 4) เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายและสุขภาพ 5) เด็กที่มีความบกพร่องทางการพูดและภาษา 6) เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมและอารมณ์ 7) เด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ 8) เด็กพิการซ้ำซ้อน และ 9) เด็กออทิสติก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562) พบว่าประเทศไทยมีผู้พิการที่ได้รับการออกบัตรประจำตัวคนพิการจำนวน 2,092,595 คน (ร้อยละ 3.21 ของประชากรทั้งประเทศ) เป็นเพศชายจำนวน 1,091,845 คน (ร้อยละ 52.18) และเพศหญิงจำนวน 1,000,750 คน (ร้อยละ 47.82) ทั้งนี้มีผู้พิการที่อยู่ในวัยเด็กและวัยเรียน (อายุ 0- 21 ปี) แบ่งเป็น ผู้พิการทางการมองเห็น 5,019 คน พิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย 11,852 คน พิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย 31,676 คน พิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม 2,004 คน บกพร่องทางสติปัญญา 46,833 คน มีปัญหาทางการเรียนรู้ 9,442 คน ออทิสติก 13,640 คน พิการซ้ำซ้อน 33,524 คน และไม่ระบุประเภทพิการ 116 คน ในด้านการศึกษา พบว่า คนพิการที่ไม่ได้รับการศึกษามีจำนวน 54,513 คน แบ่งเป็น อายุไม่ถึงเกณฑ์ที่จะเรียน 3,601 คน อายุถึงเกณฑ์แต่ไม่ได้รับการศึกษา 33,958 คน และเป็นคนพิการที่ไม่ได้รับการศึกษา 16,954 คน (กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2564) คณะทำงานโครงการฯ ขอนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กพิการในชุมชนออกเป็น 4 ตอน มีรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

การส่งเสริมพัฒนาเด็กพิการได้เต็มศักยภาพนั้นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การค้นพบความพิการ การบำบัดรักษา การฟื้นฟูสมรรถภาพ การให้การศึกษา การพัฒนาทักษะสังคม และการพัฒนาทักษะด้านอาชีพ มุ่งเน้นพัฒนาความสามารถคนพิการให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยให้บริการช่วยเหลือตั้งแต่ระยะแรกเริ่มหรือแรกพบความพิการ จัดการศึกษาอบรมให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมือง สร้างอาชีพ มีรายได้ สามารถช่วยเหลือและพึ่งพาตนเองได้ ดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับผู้อื่นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

ในด้านการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการ มุ่งเน้นโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกันทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยยึดหลักการศึกษาเพื่อปวงชนที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 เช่น มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน สำหรับด้านการศึกษาได้ระบุไว้ในมาตรา 54 ความว่ารัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ประกอบกับมาตรา 27

บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลไม่ว่าจะด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่อง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่ง รัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้ หมายถึงว่าประชาชนคนไทยทุกคนมีสิทธิเสมอกันทางการศึกษาขั้น พื้นฐาน ไม่ว่าจะมีความรู้หรือสภาวะร่างกายพิการหรือไม่ โดยรัฐต้องจัดสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก และความช่วยเหลืออื่นทางการศึกษา และมาตรา 71 วรรคสาม รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้ บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรง หรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัดฟื้นฟูและเยียวยา ผู้ถูกกระทำการดังกล่าว ซึ่งบุคคลพิการ หรือทุพพลภาพ มีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก อันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลือจากรัฐ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) การจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการจึงเป็นการรวมพลังระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กร ชุมชน องค์กรคนพิการ ผู้ปกครอง และองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ทุกระบบและครบวงจร

โครงการที่ได้รับงบประมาณจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ในการพัฒนาครูและ เด็กพิการนอกระบบการศึกษาในปีงบประมาณ 2563 ได้แก่ โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็ก เยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชนพื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์ ซึ่งพัฒนาเด็กทุกประเภทความพิการอายุ 5-18 ปี จำนวน 291 คน และมีครอบครัวและผู้ดูแลเด็กพิการ จำนวน 291 ครอบครัว รวมทั้งเครือข่าย ได้แก่ โรงพยาบาล รัตนบุรี โรงพยาบาลคูเมือง ทั้งพยาบาลวิชาชีพชำนาญการและนักกายภาพบำบัด และโครงการจัดการศึกษา นอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19 โดยมูลนิธิพระมหาไถ่ เพื่อการพัฒนาคนพิการ โดยเด็กพิการนอกระบบการศึกษาที่อยู่ในการดูแลขาดโอกาสทางการศึกษาหรือคุณสมบัติ ไม่อยู่ในเกณฑ์ที่จะศึกษาตามระบบ จำนวน 178 คน จากสถานศึกษาในการดูแลของมูลนิธิจำนวน 4 แห่ง คือ 1) โรงเรียนเด็กพิเศษคุณพ่อเริ่ ให้บริการแก่เด็กพิการทางด้านสติปัญญาและออทิสติก 2) โรงเรียนสอนคนตาบอด พระมหาไถ่ พัทยา ให้บริการแก่เด็กพิการทางการมองเห็น 3) วิทยาลัยเทคโนโลยีพระมหาไถ่ พัทยา ให้บริการแก่ เด็กพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย และ 4) วิทยาลัยเทคโนโลยีพระมหาไถ่ หนองคาย ให้บริการแก่เด็ก พิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย ซึ่งเด็กพิการจะมีโอกาสได้พัฒนาตนเองสู่การมีงานทำ โดยไม่เป็นภาระ ของครอบครัวอีกต่อไป (ณรงค์ รัตนโสภา และ เฉลิมพล ชมพู่โคตร, 2563)

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กพิการในชุมชน

จากการศึกษาเอกสารและการดำเนินงานของโครงการที่ได้รับงบประมาณจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ในการพัฒนาครูและเด็กพิการนอกระบบการศึกษาในปีงบประมาณ 2563 พบปัญหาของเด็กพิการ ดังนี้

1. เด็กพิการในชุมชนขาดโอกาสได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านสังคม การศึกษา การแพทย์ และการมีงานทำ เนื่องจากระบบของการช่วยเหลือทางด้านสังคมและสวัสดิการไม่ว่าจะเป็น การลงทะเบียนผู้พิการ การสนับสนุนด้านสวัสดิการและระบบบริการทางการแพทย์ เช่น การขาดแคลนแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ทำให้ต้องใช้เวลารอคิวนาน สถานที่ห่างไกลและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ทำให้เด็กพิการไม่สามารถเข้ารับการบริการได้ (โชษิตา ภาวสุทธิไพศิฐ และ ลือชัย ศรีเงินยวง, 2559)

2. การเดินทางมายังสถานศึกษาไม่สะดวก การเรียนร่วมกับเด็กทั่วไปอาจจะถูกรังแก ล้อเลียน และอุปสรรคสำคัญที่ทำให้เด็กพิการเข้าไม่ถึงการศึกษาเนื่องจากขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทางในพื้นที่

3. กลไกการช่วยเหลือในปัจจุบันยังขาดระบบเชื่อมต่อและขาดการบูรณาการร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบ โรงเรียนการศึกษาพิเศษ สถานบริการสาธารณสุข ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีระเบียบและวิธีการดำเนินงานที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลให้เด็กพิการที่มีความต้องการพิเศษไม่ได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ

4. สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 กระทบต่อรายได้ของครอบครัว เกิดความยากลำบากในการประกอบอาชีพ รวมถึงส่งผลต่อการทำงานเชิงรุกในชุมชนที่จะเข้าไปช่วยเหลือฟื้นฟูเด็กพิการ

5. เด็กพิการส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับครอบครัวที่มีฐานะยากจน สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้และใช้ชีวิต เช่น ขาดอุปกรณ์ช่วยเหลือ ทำให้เด็กพิการใช้ชีวิตอย่างไม่มีอิสระและไม่มีคุณภาพ อีกทั้งการเดินทางมารับการบำบัดฟื้นฟูมีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้ไม่สามารถเข้ารับการดูแลได้อย่างต่อเนื่อง

6. เด็กบางคนมีภาวะความพิการซ้ำซ้อน เช่น บกพร่องทางสติปัญญาหรือการเรียนรู้ร่วมกับพิการทางกาย ซึ่งเด็กกลุ่มนี้จำเป็นต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดและพัฒนาเฉพาะด้าน ผู้ดูแลจึงต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญพิเศษ รวมถึงต้องได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ช่วยเหลือทั้งด้านการใช้ชีวิตและการเรียนรู้ที่มีความเฉพาะทาง

7. คนพิการเข้าถึงการบริการจากภาครัฐได้ยาก เนื่องจากระบบสาธารณูปโภคไม่รองรับกับข้อจำกัดทางด้านร่างกาย เช่น ระบบการขนส่งสาธารณะ ระบบการสื่อสาร ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางและไม่สามารถเข้าถึงการบริการจากภาครัฐได้ โดยเฉพาะการฉีดวัคซีนป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ผู้พิการไม่สะดวกในการเดินทางทำให้ยังไม่ได้รับบริการดังกล่าว

8. การช่วยเหลือเด็กพิการในชุมชนส่วนหนึ่งมาจากการดูแลของมูลนิธิ เช่น เด็กพิการติดเตียง ไม่สามารถดูแลตัวเองได้จึงต้องจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน แต่มูลนิธิมีข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณและขาดบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะ จึงช่วยเหลือเด็กพิการได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น

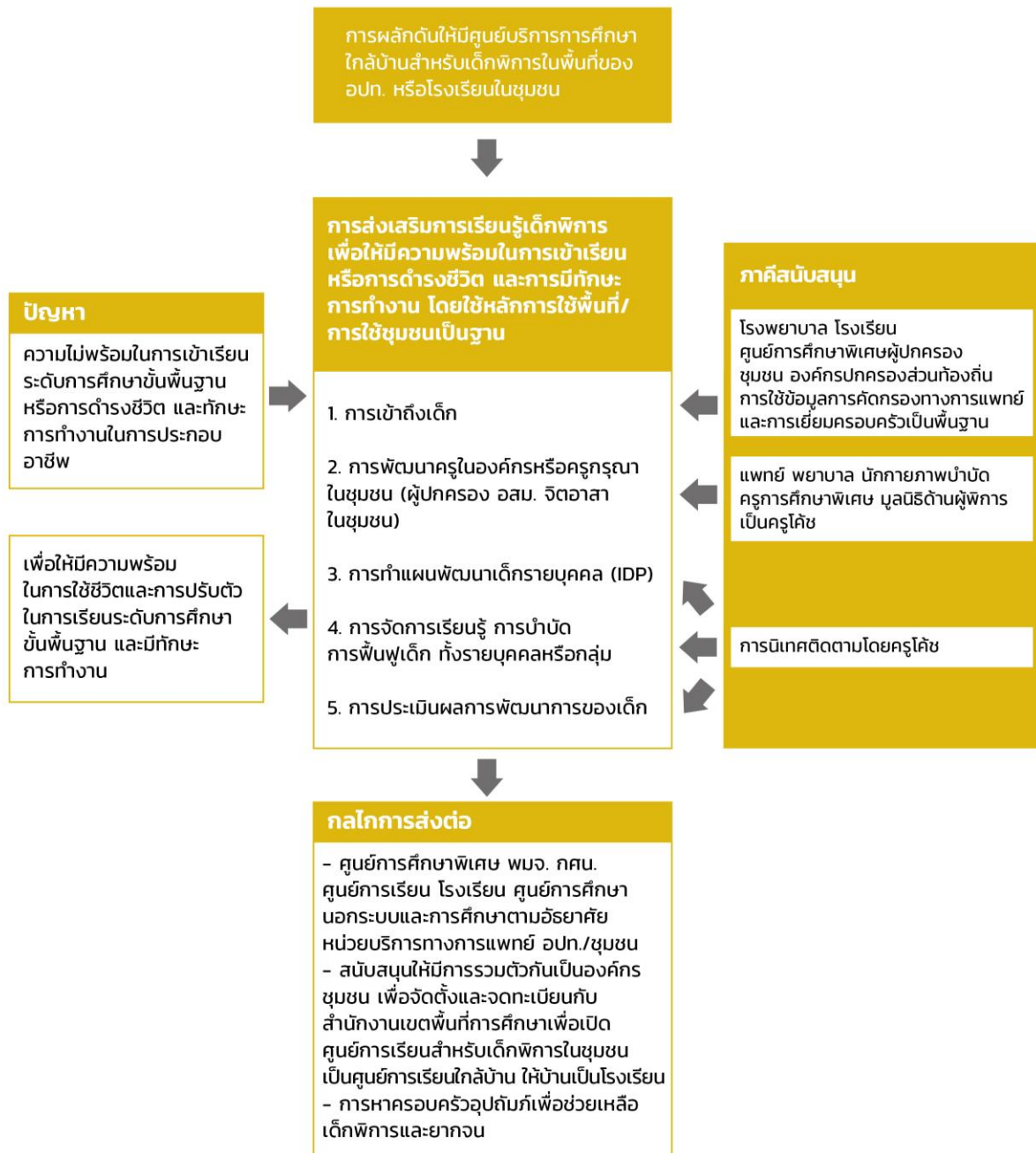
9. เด็กพิการในบางพื้นที่ไม่ได้รับการดูแลจากศูนย์การศึกษาพิเศษ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น เช่น อาหาร ยา วัคซีนโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ไม่ได้รับการบำบัดและบริการทางการศึกษา

10. เด็กพิการที่ยากจนยังไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ เช่น ช่วงโควิด-19 เด็กพิการไม่มีโทรศัพท์ในการเข้าถึงแอปพลิเคชันหมอชนะหรือไทยชนะ รวมถึงเด็กที่บกพร่องทางการได้ยินไม่มีอุปกรณ์ช่วยฟัง

ตอนที่ 3 รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กพิการในชุมชน

เด็กพิการในชุมชนมีปัญหาเรื่องความไม่พร้อมในการเข้าเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การดำรงชีวิตและการมีทักษะอาชีพ เนื่องจากอาการป่วยหรือพิการในด้านต่าง ๆ เช่น พิการทางด้านสติปัญญา/ ออทิสติก พิการทางการมองเห็น พิการทางด้าน การเคลื่อนไหวหรือร่างกาย เป็นต้น โดยความพิการดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการเรียน การเดินทางมาเรียน การเรียนร่วมกับเด็กปกติ รวมถึงครอบครัวที่มีฐานะยากจน ส่งผลต่อการบำบัดที่มีค่าใช้จ่ายสูง และบ้านไม่ได้ปรับสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับความพิการทำให้ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

รูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กพิการให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนหรือการดำรงชีวิต และมีทักษะการทำงานเพื่อให้ความพร้อมในการใช้ชีวิตและการปรับตัวในการประกอบอาชีพ โดยใช้หลักการพื้นที่/ชุมชนเป็นฐาน (องค์การอนามัยโลก, 2556; พิศมัย รัตนโรจน์สกุล, 2558) และการใช้ข้อมูลการคัดกรองทางการแพทย์ร่วมกับการเยี่ยมครอบครัวเป็นพื้นฐานในการทำงานร่วมกันโดยเน้นที่กลุ่มเป้าหมายสำคัญเร่งด่วน ซึ่งเป็นไปตามแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพรูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กพิการในชุมชน

การส่งเสริมการเรียนรู้เด็กพิการเพื่อให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนหรือการดำรงชีวิต และมีทักษะการทำงานเพื่อให้มีความพร้อมในการใช้ชีวิตและการปรับตัวในการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำได้ดังนี้

1. การเข้าถึงเด็ก ใช้ข้อมูลการคัดกรองทางการแพทย์และการเยี่ยมครอบครัวเป็นพื้นฐานในการทำงาน ดังเช่น 1) ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ครูชุมชน หรือผู้นำชุมชนที่เป็นเครือข่ายแจ้งข้อมูลเด็กพิการให้แก่โครงการเพื่อเข้าไปช่วยเหลือ 2) จังหวัดสุรินทร์ มีวิธีเข้าถึงเด็กพิการโดยผ่านกลไกโรงพยาบาลชุมชน อาสาสมัคร (อสม.) และครูกรุณา และ 3) พัทยา จังหวัดชลบุรี เข้าถึงเด็กผ่านครูผู้นำคนพิการระดับท้องถิ่นที่ประสานให้เด็กเข้ามาเรียน และมีสายด่วนคนพิการ 1479 เป็นศูนย์สายด่วนคนพิการที่เปิดรับผู้ที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งด้านการรักษาพยาบาลและการสมัครเรียน การพัฒนาเด็กพิการในขั้นต่อไปคือการเก็บข้อมูลเด็กพิการ เช่น สถานะความเป็นอยู่ สมรรถนะ การประเมินทัศนคติ ความเป็นไปได้ในการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น จากนั้นทำการสรุปประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเด็กพิการ จัดทำแฟ้มรายบุคคลและจัดทำรายงานข้อมูล นำเสนอข้อมูลสภาพปัญหาของเด็กพิการกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนในการพัฒนาและแสวงหาความร่วมมือในการทำงาน ส่งเสริมคุณภาพชีวิตเด็กพิการ โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำงานกับกลุ่มเด็กพิการ ได้แก่ ครอบครัว ผู้ปกครอง เด็กพิการ ผู้ดูแลเด็กพิการ เพราะเป็นกลุ่มที่ต้องดูแลใกล้ชิดเด็กและเป็นกลุ่มที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กพิการกล้าตัดสินใจที่จะออกสู่สังคม

2. การพัฒนาครูในองค์กรหรือครูกรุณาในชุมชน การที่ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อดูแลฟื้นฟูเด็กเยาวชนพิการร่วมกับครอบครัว สนับสนุนและสร้างโอกาสด้านการศึกษาที่เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของเด็กพิการ สอดคล้องตามความถนัดหรือความสนใจเพื่อพัฒนาทักษะทางวิชาการและวิชาชีพ ดังนั้น ครูในองค์กร ครูกรุณาในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ปกครอง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือจิตอาสาในชุมชนต้องพัฒนาความรู้และทักษะในหลาย ๆ ด้าน ตัวอย่างเช่น

- การจัดการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูบำบัดดูแลเด็กพิการประเภทต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับจิตวิทยาตามช่วงวัย พร้อมเสริมสร้างพลังใจและแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต การเรียนรู้และมีความสุขในการอยู่ร่วมในสังคม
- การสร้างสมรรถนะแก่เด็กพิการ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการทำงานของร่างกายและโครงสร้างร่างกาย ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ด้านการมีส่วนร่วม และด้านปัจจัยส่วนบุคคล
- การฟื้นฟูเด็กพิการโดยภาคีเครือข่าย เช่น ครู ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ ต้องเสริมสร้างทักษะความรู้ในการดูแลเด็ก รวมถึงการใช้อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง
- การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้ครูทุกคนมีความเข้าใจและสามารถใช้แผนดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็กพิการเป็นรายบุคคลได้
- การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ เพื่อให้ครูมีทักษะ เทคนิควิธีในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ เป็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการระบาดของโควิด-19

3. การทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลที่เหมาะสมรายบุคคล ตามลักษณะของความสามารถของเด็ก ผู้ปกครองและครูต้องมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการดูแล ส่งเสริม และ พัฒนาการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนาทักษะอาชีพเพื่อให้เด็กพิการสามารถ มีรายได้เลี้ยงดูตัวเองต่อไป เช่น พื้นที่จังหวัดเชียงราย ใช้มูลนิธิบ้านเกือกกุลเด็กพิการเป็นสถานที่เรียนรู้ ให้พ่อแม่เด็กพิการเป็นผู้ดูแล จัดการเรียนการสอน พื้นฟูร่างกายและเสริมกำลังใจ โดยมีครูชุมชนและผู้นำชุมชน เป็นส่วนหนึ่งเข้าไปเสริมความรู้ ทักษะชีวิตช่วยเหลือเด็กพิการกลุ่มติดเตียง รวมถึงการนำอุปกรณ์ (รถเข็น) ไปให้

4. การจัดการเรียนรู้ การบำบัด การฟื้นฟูเด็กทั้งรายบุคคลหรือกลุ่ม เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก ในรูปแบบที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากครอบครัว การเรียนเป็นกลุ่ม ตามความสนใจ การเรียนรู้ด้วยหลักสูตรระยะสั้น การเสริมทักษะชีวิต และส่งเสริมการจัดการศึกษาสู่การมีงานทำ ให้เด็กพิการมีความพร้อม

5. การประเมินผลการพัฒนาการของเด็ก มีการประเมินทางวิชาการและทางวิชาชีพโดยใช้แบบประเมิน เป็นรายวิชาปีละ 4 ครั้ง หรือเทอมละ 2 ครั้ง และประเมินพัฒนาการด้านสุขภาพร่างกายจากการใช้ชีวิตประจำวัน ด้วยวิธีการสังเกตจากครูนอกระบบการศึกษา

ส่วนกลไกการส่งต่อนั้นในด้านการศึกษาระดับพื้นฐาน ควรมีการประสานส่งต่อไปยังศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โรงเรียนในพื้นที่ ศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม หรืออาจ รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเพื่อจัดตั้งและจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเปิดศูนย์การเรียนสำหรับเด็กพิการในชุมชน ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิเทียบเท่ากับโรงเรียนโดยทั่วไป ส่วนการประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนเป็นไปเพื่อการดูแลเด็กพิการอยู่ในชุมชน หากพบว่ามีความจำเป็นเร่งด่วนจะส่งต่อและประสานงาน ความช่วยเหลือเด็กพิการไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

กรณีศึกษาโครงการที่ดำเนินการในการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กพิการ

ในประเทศไทยการฟื้นฟูสมรรถนะคนพิการโดยชุมชน เป็นแนวคิดเชิงรุกที่นำมาใช้ในการพัฒนาคนพิการ ในชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนพิการและครอบครัวให้เข้ามาเรียนรู้และดำเนินการ พัฒนาตนเองในหลายมิติ รวมเป็นภาคีเครือข่ายด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ทั้งในด้านสุขภาพ ภายและใจ การศึกษา และสังคม สำหรับโครงการที่น่าสนใจและได้รับงบประมาณจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ในการดำเนินการเพื่อการพัฒนาเด็กพิการและครู มีดังนี้

1. โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กพิการโดยครอบครัวและชุมชน เป็นโครงการที่จัดทำ ขึ้นเพื่อลดผลกระทบของการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการเรียนรู้และพัฒนาตามศักยภาพ ของเด็กพิการในชุมชนตามแนวคิดการฟื้นฟูสมรรถนะคนพิการโดยชุมชน ซึ่งมีเป้าหมาย 3 ประการคือ การฟื้นฟู สมรรถภาพคนพิการ สร้างความเท่าเทียมและโอกาส และสร้างการมีส่วนร่วมของคนพิการในระดับและมิติต่าง ๆ ของชุมชน โครงการมุ่งเน้นการสร้างการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของเด็กพิการและครอบครัวเป็นเป้าหมายหลัก

ควบคู่ไปกับการเสริมพลังด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเด็กพิการ และการส่งเสริมให้เกิดภาคีเครือข่ายในระดับตำบล อำเภอ ให้มีความเข้าใจและมีทักษะจำเป็นในการทำงานสนับสนุนเด็กพิการและครอบครัวอย่างยั่งยืน

โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชนพื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์ เป้าประสงค์ระยะยาวเพื่อให้เด็กเยาวชนพิการเข้าถึงการเรียนรู้และการศึกษาที่สอดคล้องเหมาะสมตามศักยภาพของตนเองโดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน เป้าประสงค์ระยะสั้นเพื่อให้เด็กเยาวชนพิการและครอบครัวเข้าถึงการช่วยเหลือที่จำเป็นในช่วงระบอบการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 เด็กพิการเข้าถึงการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูให้สามารถดูแลกิจวัตรประจำวันของตนเองเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมที่จะเข้าสู่ระบบการศึกษาเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล และเพื่อสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการงานฟื้นฟูบำบัดเด็กเยาวชนพิการเข้าสู่โครงการบริการทางสังคมที่มีอยู่ในระดับตำบล (เฉลิมชัย ทองสุข, 2563)

ขั้นตอนการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเด็กพิการมีดังนี้ ทำงานร่วมกับภาคีหลักและเครือข่ายในพื้นที่จัดตั้งคณะทำงาน เพื่อดำเนินการคัดเลือกเด็กเยาวชนพิการทุกคนในกลุ่มอายุ 5-18 ปี ในพื้นที่เป้าหมาย ครูอาสาเปิดรับสมัครพ่อแม่ของเด็กเยาวชนพิการ อาสาสมัครสาธารณสุข ครู เจ้าหน้าที่ รพสต. คนพิการ และผู้สนใจในตำบล จากนั้นจะมีการประเมินทัศนคติและความเป็นไปได้ในการเข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนการพัฒนาข้อมูล เตรียมความพร้อมการทำงานโครงการ และให้ความช่วยเหลือเร่งด่วนมีดังนี้ ประชุมร่วมกับภาคีหลักในพื้นที่เพื่อวางกรอบและโครงสร้างการทำงานประสานงานโครงการ ดำเนินการจัดประชุมภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อำเภอ ชี้แจงเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ภาระงานการทำงานและกิจกรรม ตลอดจนการประเมินผลของโครงการ ประกาศคัดเลือกครูอาสา จัดอบรมเก็บข้อมูลสถานะความเป็นอยู่และสมรรถนะเด็กเยาวชนพิการและดำเนินการเก็บข้อมูลเด็กเยาวชนพิการ สรุปประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเด็กเยาวชนพิการจัดทำแฟ้มรายบุคคลและจัดทำรายงานข้อมูล นำเสนอข้อมูลสภาพปัญหาของเด็กพิการในชุมชนกับกลไกที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนตำบลในการพัฒนาและแสวงหาความร่วมมือในการทำงานส่งเสริมคุณภาพชีวิตเด็กเยาวชนพิการและครอบครัว หากพบว่ามีอาการเร่งด่วน จะส่งต่อและประสานงานความช่วยเหลือเด็กเยาวชนพิการไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์หรือศูนย์บริการคนพิการจังหวัด ศูนย์การศึกษาพิเศษ หน่วยงานท้องถิ่น หรือโรงพยาบาลชุมชน เป็นต้น และจัดอบรมทักษะความรู้เกี่ยวกับการดูแลและฟื้นฟูให้แก่ครูอาสาตำบล

ขั้นตอนงานพัฒนาเด็กพิการและครอบครัวในการสนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อฟื้นฟูและพัฒนาเด็กพิการเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้และการศึกษามีดังนี้ สนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้แก่เด็กเยาวชนพิการและครอบครัว ผ่านกลไกศูนย์การเรียนรู้ที่จะจัดตั้งขึ้น สนับสนุนให้ครูอาสาจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมกับครอบครัว โดยมีการตกลงจำนวนครั้ง วัน เวลาที่ครอบครัวและกลุ่มสะดวก อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าเดือนละ 2 ครั้ง ต่อตำบล ตลอดระยะเวลาโครงการ จัดวิทยากรลงไปเยี่ยมติดตามสนับสนุนการจัดกลุ่มเรียนรู้ฟื้นฟูบำบัดเด็กเยาวชนพิการตลอดระยะเวลาทำงานและบันทึกการติดตาม ครูอาสาจัดทำบันทึกการทำงานสรุปรายงาน

ความก้าวหน้าทุกครั้ง (AAR) จัดประชุมครูอาสาสรุปผลการเรียนรู้ 2 เดือนต่อครั้ง และบันทึกภาพถ่าย วิดีทัศน์ กิจกรรม สัมภาษณ์ ครูอาสา ผู้ปกครอง เพื่อนำออกเผยแพร่งานสู่สาธารณะ

ขั้นตอนงานส่งเสริมและเชื่อมโยงกลไกด้านสุขภาพและด้านการศึกษาสำหรับเด็กพิการทั้งในระบบและนอกระบบในชุมชนท้องถิ่นในการเข้าถึงโอกาสและสวัสดิการของรัฐ มีดังนี้ จัดประชุมกลุ่มผู้ปกครองและครูเพื่อทำแผนด้านเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย เพื่อเชื่อมโยงให้กับแหล่งทุนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับตำบล ศูนย์บริการคนพิการจังหวัด องค์กรธุรกิจภาคเอกชนในท้องถิ่น เชื่อมโยงบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในการประสานความร่วมมือเพื่อทำงานส่งเสริมคุณภาพเด็กพิการ รวมถึงถอดบทเรียนและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมพร้อมจัดทำรายงาน

โครงการนี้นอกจากจะเป็นการให้ความช่วยเหลือกลุ่มเด็กเยาวชนพิการและครอบครัวในสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด-19 ซึ่งเป็นการลดผลกระทบในระดับหนึ่ง ยังเป็นการวางโครงสร้างการจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมเด็กพิการในชุมชน ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาทักษะความรู้ทั้งกับคนในชุมชนที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้เพื่อเด็กพิการ เป็นการสร้างนวัตกรรมในพื้นที่และขยายโอกาสในการเรียนรู้ของคนพิการอย่างเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลที่ให้ความสำคัญแก่กลุ่มคนเปราะบาง โดยเฉพาะเด็กเยาวชนพิการ นอกจากนี้ ชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ กองทุนสุขภาพระดับตำบล กองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการหรือหน่วยงานเอกชนอื่น ๆ ทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลางได้อย่างยั่งยืน

2. โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19 โดยมูลนิธิพระมหาไถ่เพื่อคนพิการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษานอกระบบ เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการอย่างต่อเนื่อง มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาสู่การมีงานทำให้แก่คนพิการและมีหน่วยงานที่ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด มีการประชุมและแลกเปลี่ยนแบ่งปันทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เช่น ความรู้ ประสบการณ์ในการทำงานกับคนพิการ บุคลากรและเทคโนโลยี ฯลฯ

เป้าประสงค์เพื่อการพัฒนาเด็กพิการให้ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพในทุกมิติ มีดังนี้ 1) ด้านการแพทย์ เด็กพิการจะมีโอกาสได้รับการฟื้นฟูทางการแพทย์ ได้รับอุปกรณ์และเครื่องช่วยความพิการตามความต้องการและความจำเป็นของแต่ละบุคคลเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น 2) ด้านการศึกษา เด็กพิการจะมีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีความเหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ ความพิการ และความถนัดหรือความสนใจของแต่ละคน เพื่อพัฒนาทักษะทางวิชาการ ทางวิชาชีพ และทางสังคม เด็กพิการจะมีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมจนสามารถยอมรับความพิการและเห็นคุณค่าของตัวเอง สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีโอกาสนในการเล่นกีฬาคนพิการ ทั้งการเล่นกีฬาเพื่อสุขภาพหรือเล่นกีฬาเพื่อความเป็นเลิศตามศักยภาพของแต่ละบุคคล และ 3) ด้านการมีงานทำ เด็กพิการได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีทักษะทางสังคม และมีความพร้อมทางวิชาการและวิชาชีพ ทำให้มีโอกาที่จะได้ทำงานและสามารถเลี้ยงดูตนเองได้อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนการเลือกกลุ่มเป้าหมายเด็กพิการ มีดังนี้ การลงพื้นที่เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเด็กพิการ และสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กพิการกล้าตัดสินใจที่จะออกสู่สังคม ซึ่งจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งเด็กพิการและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้เด็กพิการที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมเข้าร่วมโครงการ นอกจากนี้ มีเด็กพิการอีกบางส่วนที่อยู่ในความดูแลและมีคุณสมบัติตามเกณฑ์จึงดึงมาเข้าร่วมโครงการ

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม มีดังนี้ การปฐมนิเทศ วางแผนและกำหนดแนวทางการพัฒนาเด็กพิการร่วมกับเด็กพิการและครอบครัว จัดกิจกรรมเพื่อให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานตามความจำเป็นของแต่ละบุคคล โดยเน้นด้านทักษะทางสังคม เช่น การตรวจสอบสุขภาพ การประเมินความต้องการในการใช้กายอุปกรณ์ จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมด้านสุขภาพ เช่น อบรมการป้องกันตัวเองให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อโควิด-19 การดูแลตนเองของผู้เป็นอัมพาต การอบรมป้องกันยาเสพติด เป็นต้น กิจกรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจสู่ความสำเร็จ กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปรับพื้นฐานความรู้ให้มีความรู้ทักษะในการฟัง พูด อ่าน เขียน กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ กิจกรรมการเรียนการสอนด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ กิจกรรมการเล่นกีฬาคนพิการเพื่อส่งเสริมสุขภาพและเล่นเพื่อความเป็นเลิศสำหรับผู้ที่มีศักยภาพ กิจกรรมนันทนาการ เช่น เล่นดนตรี วิดีโอเต้นซ์ กิจกรรมชมรมตามความสนใจ เป็นต้น กิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะ เช่น จิตอาสาทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ หรือการช่วยเหลือสังคมในด้านอื่น ๆ

กิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ โดยมีเป้าหมายสู่การมีงานทำ ดังนี้ กิจกรรมประเมินความพร้อม ความถนัด และความสนใจในการพัฒนาทักษะอาชีพ จัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ โดยเน้นวิชาชีพด้านคอมพิวเตอร์ ได้แก่ หลักสูตรเทคโนโลยีการเขียนแบบแม่พิมพ์ หลักสูตรคอมพิวเตอร์และงานสำนักงาน เนื่องจากกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน จัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมสู่การมีงานทำ จัดงานให้คนพิการ กิจกรรมที่จัดให้เด็กพิการ แบ่งเป็น 7 กิจกรรม ได้แก่

1. อบรมการป้องกัน COVID-19 เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายทราบข้อมูลเกี่ยวกับไวรัส ตระหนักถึงอันตรายและทราบถึงวิธีป้องกันไวรัส ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมให้ความสนใจและมีความตระหนักมากขึ้น รวมทั้งใส่ใจในการป้องกันตัวเอง โดยเฉพาะการใส่หน้ากากอนามัย

2. อบรมการป้องกันสารเสพติด เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักถึงอันตรายของพิษภัยสารเสพติด และตรวจปัสสาวะ ซึ่งเป็นการคัดกรองและป้องกันไม่ให้ทุกคนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสารเสพติด ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมให้ความสนใจในการอบรมเป็นอย่างดี

3. อบรมสุขภาพดีได้แม้กายพิการ เป็นการอบรมให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการมีสุขภาพที่ดีให้ทุกคนมั่นใจว่าถึงจะเป็นคนพิการ แต่ก็สามารถเป็นผู้มีสุขภาพดีและอายุยืนยาวได้ (โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยอัมพาตซึ่งต้องมีเทคนิควิธีที่ต้องดูแลตนเองเป็นกรณีพิเศษ) โดยมีคณะวิทยากรเป็นคนพิการที่มีประสบการณ์และความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องนี้เป็นผู้ถ่ายทอด

4. จัดการอบรม/เล่นกีฬา เพื่อเป็นการส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายให้มีโอกาสได้เล่นกีฬาทั้งเพื่อพัฒนาด้านสุขภาพและค้นหาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสู่ความเป็นเลิศทางด้านกีฬา (นักกีฬาทีมชาติ) ได้
5. อบรมการเขียนแบบแม่พิมพ์/การนวดเพื่อสุขภาพ/งานบริการในโรงแรม เพื่อพัฒนาทักษะการทำงานให้มีความเหมาะสมกับสภาพความพิการในแต่ละกลุ่มความพิการ
6. อบรมหลักสูตรคอมพิวเตอร์และงานสำนักงาน/งานร้อยลูกปัด เพื่อพัฒนาทักษะในการทำงาน
7. กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ (กิจกรรมจิตอาสาทำความสะอาดชุมชน) เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสทำงาน ช่วยเหลือสังคม เป็นการสร้างความมั่นใจและความภาคภูมิใจในตนเองให้แก่คนพิการ

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กพิการและครูสำหรับเด็กพิการในชุมชน

4.1 กลไกการพัฒนาเด็กพิการ

1. กลไกการสนับสนุนที่จะทำให้เข้าถึงตัวเด็กได้นั้นสามารถประสานกับโรงพยาบาล โรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ ผู้ปกครองของเด็ก ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาสังคม (NGOs) ในพื้นที่ สมาคม มูลนิธิ เพื่อนำข้อมูลที่มีอยู่และจากข้อมูลจริงจากครอบครัวหรือชุมชนมาระบุตัวเด็ก โดยจัดประชุมเวทีกับกลุ่มผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อร่วมกันกำหนดแผนในการพัฒนาเด็กและครู

2. กลไกการสนับสนุนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูคือ แพทย์ พยาบาล นักกายภาพบำบัด ครูการศึกษาพิเศษ หรือมูลนิธิด้านผู้พิการ ซึ่งมีบทบาทเป็นครูโค้ชในการนิเทศติดตามและเสริมพลัง ด้วยการลงพื้นที่ติดตามและสนับสนุนการจัดกลุ่มเรียนรู้ฟื้นฟูบำบัดเด็กพิการตลอดระยะเวลาทำงาน บันทึกการติดตามและจัดทำบันทึกการทำงานสรุปรายงานความก้าวหน้าทุกครั้ง (AAR) จัดประชุมทีมครู และสรุปผลการเรียนรู้ต่อไป

3. กลไกการสนับสนุนคือการนิเทศติดตามและเสริมพลังโดยครูโค้ชในเรื่องการทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้จริง การทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคลควรมีข้อมูลรายบุคคลเชิงสมรรถนะ สถานะความเป็นอยู่ เป้าหมายชีวิต และความต้องการในการเรียนรู้ โดยใช้เทคโนโลยีในศูนย์การศึกษาพิเศษทำงานร่วมกับครูกูณาในการทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IDP) หรือเก็บข้อมูลช่วยเหลือกลุ่มเด็กพิการติดเตียง

4. กลไกในการดูแลเด็กพิการในชุมชน ควรมีการผลักดันให้มีศูนย์การเรียนรู้ใกล้บ้านในท้องถิ่น หรือศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านสำหรับเด็กพิการในชุมชนที่ตั้งอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งมีบทบาทเป็นพื้นที่การทำงานของครูกูณาในการฟื้นฟูเด็กพิการ การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคลร่วมกับผู้ปกครองเด็ก และจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมเด็กก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียนหรือการทำงาน โดยการทำงานเน้นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดการดูแลเด็กพิการในชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด จัดตั้งศูนย์พัฒนาหรือศูนย์การเรียนรู้เด็กพิการในบริเวณพื้นที่นั้น นอกจากนี้ ควรมีการจัดชมรมผู้ปกครองเด็กออทิสติกหรือชมรมผู้ดูแลเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาเป็นพื้นที่

การเรียนรู้สำหรับเด็กพิการ ควรสนับสนุนให้ชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านและอสม. ที่ยังขาดทักษะการดูแลคนพิการได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลคนพิการ

5. มีกลไกการสนับสนุนการนิเทศติดตามและเสริมพลังโดยครูโค้ชที่จะช่วยแนะนำการจัดการเรียนรู้ รวมถึงช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในเชิงชุมชนการเรียนรู้ (community learning) ที่มีการแลกเปลี่ยนบทเรียน (lesson study) ซึ่งกันและกัน และควรมีการผลักดันให้มีศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านสำหรับเด็กพิการในชุมชน ที่อาจตั้งอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ครูกรุณาทำงานในการฟื้นฟูเด็กพิการ การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคลร่วมกับผู้ปกครองเด็ก และจัดการเรียนรู้เพื่อการเตรียมความพร้อมเด็ก ก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียนหรือการทำงาน โดยการจัดการเรียนรู้ควรพิจารณาว่าแต่ละช่วงวัยควรได้รับการพัฒนา ด้านใด เพื่อพัฒนาเด็กพิการก่อนเข้าสู่ระบบการศึกษาหรือก่อนพัฒนาเพื่อเข้าสู่สายอาชีพได้อย่างเหมาะสม

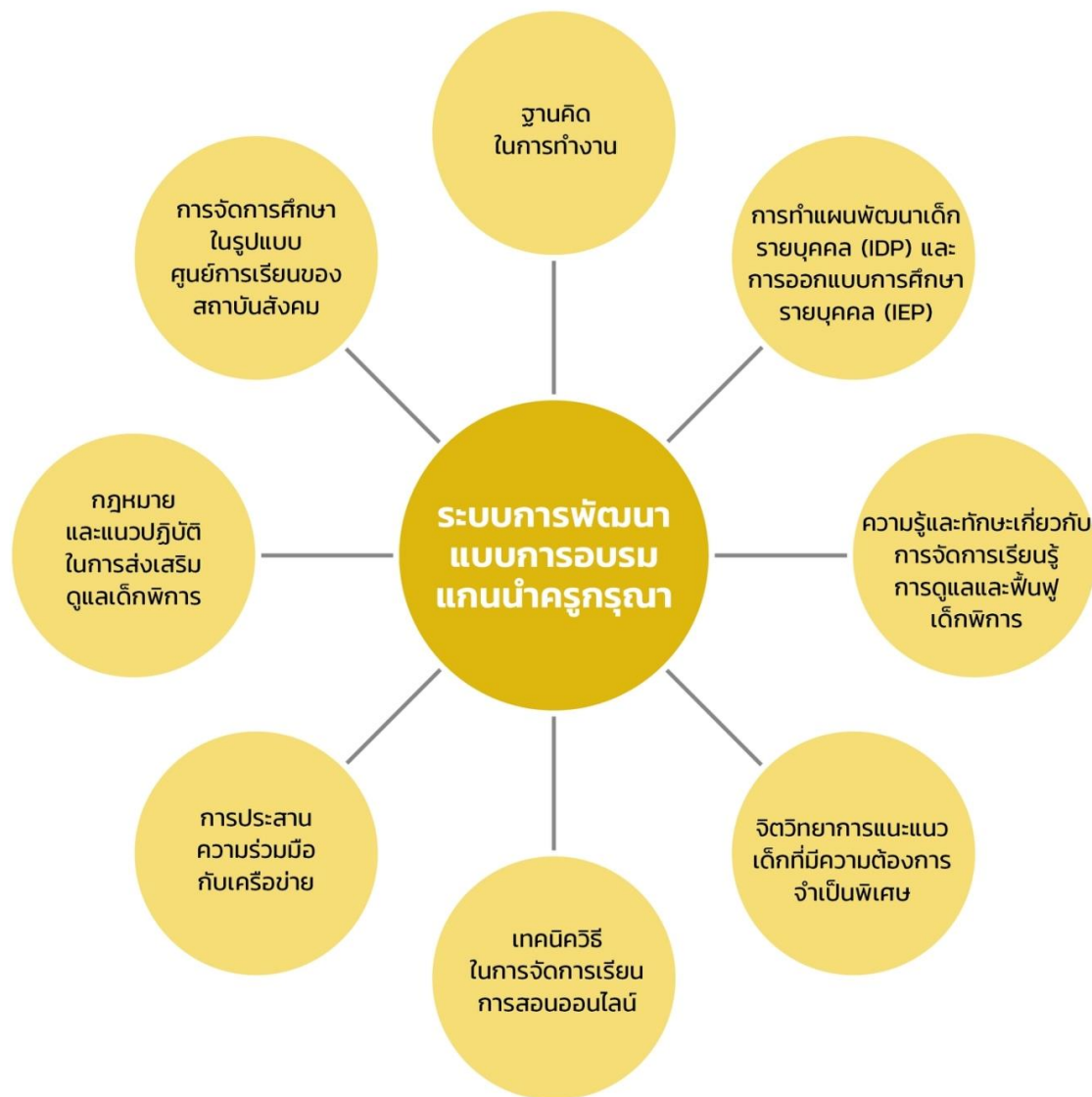
6. กลไกการส่งต่อด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรมีการประสานส่งต่อไปยังศูนย์การศึกษาพิเศษ พมจ. ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โรงเรียนในพื้นที่ ศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม และหน่วยบริการทางการแพทย์ สนับสนุนให้มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเพื่อจัดตั้งและจดทะเบียนกับสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเปิดศูนย์การเรียนสำหรับเด็กพิการในชุมชนให้เป็นศูนย์การเรียนใกล้บ้านหรือเป็นบ้านเรียน เช่น ในจังหวัดสุรินทร์ได้สร้างเครือข่ายศูนย์การเรียนไว้ 5-7 แห่ง ที่อำเภอรัตนบุรีและอำเภอบุณฑล เพื่อดูแลเด็ก ที่บกพร่องด้านการเรียนรู้และออทิสติก โดยบรรจุเนื้อหาการเรียน เครื่องมือ และอุปกรณ์เป็นกล่องเกี่ยวกับการดูแลตนเองในกิจวัตรประจำวัน งานบ้านงานครัว และการเข้าหาธรรมชาติ เพื่อพัฒนาประสาทสัมผัส และการรับรู้ ซึ่งในอนาคตอาจทำโรงเรียนพ่อแม่ที่ดูแลคนพิการเพิ่มในภายหลัง รวมถึงส่งเสริมการมีงานทำหรือประกอบอาชีพตามศักยภาพให้แก่คนพิการนอกเหนือจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน

นอกจากนี้ควรพัฒนาให้ศูนย์การศึกษาพิเศษมีศักดิ์และสิทธิเทียบเท่ากับโรงเรียนโดยทั่วไป ส่วนการประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนเป็นไปเพื่อการดูแลเด็กขณะอยู่ในชุมชน หากพบว่ามีความจำเป็นเร่งด่วนจะส่งต่อและประสานงานความช่วยเหลือเด็กเยาวชนพิการไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หรือการหาครอบครัวอุปถัมภ์เพื่อช่วยเหลือเด็กพิการและยากจน

4.2 กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กพิการ

ครูสำหรับเด็กพิการนั้นมีทั้งครูประจำการที่อยู่ในองค์กรหรือมูลนิธิที่ดูแลเด็กพิการ และครูกรุณาหรือครูอาสาที่มาจากกลุ่มผู้ปกครองเด็กพิการ อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน ครูในสถานศึกษาในชุมชน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พยาบาลชุมชน รวมถึงครูการศึกษาพิเศษ ครูผู้ดูแลเด็กเยาวชนพิการ และข้าราชการเกษียณ

ครูเพื่อเด็กพิการควรมีความรู้และทักษะสำคัญในการจัดการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูบำบัดดูแลเด็กพิการ เป็นการเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ และสามารถประสานงานเพื่อสนับสนุนทางเศรษฐกิจ สังคมและการแพทย์ ให้แก่เด็กพิการได้อย่างเหมาะสม

แผนภาพประเด็นการเรียนรู้ของครูสำหรับเด็กพิการในชุมชน

การพัฒนาครูสำหรับเด็กพิการใช้ระบบการพัฒนาแบบการอบรมแกนนำครูกรุณาที่จะเป็นแกนนำในการพัฒนาครูกลุ่มต่อไปในชุมชนหรือองค์กร (Training of the Trainer: ToT หรือ แม่ไก่-ลูกไก่) โดยมีประเด็นในการเรียนรู้ ดังนี้

1. ฐานคิดในการทำงานคือ ความเข้าใจเป้าหมายการทำงานกับเด็กพิการเพื่อให้เด็กพิการมีสมรรถนะและศักยภาพในการดำรงชีวิตเช่นเดียวหรือใกล้เคียงกับคนทั่วไป ซึ่งการทำงานในการสร้างสมรรถนะดังกล่าวต้องมองคนพิการเป็นองค์กรรวมรอบด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการทำงานของร่างกายและโครงสร้างร่างกาย ด้าน

สิ่งแวดล้อม ด้านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ด้านการมีส่วนร่วม และด้านปัจจัยส่วนบุคคล รวมถึงมีกรอบแนวคิด การฟื้นฟูคนพิการโดยชุมชน (Community-based Rehabilitation Model: CBR model)

2. การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) และการออกแบบการศึกษารายบุคคล (IEP) ที่ครอบคลุม การวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และการกำหนดประเด็นและวิธีการในการฟื้นฟูและการเรียนรู้

3. ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ การดูแล และฟื้นฟูเด็กพิการ

4. จิตวิทยาการแนะแนวเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ

5. เทคนิควิธีในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ เป็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโควิด-19

6. การประสานความร่วมมือกับเครือข่ายในการทำงานและกลไกในการส่งเสริม สนับสนุน และส่งต่อ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การดำรงชีวิต และการเรียนรู้ด้านทักษะการทำงานเพื่อการประกอบอาชีพ

7. กฎหมายและแนวปฏิบัติในการส่งเสริมดูแลเด็กพิการ

8. การจัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม

เห็นได้ว่า รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กพิการในชุมชน ตั้งต้นจากปัญหาความไม่พร้อมในการเข้าเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือการดำรงชีวิต และการมีทักษะอาชีพ เนื่องจากอาการป่วย หรือพิการในด้านต่าง ๆ เช่น พิการทางด้านสติปัญญา/ออทิสติก พิการทางการมองเห็น พิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเรียน ปัญหาการเดินทางมาเรียน ปัญหาการเรียนร่วมกับ เด็กปกติ ปัญหาครอบครัวที่มีฐานะยากจน ส่งผลกระทบต่อการบำบัดที่มีค่าใช้จ่ายสูง และบ้านไม่ได้ปรับสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับความพิการ ทำให้ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

รูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กพิการเพื่อให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนหรือการดำรงชีวิต และการมีทักษะการทำงาน จึงมีหลักการใช้พื้นที่/ชุมชนเป็นฐาน และการใช้ข้อมูลการคัดกรองทางการแพทย์และการเยี่ยมครอบครัวเป็นฐาน โดยเน้นที่กลุ่มเป้าหมายสำคัญเร่งด่วนในการเข้าถึงเด็กและการพัฒนาครูในองค์กร หรือครูกรุณาในชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กพิการตามความถนัดหรือความสนใจ ซึ่งมักเป็นผู้ปกครอง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือจิตอาสาในชุมชน โดยการทำการพัฒนาเด็ก รายบุคคล (IDP) เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลที่เหมาะสมรายบุคคลตามลักษณะของความพิการของเด็ก การจัดการ เรียนรู้ การบำบัด การฟื้นฟูเด็ก ทั้งรายบุคคลหรือกลุ่ม เป็นต้น

สำหรับกลไกการพัฒนาเด็กพิการและครูในชุมชนนั้น เริ่มจากการเข้าถึงตัวเด็ก โดยประสานกับ โรงพยาบาล โรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ ผู้ปกครองของเด็ก ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาค ประชาสังคม NGOs ในพื้นที่ สมาคม มูลนิธิ เพื่อนำข้อมูลที่มีอยู่และจากข้อมูลจริงจากครอบครัวหรือชุมชน มาระบุตัวเด็ก และมีการจัดประชุมเวทีกับกลุ่มผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อร่วมมือกันกำหนด

แผนในการพัฒนาเด็กและครูร่วมกัน ผ่านกลไกการสนับสนุนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครู ส่วนแพทย์ พยาบาล นักกายภาพบำบัด ครูการศึกษาพิเศษ หรือมูลนิธิด้านผู้พิการ ที่มีบทบาทเป็นครูโค้ชในการนิเทศติดตามและเสริมพลัง บันทึกการติดตาม จัดทำบันทึกการทำงานสรุปรายงานความก้าวหน้าทุกครั้ง (AAR) จัดประชุมทีมครู และสรุปผลการเรียนรู้ต่อไป กลไกการสนับสนุนคือการนิเทศติดตามและเสริมพลังโดยครูโค้ชในเรื่องการแนะนำการทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้จริงและเพื่อทำงานร่วมกับครูกรุณาในการทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IDP) หรือเก็บข้อมูลช่วยเหลือกลุ่มเด็กพิการติดเตียง ทั้งนี้ควรผลักดันให้มีศูนย์การเรียนรู้ใกล้บ้านในท้องถิ่น หรือศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านสำหรับเด็กพิการในชุมชน ที่ตั้งอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน โดยการทำงานเน้นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการดูแลเพราะเป็นรากฐานที่สำคัญในการช่วยเหลือคนพิการ

กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กพิการ ซึ่งมีทั้งครูประจำการที่อยู่ในองค์กรหรือมูลนิธิที่ดูแลเด็กพิการ และครูกรุณาหรือครูอาสาที่มาจากกลุ่มผู้ปกครองเด็กพิการ อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน ครูในสถานศึกษาในชุมชน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พยาบาลชุมชน รวมถึงครูการศึกษาพิเศษ ครูผู้ดูแลเด็กเยาวชนพิการ และข้าราชการเกษียณใช้ระบบการพัฒนา การอบรมแกนนำครูกรุณา ที่จะเป็นแกนนำในการพัฒนาครูกลุ่มต่อไป ในชุมชนหรือองค์กร (Training of the Trainer: ToT หรือ แม่ไก่ ลูกไก่) โดยมีประเด็นในการเรียนรู้ เช่นฐานคิดในการทำงาน เพื่อเข้าใจถึงเป้าหมายการทำงานกับเด็กพิการ และการทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) และการออกแบบการศึกษารายบุคคล (IEP) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ การดูแลและฟื้นฟูเด็กพิการ จิตวิทยาการแนะแนวเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ และเทคนิควิธีในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์

ทั้งนี้ ชุมชนหรือองค์กรที่ทำงานกับเด็กพิการควรสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ที่อาจเป็นรุ่นพี่ที่เคยเป็นผู้เรียน ซึ่งจะมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างครูและเด็กพิการรุ่นพี่รุ่นน้องทุกระดับ ที่เข้าใจบริบทของเด็กพิการและองค์กรได้อย่างลึกซึ้ง จนสามารถสร้างระบบแรงจูงใจในการทำงานและสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง รวมทั้งผู้ปกครองควรรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มชมรมผู้ปกครองเด็กพิการ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการพัฒนาเด็กพิการเนื่องจากเป็นผู้ที่ใกล้ชิดเด็กพิการตลอดเวลา จึงรับรู้สภาพ ปัญหา และความต้องการของเด็กพิการได้เป็นอย่างดี โดยกิจกรรมหลักที่ทำด้วยกันคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งด้านองค์ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและแนวปฏิบัติในการดูแล ฟื้นฟู และพัฒนาเด็กพิการ เป็นการร่วมกันพัฒนาและแก้ไขปัญหาของเด็กพิการ รวมถึงถอดบทเรียนเพื่อการพัฒนาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2564). *สถานการณ์คนพิการ 31 มีนาคม 2564* รายไตรมาส.
<https://dep.go.th/images/uploads/files/situation31mar64.pdf>
- เฉลิมชัย ทองสุข. (2563). *รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กพิการโดยครอบครัวและชุมชน โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563*. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มูลนิธิวัณชุมชน.
- โซษิตา ภาวสุทธิไพศิฐ และ ลือชัย ศรีเงินยวง. (2559). *รายงานฉบับประชาชน ปัญหา ความต้องการ การเข้าถึงบริการของเด็กพิการในชุมชน และสถานการณ์กำลังคนด้านการฟื้นฟูสุขภาพ*. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).
- ณรงค์ รัตนโสภา และ เฉลิมพล ชมพูโคตร. (2563). *รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563*. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มูลนิธิพระมหาไถ่เพื่อการพัฒนาคนพิการ.
- พิศมัย รัตนโรจน์สกุล. (2558). *การเรียนรู้และสร้างความรู้ของชุมชนและครอบครัวเด็กพิการ*. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 16(2): 15-27.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *สิทธิและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ*.
<https://www.obec.go.th/archives/88717>
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*.
https://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=1038&filename=inde
- องค์การอนามัยโลก. (2556). *CBR Guideline องค์การอนามัยโลก ฉบับภาษาไทย*. พรีเมียม เอ็กซ์เพรส.

บทที่ 3

การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กชาติพันธุ์

นางสาวชุติมา ชุมพงศ์

นางสาวปัทมากรีย์ ทันตสุวรรณ

นายปิยวิษ ขำนาญกิจ

รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กชาติพันธุ์

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์และครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์

เด็กชาติพันธุ์ หมายถึง เด็กและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 2 – 24 ปี ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่ง ๆ มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ มีวิถีการดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติและมีความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่น รวมทั้งมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์พัฒนาและสืบทอดฐานดินแดนของบรรพบุรุษและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นอนาคต คณะทำงานโครงการฯ ขอนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กชาติพันธุ์ออกเป็น 4 ตอน มีรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ประเทศไทยประกอบด้วยคน กลุ่มคนมากมายหลากหลายชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างทางภาษา วัฒนธรรม และกระจายตัวอยู่ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ที่มีการตั้งถิ่นฐานห่างไกลและอยู่ในถิ่นทุรกันดาร มีข้อจำกัดในการใช้พื้นที่ ขาดการบริการและปัจจัยการผลิตจากภาคเกษตร และบริการสังคมพื้นฐานที่ยังกระจายไม่ทั่วถึง ทำให้ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการพื้นฐานต่าง ๆ เช่น บริการด้านการศึกษาและสุขภาพอนามัย ขาดความรู้และความเข้าใจภาษาไทย ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ มีสภาพยากจน คุณภาพชีวิตต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2558)

กลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย อาจจะมีถิ่นที่อยู่อพยพกระเหรี่ยง ไทยยวน ภูไท เย้า มอแกน ซาไก เมียนมาที่มีการแต่งตัว อาหารการกิน ประเพณีพิธีกรรมของตนเอง สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงลักษณะอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มที่มีประวัติศาสตร์ รกรากที่อยู่อาศัย มีลักษณะเชื้อชาติ ภาษาพูด และวัฒนธรรมเฉพาะในกลุ่ม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2563) โดยกลุ่มชาติพันธุ์สามารถจำแนกเป็น 62 กลุ่ม 4 ลักษณะตามลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ได้แก่

1. กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงหรือชนชาวเขา ได้แก่ กระเหรี่ยง ม้ง (แม้ว) เย้า (เมี่ยน) ลีซู (ลีซอ) ลาหู่ (มุเซอ) อาข่า (อีเก้อ) ลัวะ ถิ่น ขมุ จินฮ่อ ตองซุ คะฉิ่น และปะหล่อง (ดาราอั้ง)
2. กลุ่มชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบ ได้แก่ มอญ ไทยลื้อ ไทยทรงดำ ไทยใหญ่ไทยเขิน ไทยยอง ไทยหย่า ไทยยวน ภูไท ลาวครั่ง ลาวแง้ว ลาวกา ลาวตี้ ลาวเวียง แสก เซเร ปรง บรู (โซ) โซ่ง โว (ทะวิง) อิมปี ก่อง กุลา ซอโอจ (ซอฮั้ง) กูย (ส่วย) ญ้อกรู (ชาวบน) ญ้อ โย้ย เขมรถิ่นไทย เวียดนาม (ญวน) ญอ หมี่ซอ (ปี่ซุ) ของกระซอง มลายู กะเลิง และลาวโซ่ง (ไทยดำ)
3. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในทะเลหรือชาวเล ได้แก่ มอแกน มอแกลน และอุรักละโว้ย
4. กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในป่า ได้แก่ มลาบรี (ตองเหลือง) และซาไก (มันนิ)

ในประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสิ้นประมาณ 6,100,000 คน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2563) โดยเบื้องต้นโครงการเครือข่ายเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษากว่า 28 โครงการที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2563 ได้สำรวจจำนวนเด็กชาติพันธุ์ที่ยังด้อยโอกาสพบว่า มีจำนวนมากกว่า 5,279 คน ที่เป็นเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์ แม้ว่าในปัจจุบันเด็กชาติพันธุ์บางคนจะได้รับบัตรสีหรือเลขแสดงสถานะตัวตน แต่กลับยังไม่ได้รับเอกสาร บัตรประจำตัวบุคคล สถานะทางทะเบียน หรือสิทธิ

ขั้นพื้นฐานใด ๆ ตามที่ควรจะได้รับ เช่น สิทธิในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC) ที่เป็นข้อตกลงใช้ร่วมกัน 196 ประเทศทั่วโลก เป็นสิทธิสากล (Universal Rights) ตั้งแต่พ.ศ. 2533 ว่าด้วยสิทธิติดตัวเด็กตั้งแต่แรกเกิด (Inherent Rights) ที่ควรได้รับอย่างสมบูรณ์ ไม่อาจถูกละเมิดได้ (Absolute Rights) เพื่อให้มีมาตรฐานในการปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ทั้งด้านกฎหมายและจริยธรรม ได้แก่

1. สิทธิที่จะมีชีวิตรอด (Right of survival) เริ่มตั้งแต่เมื่อแรกเกิด เด็กมีสิทธิที่จะมีชีวิตรอด ได้รับการจดทะเบียนเกิด มีสิทธิที่จะมีชื่อ ได้สัญชาติ และได้รับการเลี้ยงดูจากบิดามารดาของตน ไม่ถูกแยกจากครอบครัว รวมทั้งได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างเหมาะสม โดยรัฐมีหน้าที่ประกันสิทธิเหล่านี้ และจัดหาบริการพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อให้เด็กได้มีชีวิตรอด และเติบโตขึ้นอย่างแข็งแรง

2. สิทธิได้รับการปกป้องคุ้มครอง (Right of Protection) คือการได้รับความคุ้มครองจากการใช้ความรุนแรงทั้งร่างกายและจิตใจ และยังรวมไปถึงการคุ้มครองจากการใช้แรงงานผิดกฎหมาย การทำงานอันตราย หรือขัดขวางการศึกษา เด็กจะต้องได้รับการคุ้มครองจากสารอันตราย สารมีพิษ และสิ่งเสพติดต่าง ๆ รวมไปถึงความคุ้มครองจากการค้ามนุษย์ การขายและการลักพาเด็ก การล่วงละเมิดทางเพศ และการแสวงหาประโยชน์กับเด็กในทุกรูปแบบ โดยรัฐมีหน้าที่ฟื้นฟูทั้งร่างกายและจิตใจให้กลับคืนสู่สังคมอย่างมีศักดิ์ศรี

3. สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา (Right of Development) เด็กต้องได้รับการพัฒนาปฐมวัย และได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อที่หลากหลาย โดยมีพ่อแม่เป็นผู้คอยช่วยแนะนำ ขณะที่เด็กที่มีความจำเป็นพิเศษ เช่น เด็กพิการ ก็ต้องได้รับการดูแลให้มีชีวิตที่ปกติสุข ได้รับโอกาสพัฒนาและการศึกษาที่เหมาะสม ตลอดจนมีส่วนร่วมในชุมชน รวมถึงการต่อยอดไปสู่ทักษะเฉพาะต่าง ๆ การพัฒนาความสามารถทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ที่จะทำให้เด็ก ๆ ได้ก้าวไปสู่อนาคตที่สดใส และมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไปในอนาคต

4. สิทธิการมีส่วนร่วม (Right of Participation) เด็กมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมอย่างเต็มตัว ทั้งการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี หรือมีบทบาทในเรื่องต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อหรือมีส่วนโดยตรงกับตัวเด็กและเยาวชนเอง โดยความคิดเห็นดังกล่าวของเด็กจะต้องได้รับการพิจารณาอย่างจริงจังตามสมควรแก่อายุและวุฒิภาวะของเด็ก ในขณะที่ภาครัฐมีหน้าที่ที่จะเอื้ออำนวยและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนตั้งแต่ระดับชุมชนเป็นต้นไป ทุกภาคส่วนควรจะมีบทบาทส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม ได้แสดงความคิดเห็น มีพื้นที่ในการใช้ศักยภาพของตนที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดีสู่สังคม

นอกจากนั้น ยังมีปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง ที่มีมาตราเกี่ยวข้องกับเด็กชาติพันธุ์ ได้แก่ มาตรา 14 เกี่ยวกับประเด็นการศึกษา และมาตรา 17 เกี่ยวกับประเด็นกฎหมายแรงงานและคุ้มครองเด็กชนชาติพันธุ์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

มาตรา 14

1. ชนเผ่า พื้นเมืองมีสิทธิที่จะจัดตั้งและควบคุมระบบการศึกษาและสถาบันการศึกษาของตนในการให้

การศึกษาด้วยภาษาของตนเอง ในลักษณะที่เหมาะสมกับวิถีทางวัฒนธรรมการสอนและการเรียนรู้ของตนเอง

2. บุคคลที่เป็นชนเผ่าพื้นเมืองโดยเฉพาะเด็ก มีสิทธิในการศึกษาของรัฐทุกรูปแบบและทุกระดับ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ

3. รัฐจะต้องให้ความร่วมมือกับชนเผ่าพื้นเมือง โดยให้ปัจเจกบุคคลที่เป็นชนเผ่าพื้นเมืองโดยเฉพาะเด็ก และผู้อาศัยในชุมชนของตน มีการเข้าถึงการศึกษาตามแบบวัฒนธรรมและภาษาของตนเอง

มาตรา 17

1. บุคคลที่เป็นชนเผ่าพื้นเมือง มีสิทธิทุกประการตามที่ระบุไว้ในกฎหมายแรงงานที่บังคับใช้ ภายในประเทศและระหว่างประเทศ

2. รัฐต้องปรึกษาหารือและร่วมมือกับชนเผ่าพื้นเมืองในการหามาตรการเฉพาะที่จะคุ้มครองเด็ก ของชนเผ่าพื้นเมืองจากการถูกเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและจากการทำงานใด ๆ ที่มีภัยอันตราย หรือมีผลกระทบต่อการศึกษาของเด็ก หรือมีอันตรายต่อสุขภาพ หรือพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ ศีลธรรม หรือสังคมของเด็ก โดยพิจารณาถึงลักษณะที่เปราะบางเป็นการเฉพาะของเด็กและความสำคัญของการศึกษาสำหรับการพัฒนาศักยภาพของพวกเขา

3. บุคคลที่เป็นชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิที่จะไม่ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการเลือกปฏิบัติด้านแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจ้างงานหรือค่าจ้าง

จากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมืองนั้น ทำให้เห็นชัดเจนว่าเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์มีข้อตกลง สัญญาจากผู้ใหญ่ และรัฐที่จะให้การปกป้อง คุ้มครอง ดูแล จนกว่า เด็กจะบรรลุนิติภาวะ แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า เด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้จำนวนไม่น้อยมีปัญหา ในการดำรงชีพในหลายประเด็นปัญหา ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กชาติพันธุ์

จากการทำงานของโครงการเครือข่ายเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษากว่า 28 โครงการทั่วประเทศ พบว่า เด็กชาติพันธุ์ในหลายภูมิภาคของประเทศไทยยังขาดสิทธิเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ทั้งในเรื่องสิทธิที่จะมีชีวิตรอด สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา และสิทธิมีส่วนร่วม รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1. สิทธิที่จะมีชีวิตรอด (Right of survival) เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการดูแล ความรัก ความเอาใจใส่ ความปลอดภัย จากครอบครัว มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม มีอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค แต่ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เช่น โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษา และจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และโครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็ก และเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติจังหวัดเชียงราย พบว่า มีเด็กชาติพันธุ์ยังไม่ได้ได้รับการสาธารณสุข การดูแลสุขภาพพื้นฐาน ไร้ซึ่งอุปกรณ์ป้องกันการแพร่ระบาดของโรค และยังขาดความรู้ในการป้องกันตนเอง รวมถึงในช่วง

มีมาตรการควบคุมการเดินทาง ที่ยกเลิกกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ กักตัว ทำให้ผู้ปกครองของเด็กชาติพันธุ์จำนวนมากตกงาน ขาดรายได้ ไม่มีรายรับที่จะซื้อของอุปโภค บริโภค ทำให้เด็กกลุ่มนี้ไม่ได้รับสารอาหารที่จำเป็นต่อร่างกาย เป็นต้น (เทวินภูฏ อัครศิลาชัย, 2563; สืบสกุล กิจนุกร, 2563)

2. สิทธิได้รับการปกป้องคุ้มครอง (Right of Protection) จากการค้ามนุษย์ การขายและการลักพาตัวเด็ก การล่วงละเมิดทางเพศ การแสวงหาประโยชน์กับเด็กในทุกรูปแบบ แต่ข้อมูลจากโครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน จังหวัดเชียงราย พบว่า เด็กและเยาวชนชาติพันธุ์ อาทิ ชาวไทยใหญ่ อาข่า ลาหู่ ม้ง ปะหล่อง ปกาเกอญอ เคยถูกทำร้าย ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ถูกข่มเหง ถูกกระทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจหรือถูกแสวงหาผลประโยชน์ เพราะไม่ได้รับสิทธิการปกป้องคุ้มครอง ทำให้เด็กหลายคนมีภาวะหวาดกลัว ต้องได้รับการบำบัดและเยียวยา (นุชนารถ บุญคง, 2563) รวมไปถึงโครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ชนเผ่าในสถานการณ์โรคระบาด ที่พบว่า เด็กชาติพันธุ์มีความเชื่อ ทศนคติ ในเรื่องที่มีติดเกี่ยวกับยาเสพติด เกี่ยวกับการเป็นเครื่องมือเสริมกำลังในการประกอบอาชีพ ทั้ง ๆ ที่เมื่อใช้เป็นระยะเวลาานจะทำให้เสียชีวิตได้ (อรพินท์ กุศลรุ่งรัตน์, 2563) และโครงการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร ที่มีพื้นที่การดำเนินงานในพื้นที่สงคราม ทำให้เด็กและเยาวชนไม่สามารถใช้ชีวิตตามปกติสุข ไม่สามารถเข้าร่วมทำกิจกรรม และตัวโครงการไม่สามารถเข้าไปจัดกิจกรรมในพื้นที่ได้ (อำภา ธวัชวิฑูรย์, 2563)

3. สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา (Right of Development) เด็กกลุ่มนี้บางคนขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนา ตามช่วงวัย ไม่ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและโภชนาการที่เหมาะสม เนื่องจากไม่สามารถเดินทางไปเรียนต่อในอำเภอได้ เพราะมีระยะทางห่างไกล ครอบครัวไร้ความสามารถที่จะส่งไปเรียน และเด็กชาติพันธุ์ไม่สามารถกู้ยืมทุนการศึกษาได้ เพราะไม่มีสถานะบุคคลสัญชาติไทย ทำให้เด็กชาติพันธุ์จำนวนไม่น้อยไม่ได้ศึกษาต่อ และเลือกจะทำงานเพื่อช่วยหาเลี้ยงครอบครัว ส่งผลให้เด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กที่โตกว่าวัย มีวุฒิภาวะสูงกว่าเด็กหรือเยาวชนในรุ่นเดียวกัน หรือบางคนไม่สามารถทำงานถูกต้องตามกฎหมายได้ เพราะเป็นกลุ่มไร้สัญชาติ ไร้ตัวตน ดังจะเห็นได้จากโครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ชนเผ่าในสถานการณ์โรคระบาด พบว่า เด็กชาติพันธุ์ยังขาดเครื่องมือ วิธีการ นวัตกรรมในการเรียนรู้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด – 19 รวมทั้งการขาดสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่เสถียรและคงที่ทำให้เด็กชาติพันธุ์ไม่ได้รับองค์ความรู้และทักษะอย่างทั่วถึง (อรพินท์ กุศลรุ่งรัตน์, 2563) อีกทั้งโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ อำเภอป่าเมรุ จังหวัดน่าน พบว่า เด็กชาติพันธุ์มีทัศนคติต่อการเรียนที่ไม่เห็นความสำคัญของการได้รับการศึกษาและกลัวการเปลี่ยนแปลง ผู้ปกครองเห็นว่าการศึกษาไม่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการพัฒนาอาชีพที่ไม่เห็นความสำคัญในเรื่องอาชีพที่แตกต่างออกไป เช่น การประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับท่องเที่ยว การนวด และการแปรรูปอาหารในพื้นที่ (ชยาภรณ์ สิทธิสันต์, 2563) และในโครงการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร

ที่พบว่าเด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา มีปัจจัยสำคัญมาจากความยากจนที่มีผลโดยตรงต่อปัญหาสุขภาพ การเรียนรู้ที่ไม่ต่อเนื่องส่งผลให้อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ และกลายเป็นความไม่รู้ และไม่ยอมรู้ ไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ เด็กบางคนมีอายุ 20 ปี ยังไม่จบการศึกษาประถมศึกษา เป็นต้น (อำภา ฐวีชิตูร์, 2563)

4. สิทธิมีส่วนร่วม (Right of Participation) เด็กชาติพันธุ์ยังไม่มีสิทธิมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น แสดงออก ตัดสินใจ หรือรับฟังในเรื่องที่มีผลกระทบต่อตัวเอง เพราะปัจจัยทั้งภายในและภายนอกตัวเด็ก ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวเด็กชาติพันธุ์ที่ไม่สามารถใช้ภาษาไทยได้ ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไร้เป้าหมายชีวิต ซึ่งตรงกับข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2563 อ้างใน สำนักข่าวอิศรา, 2556) ได้สำรวจข้อมูล การใช้ภาษาของ 90 โรงเรียน ในพื้นที่ชายแดน 30 จังหวัด 45 เขตทั่วประเทศ พบว่า เด็กและเยาวชนใช้ภาษา ชาติพันธุ์ ภาษาแม่ (First Language) ซึ่งมีภาษาบ้านแตกต่างกันกว่า 30 ภาษา บางโรงเรียนมีเด็กจากหลายชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาต่างกัน 3 ภาษา แต่ภาษาที่ใช้ในการสอนยังเป็นภาษาไทยราชการ ทำให้เด็กไม่ยอมเรียน เพราะอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ สื่อสารกับครูไม่รู้เรื่อง มีปัญหาผลสัมฤทธิ์การเรียนต่ำ ไม่มีส่วนร่วมในชั้นเรียน ทำให้เด็กกลุ่มนี้หลุดออกจากการศึกษา สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาของการใช้ภาษาไทยของเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ที่พบว่า ผลการประเมินกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของเด็กในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 38.09 และยังพบปัญหาของเด็กในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีปัญหาการอ่านออกเสียงคำไม่ได้และอ่านไม่ถูกต้อง ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ต่ำไปด้วย เช่น ปัญหาในการติดต่อสื่อสารในชั้นเรียน เด็กไม่เข้าใจภาษาส่งผลไปสู่คุณภาพในการเรียนรู้ ความเครียด กำลังใจ ทำให้เด็กอ่านหนังสือไม่ออกและเขียนไม่ได้ หรืออ่านได้แต่ไม่เข้าใจความหมาย ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ของเด็กกลุ่มนี้ต่ำ (จันทรา เทพชุมพล, 2549) นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอก อาทิ ระบบการศึกษาที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบ ทวิภาษาและพหุวัฒนธรรม ห้องเรียนขาดการให้เด็กได้ฝึกฝน กล้าพูด กล้าคิดกล้าแสดงความรู้สึก ได้สะท้อนตนเอง รวมทั้งไม่มีพื้นที่ให้เด็กได้มีส่วนร่วม ผู้ใหญ่ยังไม่ให้การสนับสนุนเด็กได้ค้นหาเส้นทางชีวิตตนเอง ทำให้ผลลัพธ์ของปัญหาที่ทับซ้อนกันนั้นปรากฏผลในตัวเด็ก ซึ่งยังต้องการการพัฒนาและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ยังพบปัญหาอื่น ๆ อาทิ การเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากเทคโนโลยี ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อกระบวนการกิจกรรม การดำเนินชีวิตของเด็กชาติพันธุ์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น สังคม ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ การผลิต การบริการและคุณภาพชีวิต ทำให้เด็กชาติพันธุ์ปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ไม่รู้เท่าทันเทคโนโลยี และนำเทคโนโลยีเข้ามาทำลายตัวเอง ประกอบกับการเสพติดเทคโนโลยีมากเกินไปหรือ การเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายเด็กชาติพันธุ์ไปมาระหว่างในเมือง นอกเมือง ทำให้พื้นที่หรือ โครงการไม่สามารถเข้าไปทำกิจกรรม พัฒนาศักยภาพ รวมถึงเข้าไปสนับสนุนติดตามได้ (ปิยะ ไวยานิกกรม, 2564; อรพินท์ กุศลรุ่งรัตน์, 2564; อำภา ฐวีชิตูร์, 2564)

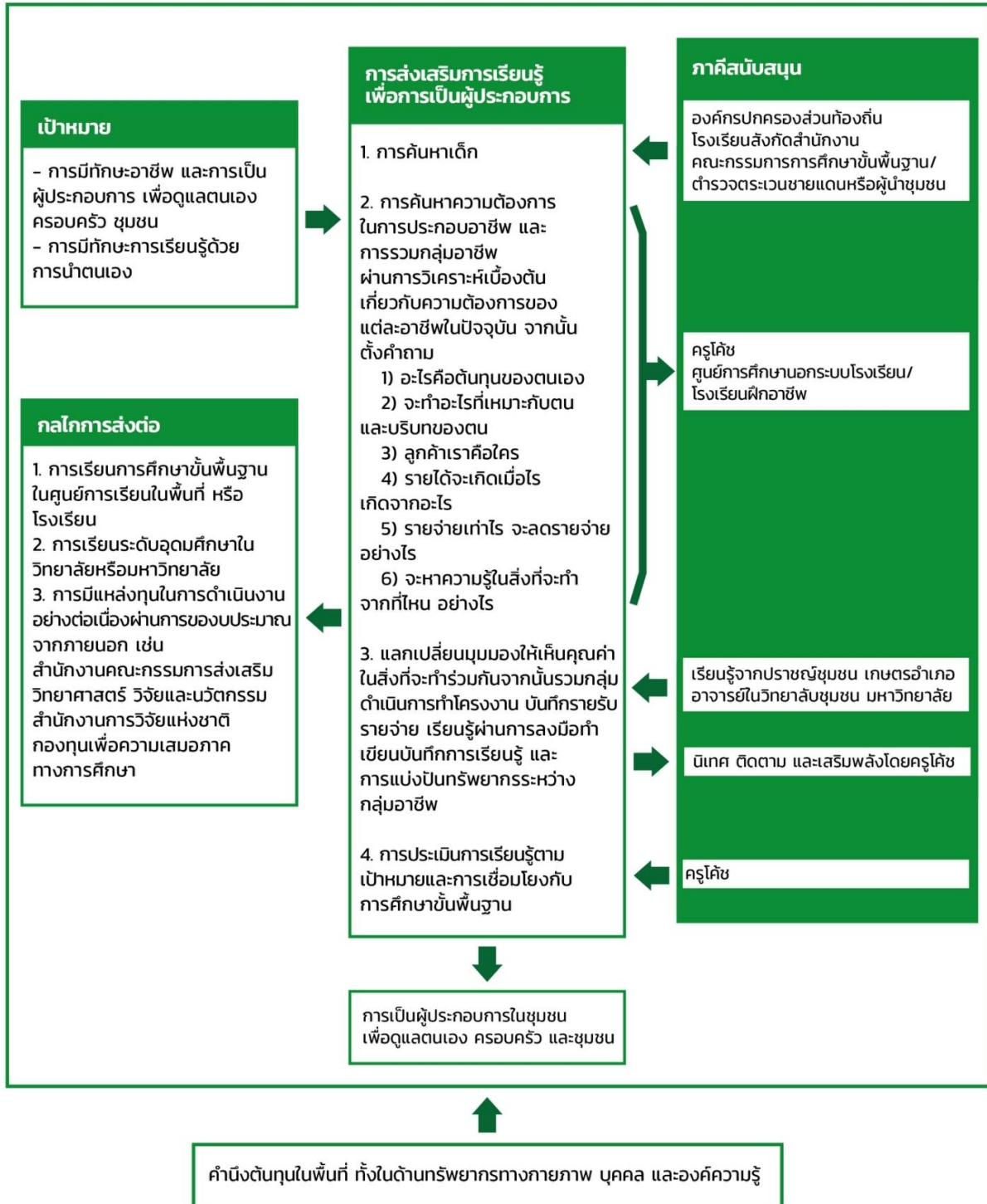
ด้วยเหตุดังกล่าว ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน กลุ่มบ้านเรียน มูลนิธิที่ให้การช่วยเหลือเด็กชาติพันธุ์จึงแสวงหาแนวทางจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีความยืดหยุ่น ครุภัณฑ์ระบบการศึกษาสามารถใช้ภาษาชาติพันธุ์และภาษาอื่น ๆ เพื่อสื่อสารกับเด็กได้ โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ตามการศึกษานอกระบบ 5 ประเภท ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้ ทักษะความรู้พื้นฐาน ทักษะการประกอบอาชีพ ทักษะการดำเนินชีวิต และทักษะการพัฒนาสังคม (ฉนิสร เกษมสันต์ ณ อยุธยา และสุวิธิตา จรุงเกียรติกุล, 2558) ให้ทางเลือกแก่เด็กกลุ่มนี้ได้เข้าถึงการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทความต้องการของตนเอง เช่น ในช่วงกลางวันของเด็กชาติพันธุ์ต้องทำงานกรีดยาง ค้าขาย ทำการเกษตร ในช่วงบ่ายหรือตอนเย็นเด็กมาเรียนรู้เรื่องสิทธิหน้าที่ ความเท่าเทียมทางเพศ ฝึกทำขนม ทำอาหาร ปศุสัตว์ นวดแผนไทย ของใช้จากสมุนไพร ฝึกการสื่อสาร ฝึกมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้เป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กให้มีความรู้ติดตัว ทั้งในการดำรงชีวิตและดำรงชีพ โดยศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งได้พยายามเชื่อมโยงให้คนในชุมชน ประชาชนชาวบ้าน พระ ผู้มีความรู้ในแต่ละด้านมาเป็นส่วนหนึ่งในการดูแลเด็ก รวมทั้งเด็กยังได้บริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการเมื่อมาเข้าร่วมเรียนรู้ ซึ่งศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งได้พยายามผลักดันให้เด็กและเยาวชนที่มาเข้าร่วมได้เข้ารับรองวุฒิการศึกษา หรือเอกสารประเมินผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ปพ.) เพื่อให้เด็กชาติพันธุ์นำไปใช้สอบเทียบวุฒิการศึกษา ใช้ในการหางานในอนาคต หรือใช้เพิ่มเงินเดือนในการทำงานต่อไปได้

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการช่วยเหลือเด็กกลุ่มชาติพันธุ์นี้ต้องใช้พลังและความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน หรือผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย ศูนย์การศึกษานอกระบบ โรงเรียน โรงเรียนฝึกอาชีพเพื่อให้เด็กได้รับการดูแล ปกป้อง ได้รับปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต รวมไปถึงการพัฒนาศักยภาพตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ปฏิญญาสหประชาชาติ และสิทธิมนุษยชนของความเป็นมนุษย์

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์

จากสภาพปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งในด้านการพัฒนาทักษะอาชีพและการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed learning) ตามความสนใจ ความต้องการ และความถนัด นำไปสู่การเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในตัวเด็กชาติพันธุ์เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน โดยพัฒนาศักยภาพของเด็กแต่ละคนให้รู้จักแสวงหาแหล่งทรัพยากรของการเรียนรู้ เลือกรูปแบบการเรียนรู้และอาชีพด้วยฐานทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ เพื่อได้รับการฝึกทักษะด้านอาชีพตามที่สนใจ มีความพร้อมสู่สัมมาชีพที่จะสามารถหารายได้ ดูแลตนเอง ครอบครัว และเป็นผู้ประกอบการในชุมชน ท้องถิ่น

แต่การที่เด็กจะไปสู่การพัฒนาทักษะอาชีพและการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองดังกล่าวได้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการและกลไกในเชิงสนับสนุนและส่งเสริมเด็ก ดังแผนภาพ

แผนภาพรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์

จากแผนภาพ การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์ให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กนั้น มีกระบวนการในการดำเนินการและกลไกที่สำคัญ ดังนี้

1. การค้นหาเด็ก

กระบวนการค้นหาเด็กผ่านกลไกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน ร่วมกันจัดทำข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหาการหลุดออกจากระบบ สถานภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพในอนาคต

ดังเช่น โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน ที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาได้รับการฝึกทักษะด้านอาชีพตามที่สนใจ เพื่อให้เด็กมีความพร้อมสู่อาชีพที่จะสามารถหารายได้ดูแลตนเองและครอบครัว ผ่านการพัฒนาและฝึกทักษะด้านอาชีพในสถานการณ์จริง มีการค้นหาเด็กนอกระบบการศึกษาจากการพูดคุยทำความเข้าใจสร้างเครือข่ายร่วมกับส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลป่าสักเหนือ ตำบลดงพญา ตำบลภูฟ้า และเทศบาลตำบลป่าสักได้ รวมถึงกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ในการร่วมกันสำรวจข้อมูลเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอป่าสัก จากนั้นการคัดกรองเด็กและเยาวชนมาเข้าร่วมโครงการ ส่วนใหญ่เป็นแกนนำเด็กและเยาวชนที่ทำงานร่วมกับมจร. อบต. และทต. รวมทั้งผ่านการแนะนำหรือทาบทามของกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ใช้วิธีพูดคุยทำความเข้าใจกับเด็กและครอบครัวเป็นรายบุคคล

2. การค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่มอาชีพ

การค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่มอาชีพ ผ่านการวิเคราะห์เบื้องต้นเกี่ยวกับความต้องการของแต่ละอาชีพในปัจจุบันเพื่อเป็นฐานในการเริ่มต้นในการค้นหาอาชีพ จากนั้นตั้งคำถามกับเด็กชาติพันธุ์ เช่น 1) อะไรคือต้นทุนของตนเอง 2) จะทำอะไรที่เหมาะสมกับตนและบริบทของตน 3) ลูกค้าเราคือใคร 4) รายได้จะเกิดเมื่อไร เกิดจากอะไร 5) รายจ่ายเท่าไร จะลดรายจ่ายอย่างไร 6) จะหาความรู้ในสิ่งที่จะทำจากที่ไหน การค้นหาความต้องการดังกล่าวนี้ ครูหรือผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาต้องลงพื้นที่เข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชนด้วยตนเอง หรือจากการจัดกิจกรรมในพื้นที่ สำหรับขั้นนี้ในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา ควรพัฒนาศักยภาพเด็กที่เป็นแกนนำก่อนแล้วจึงขยายไปยังเด็กกลุ่มต่าง ๆ การพัฒนาอาชีพ ต้องมาจากฐานการรู้จักตนเอง ดูแลตนเองในด้านปัจจัย 4 รู้จักลดรายจ่าย และสร้างรายได้ เป็นผู้ประกอบการเพื่อเลี้ยงตนเอง ครอบครัว ดูแลชุมชนเพื่อให้เด็กทำงานกับชุมชน และแก้ปัญหาชุมชนได้

ดังเช่น โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร ที่มีการแลกเปลี่ยน พูดคุยให้เด็กเยาวชนค้นหา

ความสนใจและหาประเด็นในการเรียนรู้ เพื่อนำมาทบทวนสร้างความสามารถในการพัฒนาชีวิตตน ครอบครัวและชุมชน สำหรับความสนใจของเด็กกลุ่มนี้ ได้แก่ การเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงไก่โดยมีพ่อแม่เป็นผู้สนับสนุนดูแล การเรียนรู้เรื่องการย้อมสีและผลิตผ้าฝ้ายทอมือ โดยมีกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ดูแล การเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงหมู โดยมีสมาชิกอบต.และแกนนำชุมชนเป็นผู้ดูแล การเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงแพะ โดยมีเพื่อน ๆ รวมตัวกันดูแล จากข้อค้นพบนี้ควรมุ่งพัฒนาการเรียนรู้แก่เด็กกลุ่มนี้ควบคู่กันกับกลไกในการติดตามหนุนเสริมการเรียนรู้

3. การแลกเปลี่ยนมุมมองและรวมกลุ่มดำเนินการทำโครงการ

เมื่อค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพผ่านการวิเคราะห์เบื้องต้น ขั้นตอนต่อไปคือการแลกเปลี่ยนมุมมอง ทศนคติให้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของอาชีพนั้น โดยการพาไปทัศนศึกษา ดูงาน รวมทั้งดูผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการประกอบอาชีพเพื่อประกอบการตัดสินใจ จากนั้นค้นหาความรู้หรือคำตอบของอาชีพนั้นผ่านระบบ On site ทั้งจากเรียนรู้จากปราชญ์ชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย และ Online ผ่าน YouTube เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกลุ่มอาชีพ ทั้งนี้มีการนิเทศ ติดตาม ความสำเร็จทั้งปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูโค้ช

ดังเช่น โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต เป็นโครงการที่เด็กนอกระบบการศึกษาได้เรียนรู้พัฒนาทักษะชีวิต การพึ่งตนเองตามความเหมาะสม ผ่านการเรียนรู้ทักษะชีวิตที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริงตามความสนใจของเด็ก ๆ เช่น การทำอาหาร การเป็นช่างไฟฟ้า การทำเกษตร การจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การแปรรูปสมุนไพร เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้นำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพของตนเอง และชุมชน ซึ่งสะท้อนผ่านสมุดบันทึก อีกทั้งในเรื่องการทำงานเกิดการสร้างเครือข่ายที่ชัดเจน และช่วยกันทำงานอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้มีครูที่เลี้ยงที่เข้มแข็งช่วยให้คำชี้แนะและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก ๆ ในพื้นที่ รวมไปถึงการมีระบบการพัฒนาครูและคนทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของครูนอกระบบการศึกษา อาทิ การสร้างแรงบันดาลใจให้เด็ก ความรู้เกี่ยวกับโลกอาชีพที่จำเป็นในการพัฒนาเด็ก รวมถึงการมีความรู้และทักษะในการใช้งานสื่อ เครื่องมือที่เผยแพร่ อาทิ การทำคลิปวิดีโอสอน การเผยแพร่ผ่านโซเชียลมีเดียในรูปแบบต่าง ๆ การมีเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของครู พี่เลี้ยง และคนทำงาน ที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของกันและกัน และเห็นโอกาสในการทำงานเพื่อเด็กและเยาวชนนอกระบบในพื้นที่ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และร่วมหนุนเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่เครือข่าย และโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ที่มีการสังเคราะห์อาชีพที่จะประกอบให้มีความเหมาะสมกับเด็กชาติพันธุ์และเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ รวมไปถึงการประกอบอาชีพที่ตอบโจทย์ตลาด ทำให้เป็นผู้ประกอบการ

4. การประเมินการเรียนรู้ตามเป้าหมายและการเชื่อมโยงกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เมื่อเด็กชาติพันธุ์ดำเนินการทำโครงการเสร็จเรียบร้อยแล้ว ขั้นต่อมา คือ การประเมินการเรียนรู้ตามเป้าหมาย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่วางไว้รวมไปถึงการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งหากบางโครงการสามารถต่อยอดการเป็นผู้ประกอบการในชุมชนให้เกิดรายได้มาเลี้ยงชีพเพิ่มเติมได้ รวมไปถึงครูหรือผู้ดูแลเด็กนอกระบบ อาจจะใช้การประเมินการเรียนรู้ดังกล่าวเชื่อมโยงกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ เด็กชาติพันธุ์บางคนยังไม่จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้ง ๆ ที่มีอายุ 20 ปี ครูสามารถเชื่อมโยงโครงการที่เด็กทำกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อที่จะได้ให้เด็กจบการศึกษาและสามารถเพิ่มรายได้เมื่อไปทำงานในเมืองตามแบบประเมินของศูนย์การเรียนรู้

ดังเช่น โครงการสานฝันอาชีพเด็กที่ส่งเสริมกิจกรรมงานอาชีพเกษตรพอเพียง และพยายามผลักดันให้เด็กพัฒนาศักยภาพตนเองจนสามารถเป็นผู้ประกอบการในอาชีพที่สอดคล้องกับความถนัดและบริบทของชุมชนผ่านจัดการเรียนการสอนจากประสบการณ์ตรงที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงทั้งด้านทักษะชีวิตและประสบการณ์อาชีพ ซึ่งมีการทำกิจกรรม ได้แก่ การปลูกข้าวอินทรีย์ กิจกรรมปศุสัตว์ (การเลี้ยงเป็ด ไก่ ปลาและควาย) และกิจกรรมปลูกผักอินทรีย์ และโครงการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร หลังจากเด็กกลุ่มนี้ได้พัฒนาตามความต้องการในการประกอบอาชีพแล้วนั้น สำหรับเด็กบางคนที่จบประถมศึกษาปีที่ 1 ทั้ง ๆ ที่มีอายุ 20 ปี ครูจะมีการเทียบโอนความรู้นั้นกับเป้าหมาย ตัวชี้วัด ผลสัมฤทธิ์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้จบการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยวัดและประเมินผลเรียนรู้จากกลุ่มประสบการณ์อาชีพที่ทำ

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์และครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์

4.1 กลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์

กลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง มีกลไกที่สำคัญได้แก่

1. กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงาน กลไกนี้เป็นการบูรณาการเครือข่ายเพื่อสร้างข้อมูลของหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับเชิงพื้นที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคพัฒนาเอกชนระหว่างองค์กร เพื่อให้สามารถดำเนินการที่มีกระบวนการทำงานและข้อมูลต่าง ๆ ร่วมกัน ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งลดระยะเวลาและลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล

2. กลไกพื้นที่ในการค้นหาเด็ก เป็นกลไกผ่านการทำงานอย่างมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้ประกอบการร่วมกันจัดทำข้อมูล เช่น ข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหาการหลุดออกจากระบบ สถานภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพในอนาคต

3. กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก กลไกนี้เป็นกลไกการทำงานอย่างมีส่วนร่วมจากปราชญ์ชุมชน อาสา หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น มหาวิทยาลัย องค์กรในพื้นที่ที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ เครือข่ายการทำงาน ด้านการศึกษาในพื้นที่ ที่ร่วมด้วยช่วยกันในการช่วยเหลือและพัฒนาโดยการนำองค์ความรู้หรือต้นทุนในชุมชน/พื้นที่ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ผ่านจัดการเรียนการสอน อบรมเชิงปฏิบัติการ จากประสบการณ์โดยตรงให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เช่น การเพาะเห็ด การปลูกข้าวอินทรีย์ การปศุสัตว์ (เช่น เป็ด ไก่ ปลา ควาย และแพะ) และกิจกรรมปลูกผักอินทรีย์ เป็นต้น

4. กลไกการส่งต่อและเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ กลไกนี้เป็นกลไกที่ทำให้เด็กชาติพันธุ์เห็นสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเองและได้รับความเป็นธรรมจากภาครัฐ เพื่อให้เด็กมีอาชีพ เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักวางแผนด้านอาชีพ ตลอดจนการเป็นผู้ประกอบการในชุมชน รวมทั้งต้องมีการปรับทัศนคติ ให้คุณค่าต่อการศึกษาและการพัฒนาอาชีพแก่พ่อแม่ สำหรับกลไกการส่งต่อและเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ ประกอบด้วย

4.1 การเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนในพื้นที่หรือโรงเรียน เพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนในพื้นที่หรือโรงเรียนได้จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีเอกสารประเมินผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ปพ.) เพื่อให้เด็กและเยาวชนชาติพันธุ์นำไปใช้สอบเทียบวุฒิการศึกษา ใช้ในการหางานในอนาคต หรือใช้เป็นการเพิ่มเงินเดือนในการทำงานต่อไป ตลอดจนใช้เพื่อการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นได้

4.2 การเรียนระดับอุดมศึกษาในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย สำหรับการศึกษาระดับนี้อาจจะเหมาะสมกับเด็กบางคน บางกลุ่ม บางคนอาจจะมีเป้าหมายของการประกอบอาชีพที่มั่นคงอยู่ในชุมชน การเป็นผู้ประกอบการ การพึ่งพาตนเอง แต่ในขณะที่บางคนต้องการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นจากวิทยาลัยชุมชน วิทยาลัยอาชีพ หรือมหาวิทยาลัยในพื้นที่ เพื่อมีช่องทางเพิ่มขึ้นของการประกอบอาชีพ มีเครือข่ายที่สนับสนุน ส่งเสริม และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นได้

4.3 การมีแหล่งทุนในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องผ่านการของบประมาณจากภายนอก เช่น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

ดังเช่น โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร ได้มีการดำเนินงานด้านการศึกษาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน สร้างโอกาสผ่านการดำเนินงานวิจัยพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาแม่ฮ่องสอน โดยมุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกับภาคีทั้งเครือข่ายสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง นักวิชาการ หอการค้า ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความพร้อมด้านเป้าหมายและยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนร่วมกัน เพื่อการยกระดับการจัดการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกาศเป็น “พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จ.แม่ฮ่องสอน” โดยการขับเคลื่อน “พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จ.แม่ฮ่องสอน” มีเป้าหมายเพื่อพัฒนานวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนในสถานศึกษานำร่อง รวมถึงเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา และพัฒนากลไกในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ให้มีการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่อง รวมถึงการพัฒนาการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ เพิ่มความคล่องตัวในการบริหาร และการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

แผนภาพกลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์

แต่อย่างไรก็ตามกลไกในการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์จำเป็นต้องมีการสื่อสาร การทำความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในหน่วยงานภาครัฐและคนในพื้นที่ คำนึงถึงความหลากหลาย วิถีชีวิต เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำงาน มองอย่างไม่มีอคติ และคำนึงประโยชน์ที่เด็กชาติพันธุ์จะได้รับ

4.2 กลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์

กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กชาติพันธุ์ซึ่งเป็นครูนักพัฒนา ครูจิตอาสา และครูประจำการ ให้มีสมรรถนะที่จำเป็นทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ได้แก่ ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การมี Mindset เกี่ยวกับเด็กชาติพันธุ์ รวมไปถึงภาษาของกลุ่มเด็กชาติพันธุ์ เป็นต้น สำหรับกลไกดังกล่าวมีกลไกที่สำคัญ ได้แก่

1. รูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก

จากปัญหาของครูที่ยังไม่สามารถพัฒนาตัวเองและแสวงหาความรู้เพื่อออกแบบการเรียนรู้ให้แก่เด็กชาติพันธุ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หนึ่งในแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว คือ การอบรมเชิงปฏิบัติการที่ต้องมีความสอดคล้องกับเนื้อหาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ รวมไปถึงทักษะ เนื้อหาของการอบรมนั้นต้องสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริง เหมาะสมกับเด็กชาติพันธุ์ อีกทั้งครูที่อบรมเชิงปฏิบัติการนั้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดอาจจะเป็นครูคนเดียวกันเพื่อความต่อเนื่องในเนื้อหาหรือหลักสูตรนั้น

แต่อย่างไรก็ตามการอบรมเชิงปฏิบัติการจะเกิดขึ้นกับครูในพื้นที่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องมีครูอาสาเข้ามาพัฒนา แลกเปลี่ยน เติมเต็มองค์ความรู้และทักษะระหว่างครูในพื้นที่และครูอาสา ซึ่งขั้นตอนของการได้มาของครูอาสา ประกอบไปด้วย 1) การคัดเลือกครูอาสา ต้องคัดเลือกสรรหาจากความรักในการประกอบอาชีพ จิตวิญญาณของการเป็นครูต้องมาเป็นอันดับแรก 2) การพัฒนาครูอาสา ทั้งจากการลงมือปฏิบัติหรือจากการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทักษะ ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการดำเนินกิจกรรม เพื่อเติมเต็มความรู้ในด้านนี้ และ 3) การใช้ความรู้ที่เหมาะสม กล่าวคือ การนำความรู้ที่ได้รับมานั้นก่อให้เกิดประโยชน์ ใช้ให้ถูก ใช้ตามความสนใจและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ดังเช่น โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร มีการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการพัฒนาการจัดการและการประสานงาน เพราะครูนอกระบบการศึกษาต้องเป็นผู้ที่รู้จักชุมชน เป็นนักประสาน นักจัดการ นักจัดกระบวนการ เป็นโค้ชมากกว่าการเป็นผู้สอน ดังนั้นจึงควรพัฒนาผู้สอนเรื่องการทำงานร่วมกับผู้อื่น การจัดการเวลา การประสานงาน การทำงานร่วมกัน การเป็นกระบวนกร และโครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ชนเผ่าในสถานการณ์โรคระบาด มีการอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องการจัดกิจกรรม สิ่งที่ต้องคำนึงเมื่อจัดกิจกรรม ควรรู้อะไร มีวิธีการคิดเกี่ยวกับเด็กอย่างไร ความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น การใช้ Mapping ภาพรวมจะมีการยกกิจกรรมมา มีตัวอย่างการเล่านิทานชุมชน แล้วให้คิดว่า มีความต้องการอะไร

ในการสอน ควรทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ ทำเพื่ออะไร เด็กจะได้อะไร รวมถึงขั้นตอนการประเมินผลควรจะเป็นอย่างไร

2. การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่

สำหรับการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะเด็กที่เป็นแกนนำของศูนย์การเรียนรู้หรือมูลนิธิ โดยเด็กที่เป็นแกนนำจะได้รับการพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้มีศักยภาพในตนเองที่สูงขึ้น จากนั้นแกนนำจะต้องนำความรู้ ทักษะนั้นมาสอน มาฝึกอบรมเพื่อนในศูนย์การเรียนรู้ในสิ่งที่ตนได้เรียนมา เป็นการส่งต่อองค์ความรู้จากเพื่อนถึงเพื่อนเพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ได้รับความรู้และได้ทบทวนความรู้นั้น เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป หรือแม้กระทั่งการใช้ครูอาสาที่ได้รับการพัฒนามาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับครูในพื้นที่

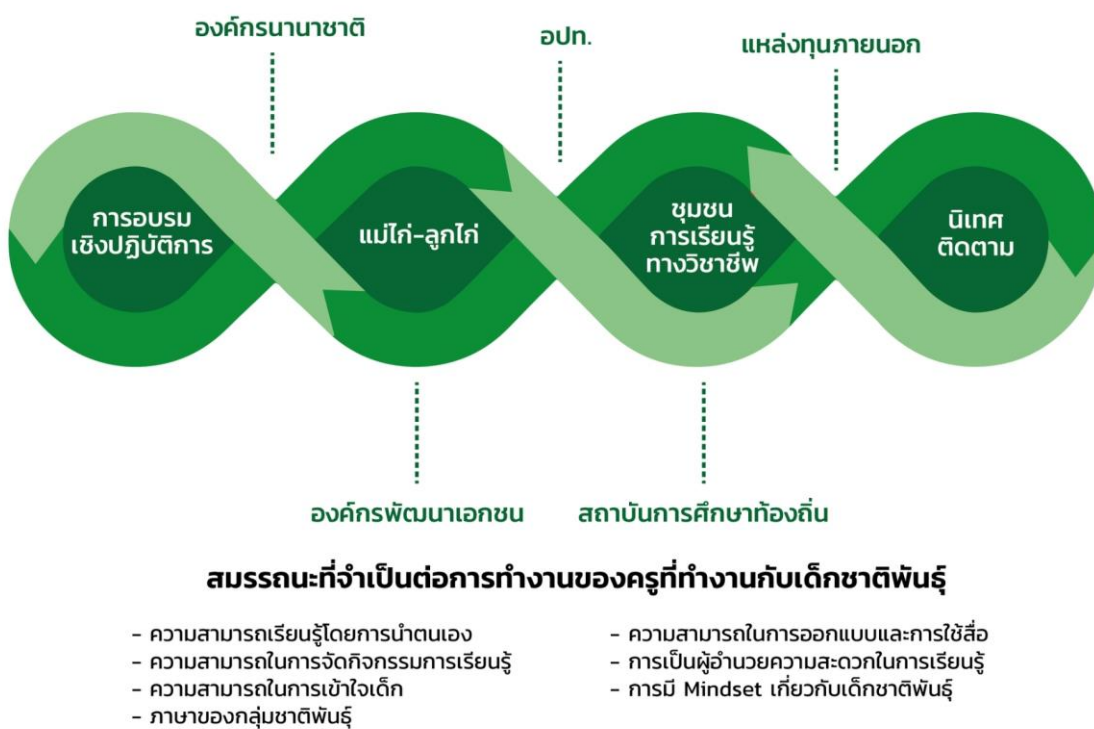
ดังเช่น โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร โดยมีการคัดเลือกแกนนำในการพัฒนาอาชีพเริ่มต้นจากการค้นหาตัวตน จากความสนใจและตามบริบทพื้นที่ รวมถึงการวางแผนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการตามที่กำหนด จากนั้นรวมกลุ่มสมาชิกคนอื่น ๆ แล้วถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะนั้น รวมไปถึงต่อยอดเพื่อทำให้เกิดคุณภาพและมูลค่ามากยิ่งขึ้น

3. การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community)

บางโครงการมีการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบ ให้สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้ Active Learning มีการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ควบคู่กันไป เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนนอกระบบให้สามารถปรับตัว รู้เท่าทัน และรับมือกับสถานการณ์โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ ดังเช่น โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ที่โครงการมีการเข้าไปส่งเสริมเครื่องมือการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC) เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของครูในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนและพัฒนาทักษะต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ควบคู่กับกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่เหมาะสมกับความต้องของเด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ตามภูมิสังคมนั้น ๆ โดยโครงการเข้าไปติดตาม และช่วยเหลือการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพบว่าการใช้วิธีดังกล่าว สามารถช่วยกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้ของครู เกิดการเรียนรู้ที่เป็นการบูรณาการทำให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่ดีขึ้น และลดภาระการจัดการสอนของครู ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเพาะเห็ด การตัดต่อวิดีโอ ซึ่งเด็กจะมีกระบวนการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นโค้ชช่วยให้คำแนะนำ และแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ

4. การนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง

เมื่อครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ดำเนินการทั้งกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ การสนับสนุนหนุนเสริม การให้ความรู้ในประเด็นต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาตนเอง การป้องกันตนเองจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 หรือการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การเคารพกฎระเบียบในสังคม จึงต้องมีการนิเทศติดตาม เสริมกำลังจากครูโค้ช เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน ปัญหาอุปสรรค และให้การช่วยเหลือครู ในการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โดยการเข้าไปอย่างกัลยาณมิตรไม่ได้เข้าไปจับผิดหรือประเมินแต่อย่างใด และท้ายที่สุดครูจะเกิดการพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านความรู้ ความสามารถของตนเองให้ดีขึ้นทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อเด็ก ตลอดจนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขอย่างเป็นวงกว้าง

แผนภาพกลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์

สรุปได้ว่า การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กชาติพันธุ์ เริ่มต้นจากการค้นหา ตัวเด็กผ่านกลไกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน ร่วมกันจัดทำข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหาการหลุดออกจากระบบ สถานภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต หรือการประกอบอาชีพในอนาคต ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญมากเนื่องจากเด็กชาติพันธุ์จะอยู่ในพื้นที่ที่ยากต่อ

การเข้าถึง จากนั้นค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้แก่เยาวชนควบคู่กับการแลกเปลี่ยนมุมมองและรวมกลุ่มดำเนินการทำโครงการ โดยการพาไปทัศนศึกษา ดูงาน รวมทั้งดูผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการประกอบอาชีพเพื่อประกอบการตัดสินใจ จากนั้นค้นหาความรู้หรือคำตอบของอาชีพนั้นผ่านระบบ On site และ Online มีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกลุ่มอาชีพ ทั้งนี้มีการนิเทศ ติดตาม ความสำเร็จทั้งปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูโค้ช จากนั้นการประเมินการเรียนรู้ตามเป้าหมายและการเชื่อมโยงกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กลไกในการดำเนินงาน คือ กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงานในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อลดระยะเวลาและลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล และสามารถส่งต่อข้อมูลไปยังกลไกพื้นที่ในการค้นหาเด็กอย่างมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้ประกอบการร่วมกันจัดทำเพื่อการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก อย่างมีส่วนร่วมจากปราชญ์ชุมชน อาสา หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น มหาวิทยาลัย องค์กรในพื้นที่ที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ เครือข่ายการทำงานด้านการศึกษาในพื้นที่ และการส่งต่อและเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ

สำหรับกลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นครุนักพัฒนา ครูจิตอาสา และครูประจำการ เพื่อให้มีสมรรถนะที่จำเป็นทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเองในประเด็นความรู้และทักษะต่าง ๆ เช่น ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การมี Mindset เกี่ยวกับเด็กชาติพันธุ์ รวมไปถึงภาษาของกลุ่มเด็กชาติพันธุ์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (ม.ป.ป.). แผนแม่บทการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย (พ.ศ.2558 - 2560). กรมอนามัย ศูนย์อนามัยกลุ่มชาติพันธุ์ ชายขอบ และแรงงานข้ามชาติ.
<https://hhdc.anamai.moph.go.th/th/master-plan-for-ethnic-development-in-thailand>
- จันทร์ ทพชุมพล. (2549). การพัฒนาทักษะการอ่านออกเสียงภาษาไทยโดยใช้หนังสือประกอบการเรียนรู้และแบบฝึกทักษะการอ่าน เรื่อง การประสมสระเดี่ยว สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สำนักเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. SRRUIR at Surindra Rajabhat University.
<http://srruir.srru.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/640>
- ชยาภรณ์ สิทธิสันต์. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- เทวินธุ์ อัครศิลาชัย. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูล ด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. สมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย.
- ธนสร เกษมสันต์ ณ อยุธยา และสุวิธิตา จรุงเกียรติกุล. (2558). การนำเสนอแนวทางการพัฒนาครูการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุชนารถ บุญคง. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มูลนิธิบ้านครูน้ำ.
- ปิยะ ไวยานิกรณ์. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน.
- ยูนิเซฟ. (2019, 28 กุมภาพันธ์). การศึกษาโดยใช้ภาษาแม่เป็นฐาน สร้างโอกาสที่เท่าเทียม ในการเรียนรู้ให้กับเด็ก

- ชาติพันธุ์. Unicef. <https://www.unicef.org/thailand/th/press-releases>
- ยูนิเซฟ. (ม.ป.ป.). อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กคืออะไร ครบ 30 ปีแล้ว ที่อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กถือกำเนิดขึ้น. Unicef. <https://www.unicef.org/thailand/th/what-is-crc>
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนาและคณะ. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครู และเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการการสนับสนุน และพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักข่าวอิสรา. (2556, 9 สิงหาคม). พบเด็กชาติพันธุ์ อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ กลัวการมาร.ร. ต้นเหตุสื่อสารกับครูไม่รู้เรื่อง. Isranews. <https://www.isranews.org/isranews/22915-.html>
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2563). สภาพปัญหาและแนวทางส่งเสริมและคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย. คณะกรรมการกิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้มีความหลากหลายทางเพศ สภาผู้แทนราษฎร. <https://1th.me/TWSXS>
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2553). ครู กคน. ตำนาน : ครูของชุมชน ผู้ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต. กลุ่มส่งเสริมปฏิบัติการ สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ฉบับข้าราชการ. <http://nscr.nesdb.go.th/wp-content/uploads/2020/04/.pdf>
- สืบสกุล กิจนุกร. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็ก และเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติจังหวัดเชียงราย. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. ศูนย์นวัตกรรมสังคมเชิงพื้นที่สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2564, 14 มกราคม). 'กลุ่มชาติพันธุ์' คือบรรพชน 'คนไทย' ความเป็นไทย 'เปิดรับ' ทุกกลุ่มชาติพันธุ์. Matichon. https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_2528858
- อรพินท์ กุศลรุ่งรัตน์. (2563). โครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การชนเผ่าในสถานการณ์โรคระบาด รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. ศูนย์การเรียนรู้โงะมาโลลือหล่า.
- อัจฉริยา สิทธิกิตติศรี. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต.

[เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มุลนิธิโลกทัศน์โสโมสร.

อำภา รัชชวิฑูรย์. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. ศูนย์การเรียนรู้หน้าแพรกสาละวิน.

บทที่ 4

การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติ และลูกหลานแรงงานต่างด้าว

ผศ.ดร.ระวี จุฑาศงศ์

รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ตอนที่ 2 สภาพและปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงาน
ต่างด้าว

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวและครูสำหรับเด็กไร้
สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว หมายถึง เด็กไม่มีสัญชาติไทย เช่น เด็กลูกแรงงานต่างด้าว เด็กชนเผ่า และเด็กกลุ่มอื่นที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน ซึ่งจัดเป็นเด็กด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่ง ในปัจจุบันประเทศไทยมีกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทยหลายกลุ่ม บุคคลเหล่านี้มีทั้งส่วนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมแต่ถูกสำรวจจากทางราชการและกลุ่มที่เพิ่งอพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยสภาพการดำรงชีวิตของบุคคลกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ไม่เอื้อต่อความมั่นคงในชีวิต และการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) ในบทนี้จะขอเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวออกเป็น 4 ตอน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนบนโลกควรได้รับอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยไม่มีข้อจำกัด รัฐบาลไทยตระหนักว่าเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องปกป้องและธำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แม้บุคคลดังกล่าวจะไม่มีสัญชาติไทยก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติก็มีข้อเรื่องง่ายเนื่องจากสิทธิบางเรื่องของบุคคลบางกลุ่มอาจได้รับการคุ้มครองไม่เท่ากันไม่ว่าจะโดยกฎหมายระหว่างประเทศหรือภายในประเทศ

เมื่อพิจารณาการปฏิบัติตามหลักดังกล่าวต่อบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทยและอาศัยอยู่ในประเทศไทย ทั้งที่อยู่ในเมืองไทยมาแต่ดั้งเดิมและที่เข้าเมืองมาใหม่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งแต่เดิมนั้นรัฐบาลมีนโยบายผลักดันออกนอกราชอาณาจักรทั้งหมดเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ แต่ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงวิธีการใหม่โดยพิจารณาจากความจำเป็น การทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศไทย ความจงรักภักดีที่มีต่อประเทศไทย หรือจากการที่บุคคลเหล่านี้เคยอาศัยในอาณาเขตดินแดนที่เป็นของประเทศไทยมาก่อนและไม่สามารถผลักดันออกไปได้ ทำให้รัฐบาลทบทวนนโยบายการให้สัญชาติไทยแก่บุคคลประเภทนี้ ประกอบกับประเด็นอ่อนไหวด้านมนุษยธรรมและปัญหาการขาดแคลนแรงงานภายในประเทศ รัฐบาลจึงยินยอมให้คนเข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ภายใต้ข้อจำกัดและข้อกำหนดของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

นอกจากคนเข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว ยังมีชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งเรียกว่าชนกลุ่มน้อยหลายประเภททั้งที่เป็นคนต่างด้าวและชนเผ่าหลายกลุ่มที่ยังมีสภาพและสิทธิไม่ชัดเจน โดยรวมผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแต่ไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร และคนในประเทศใกล้เคียงที่เพิ่งอพยพเข้ามาใหม่อันเนื่องมาจากสาเหตุทางการเมือง เศรษฐกิจและความปลอดภัย คนเหล่านี้มีจำนวนประมาณ 2,000,000 คน ที่ไม่สามารถกลับไปอยู่ในประเทศของตนได้ มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ และมีครอบครัวลูกหลานที่เกิดในประเทศไทยอีกเป็นจำนวนมาก (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2553)

แม้ว่ารัฐบาลพยายามแก้ปัญหาคนไร้สัญชาติและคนต่างด้าว รวมถึงแนวทางปฏิบัติต่อเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังมีอุปสรรคอันเนื่องมาจากความล้มเหลวในการนำนโยบายกฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องไปสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้ มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548 ได้ให้

ความเห็นชอบนโยบายการปฏิบัติต่อชนต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยบนพื้นฐานของความเคารพในสิทธิมนุษยชนและความเป็นเอกภาพของชาติไทย โดยเฉพาะด้านนโยบายทางการศึกษา ได้ให้กระทรวงศึกษาธิการปรับแก้ระเบียบว่าด้วยหลักฐานการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษาเพื่อให้เด็กอพยพต่างด้าวเด็กไร้สัญชาติและเด็กชนเผ่าที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียน มีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้น และเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบในคราวประชุมวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 เพื่อการขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กเหล่านี้ จากเดิมที่เคยจำกัดให้เฉพาะบางกลุ่มและบางระดับการศึกษา มาเป็นการเปิดกว้างให้ทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้เข้าเรียนโดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่การศึกษา รวมทั้งจัดสรรงบประมาณอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวแก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาให้แก่เด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและไม่มีสัญชาติไทย ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ในอัตราเดียวกับค่าใช้จ่ายรายหัวที่จัดสรรให้เด็กไทย เพื่อเป็นการตอบสนองต่ออนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวปฏิบัติให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและโรงเรียนทำการสำรวจเด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและสร้างความตระหนักแก่ผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้ให้มองเห็นคุณค่าของการศึกษาและส่งลูกเข้าเรียน รวมทั้งกำหนดแนวปฏิบัติในการลงหลักฐานทางการศึกษาของเด็ก การบันทึกประวัติของเด็กที่ไม่มีเอกสารแสดงสถานะและประสานกับเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยเพื่อออกเลขประจำตัว 13 หลักให้แก่เด็ก ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวหากนำไปสู่การปฏิบัติจริงจะเป็นผลดีทำให้เด็กมีโอกาสทางการศึกษาและลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้มากขึ้น (สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเป็นปัญหาพื้นฐานสำคัญเพราะแสดงออกถึงความไม่เท่าเทียมกันของประชากรในการเข้าถึงการศึกษาหรือได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ส่งผลเกี่ยวข้องกับปัญหาพื้นฐานด้านอื่น ๆ อีกมาก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นานาประเทศจึงตระหนักถึงความสำคัญและกำหนดไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อ 28 ให้รัฐภาคีจะต้องให้สิทธิเด็กในการได้รับการศึกษา ซึ่งรัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการให้ความสำคัญกับสิทธิเด็กและการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและให้โอกาสเด็กทุกคนได้เรียนโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง จึงมีนโยบายเปิดกว้างในการรับเด็กที่ไม่ทะเบียนราษฎรและไม่มีสัญชาติไทยเข้าเรียนมานานนับทศวรรษแล้ว และกระทรวงศึกษาธิการได้มีประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2561 กรณีผู้มีภูมิลำเนาอยู่ต่างประเทศหรือเดินทางไป-กลับ บริเวณชายแดน หรือเป็นบุคคลที่ไม่มีตัวตน ให้สถานศึกษากำหนดรหัสประจำตัวผู้เรียนตามที่ต้นสังกัดกำหนด เพื่อเปิดกว้างในการอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวแก่เด็กกลุ่มนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

กลุ่มเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวได้รับการจัดเป็นหนึ่งในกลุ่มของยุทธศาสตร์ในการจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคล ซึ่งได้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแก่บุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิใน 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) บุคคลที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย 2) เด็กและบุคคลที่เรียนอยู่ในสถานศึกษาของประเทศ

ไทยแต่ไม่มีสถานะที่ถูกต้องตามกฎหมาย 3) บุคคลที่ไร้รากเหง้า 4) บุคคลที่มีคุณสมบัติประโชชน์แก่ประเทศชาติ 5) แรงงานต่างด้าว สัญชาติเมียนมา ลาว และกัมพูชา ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแต่ไม่สามารถเดินทางกลับได้ และ 6) คนต่างด้าว อื่น ๆ ที่ไม่มีคุณสมบัติตามข้อ 1-5 และไม่สามารถเดินทางกลับประเทศต้นทางได้ โดยเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิ อย่างน้อย 3 ลักษณะ คือ

1. กลุ่มเด็กที่มีผู้ปกครองเป็นชนกลุ่มน้อยหรือเป็นผู้อพยพเข้ามาในประเทศไทยและอาศัยอยู่ในประเทศไทยติดต่อกันยาวนานไม่ต่ำกว่า 10 ปีซึ่งจะมีทั้งเด็กที่มีทะเบียนประวัติของชนกลุ่มน้อย/ทะเบียนสำรวจ บัญชีบุคคลในบ้าน/มีบัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อย (บัตรสี) และไม่มีหลักฐาน ทางทะเบียนราษฎรหรือเป็นคนไร้รากเหง้า

2. กลุ่มเด็กที่เป็นบุตรหลานของแรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวตามนิยามของยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคล ซึ่งมีทั้งกลุ่มผู้ปกครองที่ได้รับการจดทะเบียนและกลุ่มแรงงานต่างด้าวอื่น ๆ ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนแรงงาน จึงมีทั้งลักษณะที่มีเอกสารที่แสดงสัญชาติ แต่ไม่ใช่สัญชาติไทย และกลุ่มที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร โดยบุตรหลานแรงงานข้ามชาติ มีอย่างน้อย 5 กลุ่ม คือ 1) เด็กที่เกิดในประเทศไทย 2) เด็กที่ติดตามอพยพมากับผู้ปกครอง 3) เด็กที่เกิดจากทายาทรุ่นสองของแรงงานข้ามชาติที่มาพำนักอาศัยเป็นการชั่วคราวและมีครอบครัวในประเทศไทย 4) เด็กที่เดินทางเข้ามาเองภายหลังเพื่อมาทำงานหรือติดตามผู้ปกครอง 5) เด็กข้ามชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยโดยลำพังหรือแยกจากผู้ปกครองโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมาหางานทำหรือมาโดยกระบวนการชักจูง/นำพาเข้ามาเพื่อหาประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ

3. กลุ่มเด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร คือ เด็กที่ไม่มีเอกสารหลักฐานทะเบียนราษฎรที่แสดงถึงสัญชาติ วัน เดือน ปีเกิด ถิ่นที่อยู่ ที่ทางราชการออกให้ซึ่งหากพิจารณาจากนิยามข้อ 1 และ 2 จะเห็นว่า เด็กกลุ่มที่สามนี้จะมีลักษณะทับซ้อนอยู่ทั้งในกลุ่มของเด็กที่เป็นบุตรหลานของชนกลุ่มน้อยและเด็กที่เป็นบุตรหลานของแรงงานข้ามชาติ

สำหรับเด็กข้ามชาติที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย สามารถพบในพื้นที่ 2 ลักษณะ ได้แก่ พื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ เช่น จังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดระนอง และพื้นที่ตามแนวชายแดนซึ่งเป็นเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านจำนวน 4 ประเทศ ประกอบด้วยลาว เมียนมา กัมพูชา และมาเลเซีย โดยจุดผ่านแดนซึ่งเป็นเส้นทางการเข้าสู่ประเทศไทยทั่วประเทศ ตามข้อมูลของกระทรวงมหาดไทยมี 31 จังหวัดที่มีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยมี 25 จังหวัดที่มีช่องทางด่านผ่านแดน รวมจำนวน 89 ช่องทาง เป็นด่านถาวร 33 ช่องทาง และด่านผ่อนปรน 56 ช่องทาง

เมื่อพิจารณาด้านกฎหมาย ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กระดับสากล และมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเด็ก ดังนี้

1. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศจัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการด้านสิทธิมนุษยชน สหประชาชาติ และได้รับการรับรองจากที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ (United Nations General Assembly) ในพ.ศ. 2532 ที่ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันไว้ตั้งแต่

พ.ศ. 2535 สาระสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อ 28 กำหนดให้ “รัฐภาคีจะต้องให้สิทธิเด็กในการได้รับการศึกษา” โดยเน้นในประเด็นสำคัญ คือ จัดการศึกษาระดับประถมเป็นภาคบังคับที่เด็กทุกคน สามารถเรียนได้ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย สนับสนุนการพัฒนาของการศึกษาระดับมัธยมในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาสายสามัญ และสายอาชีพ จัดการศึกษาให้แพร่หลายและเปิดกว้างแก่เด็กทุกคนและดำเนินมาตรการที่เหมาะสม เช่น การนำมาใช้ซึ่งการศึกษาแบบให้เปล่าและการเสนอให้ความช่วยเหลือทางการเงินในกรณีที่จำเป็น ทำให้การศึกษาในระดับสูงเปิดกว้างแก่ทุกคนบนพื้นฐานของความสามารถโดยทุกวิธีการที่เหมาะสม ทำให้ข้อมูลข่าวสารและการแนะแนวทางการศึกษาและอาชีพเป็นที่แพร่หลายและเปิดกว้างแก่เด็กทุกคน และดำเนินมาตรการเพื่อสนับสนุนการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอและลดอัตราการออกจากโรงเรียนกลางคัน

2. องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในการประชุมระดับโลก เรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน (World Conference on Education for All: EFA) เมื่อพ.ศ. 2533 ได้กำหนดพันธกิจ และเป้าหมายในการขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อปวงชน โดยเป้าหมายในการเข้าถึงการศึกษานั้นมี 3 ประเด็น ได้แก่ เด็กควรได้รับการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษา เด็กทุกคนโดยเฉพาะเด็กผู้หญิง เด็กที่อยู่ในสถานการณ์ยากลำบาก และเด็กจากชนกลุ่มน้อย สามารถเรียนในระดับประถมศึกษาภาคบังคับที่มีคุณภาพโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ควบคุม/ลดอัตราการออกกลางคันของเด็กทุกกลุ่ม และต่อมาได้ยกระดับขึ้นไปเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development goals: SDGs) โดยในเป้าหมายที่ 4 เป็นเป้าหมายด้านการศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การเข้าถึงการศึกษาภาคบังคับ การลดการออกกลางคัน และการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ

3. กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children’s Fund - UNICEF) เป็นหน่วยงานของสหประชาชาติเพื่อให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม พัฒนาการสุขภาพรวมถึงความเป็นอยู่ของเด็กและแม่ในประเทศกำลังพัฒนา เน้นการทำงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็กทุกคนในประเทศไทย โดยไม่คำนึงถึงสัญชาติ เพศ ศาสนา เชื้อชาติ การศึกษาและฐานะ สิทธิดังกล่าว หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ เหล่านี้ บัญญัติอยู่ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ได้แก่ สิทธิที่จะมีชีวิตรอด ได้รับการดูแลด้านสุขภาพอนามัยขั้นพื้นฐาน เสรีภาพ และความปลอดภัย สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา มีครอบครัวที่อบอุ่น ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ และมีภาวะโภชนาการที่เหมาะสม สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากการถูกระงับทำทารุณ ถูกล่วงละเมิด ถูกทอดทิ้ง ถูกนำไปค้ามนุษย์ ถูกใช้แรงงาน และถูกแสวงประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ สิทธิในการมีส่วนร่วม ที่ได้แสดงความคิดเห็น มีผู้รับฟังและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อพวกเขา ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีและให้สัตยาบันเมื่อพ.ศ. 2535 เพื่อเป็นหลักประกันว่าเด็กทุกคนจะได้รับสิทธิเหล่านี้ ยูนิเซฟทำงานร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม กลุ่มเยาวชน ชุมชนท้องถิ่น และภาคเอกชน เพื่อให้แน่ใจว่าเด็ก ๆ จะได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่พวกเขาพึงมี พึงได้

4. กฎหมายที่เกี่ยวข้องของประเทศไทย ประกอบด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 54 ดังนี้ รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลา 12 ปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รัฐต้องดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา ก่อนเข้ารับ

การศึกษา เพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัย โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการกำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนให้การจัดการศึกษาดังกล่าวมีคุณภาพ ได้มาตรฐานสากลในการดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา หรือให้ประชาชนได้รับการศึกษา และรัฐต้องดำเนินการให้ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาตามความถนัดของตน ให้จัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษาและเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู โดยให้รัฐจัดสรรงบประมาณให้แก่กองทุนหรือใช้มาตรการหรือกลไกทางภาษีรวมทั้งการให้ผู้บริจาคทรัพย์เงินเข้ากองทุนได้รับประโยชน์ในการลดหย่อนภาษีด้วย โดยต้องกำหนดให้การบริหารจัดการกองทุนเป็นอิสระและกำหนดให้มีการใช้จ่ายเงินกองทุนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 10 และ 12 มีสาระบัญญัติที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ พ.ศ. 2551 รวมถึงนโยบายที่ทุกรัฐบาลได้แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรต่างให้ความสำคัญกับการเข้าถึงการศึกษาของประชากรมาอย่างต่อเนื่อง มีผลให้ประชากรวัยเด็กของไทยสามารถเข้าถึงการศึกษาได้เพิ่มขึ้น

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อพ.ศ. 2547 คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสและเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ได้อนุมัติหลักการร่างระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐาน วัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา (การจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย) และเห็นชอบแนวปฏิบัติการจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย โดยให้ขยายโอกาสทางการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย เปิดกว้างให้ทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยสามารถเข้าเรียนได้โดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่การศึกษา รวมทั้งอนุมัติให้มีการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวให้แก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาให้แก่กลุ่มบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ตั้งแต่ระดับก่อนประถม ศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลายในอัตราเดียวกันกับที่จัดสรรให้เด็กไทย

ระเบียบและประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการรับนักเรียน นักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ประกอบด้วย

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548 ได้ปรับปรุงระเบียบเกี่ยวกับหลักฐานในการรับนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษาให้สอดคล้องกับกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติและกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสแก่บุคคลที่ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยเปิดกว้างให้แก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานที่ทางราชการออกให้ ให้ใช้เอกสาร

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด หรือให้บิดา มารดา ผู้ปกครองหรือองค์กรเอกชนทำบันทึกแจ้งประวัติบุคคล เพื่อเป็น หลักฐานที่จะนำมาลงหลักฐานทางการศึกษาได้

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการรับนักเรียน นักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย 19 มกราคม พ.ศ. 2561 เปิดกว้างให้สถานศึกษาประสานผู้ปกครองของเด็กหรือบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรและเลขประจำตัว 13 หลัก เพื่อรวบรวมเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ประสานกับสำนักทะเบียนอำเภอ/สำนักทะเบียนท้องถิ่น เพื่อแจ้งขอจัดทำเอกสารทะเบียนราษฎรและบัตรประจำตัวในระบบฐานข้อมูลทะเบียนราษฎรตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรและนำเลขประจำตัว 13 หลักนั้นมาใช้เป็นฐานข้อมูลผู้เรียน ในกรณีตรวจสอบแล้วพบว่าบุคคลที่ไม่สามารถกำหนดสถานะและเลขประจำตัว 13 หลักตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรได้ อาทิ กรณีมีภูมิลำเนาอยู่ต่างประเทศหรือ เดินทางไปกลับบริเวณชายแดนหรือเป็นบุคคลที่ไม่มีตัวตนให้สถานศึกษากำหนดรหัสประจำตัวผู้เรียน ตามที่ต้นสังกัดกำหนด

ตอนที่ 2 สภาพและปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

2.1 สภาพการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

ประเทศไทยมีเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว อายุระหว่าง 6-17 ปี จำนวนกว่า 500,000 คน ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานแรงงานต่างด้าวและเด็กชนกลุ่มน้อย ทั้งนี้ที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนของไทย ได้ให้ความช่วยเหลือเด็กกลุ่มนี้ในฐานะเด็กด้อยโอกาสที่ยุ่่นอกระบบการศึกษา แต่แม้จะมีความพยายามให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องแต่การช่วยเหลือยังเข้าไม่ถึงเด็กกลุ่มนี้ ในขณะที่เด็กกลุ่มนี้มีจำนวนสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

ข้อมูลจากการสำรวจของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยตรวจสอบฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2561) พบว่าในพ.ศ. 2560 มีนักเรียน นิสิต นักศึกษาในระบบการศึกษาของไทยตั้งแต่อนุบาลจนถึงอุดมศึกษาทั้งสิ้นจำนวน 14,882,743 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้ที่มีเลขประจำตัวไม่ถูกต้อง 574,751 คน (3.86%) ทั้งนี้มีตัวเลขประมาณการว่าประเทศไทยมีเด็กข้ามชาติที่ยังเข้าไม่ถึงระบบการศึกษาอีกกว่า 238,402 คน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) และหากไม่มีระบบการศึกษาที่เหมาะสมมารองรับเด็กกลุ่มนี้จะถูกผลักดันให้เข้าไปทำงานเร็วขึ้น และส่วนมากก็ต้องเผชิญกับปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบในหลากหลายรูปแบบ เช่น การค้ามนุษย์ การไม่ได้รับการคุ้มครองด้านสิทธิแรงงาน การล่วงละเมิดทางเพศ และการใช้แรงงานเด็กซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในระดับชาติและระดับสากล

ข้อมูลจากสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน (2564) เสนอว่า ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีแรงงานข้ามชาติ 4 สัญชาติ คือ เมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนาม จดทะเบียนเข้ามาเป็นแรงงาน

มีใบอนุญาตถูกต้องอยู่ในประเทศไทยกว่า 2,176,501 คน ซึ่งแรงงานทั้งหมดนี้ยังมีผู้ติดตามหรือบุตรหลานที่เกิดในประเทศไทยเป็นเด็กไร้สัญชาติอยู่ประมาณ 300,000 คนด้วย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561) เสนอว่า รูปแบบการจัดบริการการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยไว้ว่า ประเทศไทยได้ช่วยเหลือจัดบริการการศึกษาให้แก่เด็กทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน โดยการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไม่มีสัญชาติไทยโดยรัฐมี 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน ในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)
2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน ในความดูแลของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) โดยศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (ศกพ.) จำแนกเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย ออกเป็น 2 ลักษณะ ตามเอกสารหลักฐานที่ทางราชการออกให้ ได้แก่ เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่มีสูติบัตร และทะเบียนบ้านของบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย (ทร. 14) หรือทะเบียนประวัติของชนกลุ่มน้อย/ทะเบียนสำรวจ บัญชีบุคคลในบ้าน/มีบัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อย (บัตรสี) และมีหนังสือรับรองการเกิดที่ทางราชการออกให้และเอกสารอื่น ๆ ซึ่งไม่มีสัญชาติไทย และเด็กที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรคือเป็นผู้ที่ไม่มีเอกสารหลักฐานทะเบียนราษฎรที่แสดงถึงสัญชาติ วัน เดือน ปีเกิด ถิ่นที่อยู่ ที่ทางราชการออกให้
3. ศูนย์การเรียนซึ่งอยู่ภายใต้การสนับสนุนจากองค์กรเอกชนทั้งในและต่างประเทศ จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และองค์กรชุมชนต่างชาติ (Community Based Organization)

รัฐมีการอุดหนุนงบประมาณการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย การจัดสรรเงินอุดหนุนรายหัวสำหรับเด็กไม่มีสัญชาติไทยมาโดยตลอดตั้งแต่พ.ศ. 2548 ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ที่อนุมัติหลักการร่างระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย หลักฐาน วัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา (การจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย) และเห็นชอบแนวปฏิบัติการจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยให้ทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเข้าเรียนได้โดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่การศึกษา รวมทั้งอนุมัติให้มีการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวให้แก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาให้แก่กลุ่มบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลายในอัตราเดียวกันกับที่จัดสรรให้เด็กไทย ทั้งนี้ในด้านการบริหารจัดการให้กระทรวงมหาดไทยจัดทำฐานข้อมูล (เลขประจำตัว 13 หลัก) เกี่ยวกับบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยให้แก่เด็กและเยาวชนที่มีข้อกำหนด/กฎหมายควบคุมเฉพาะให้จำกัดในพื้นที่อยู่อาศัย สามารถเดินทางไปศึกษาได้เป็นระยะเวลาตามหลักสูตรการศึกษาระดับนั้น โดยไม่ต้องขออนุญาตเป็นครั้งคราว แต่ทั้งนี้ผู้เรียนต้องแสดงบัตรประจำตัวนักเรียน/นักศึกษาแก่เจ้าหน้าที่ระหว่างเดินทางออกนอกเขต โดยรัฐอุดหนุนงบประมาณสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยในการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกสังกัด โดยกำหนดรหัสเลข 13 หลัก ขึ้นต้นด้วยตัว G , P และ 0 เพื่ออุดหนุนใน 5 รายการ ได้แก่ 1) ค่าจัดการเรียนการสอน 2) ค่าหนังสือเรียน 3) ค่าเครื่องแบบนักเรียน 4) ค่าอุปกรณ์การเรียน และ 5) ค่ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดย

นักเรียนรหัส G และ P หมายถึง นักเรียนที่ยังไม่มีบัตร ประชาชนคนไทย ซึ่งจำเป็นต้องมีตัวเลขประจำตัวเพื่อใช้ใน ระบบการศึกษาสังกัดสพฐ. สช. และ กศน. แต่ไม่เกี่ยวกับเลข 13 หลักของกระทรวงมหาดไทย โดยมีหลักการ การกำหนดเลข ใช้แทนเลข 13 หลัก ดังนี้

เลขหลักที่ 1 G (Generate) หมายถึง การออกเลขประจำตัว 13 หลักที่ถูกกำหนดขึ้นโดยระบบ DMC (Data Management Center) เลขหลักที่ 2 และ 3 หมายถึง รหัสจังหวัด เลขหลักที่ 4 และ 5 หมายถึง รหัส อำเภอ เลขหลักที่ 6 และ 7 หมายถึง รหัสปีการศึกษา เลขหลักที่ 8 ถึง 13 หมายถึง เลขลำดับที่ของนักเรียนที่ไม่มี เลขประจำตัวคนที่เท่าใดของระบบฐานข้อมูล DMC อัตราการอุดหนุนรายหัวแก่เด็กที่ใช้รหัส G เป็นอัตราเดียวกับ ที่อุดหนุนเด็กในโรงเรียนปกติ

2.2 ปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

จากการศึกษาของลัดดาวัลย์ หลีกแก้ว และเนาวรัตน์ พลายน้อย (2556) และรัตนา จักกะพาก (2558) พบปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว จากการดำเนินงาน ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกันว่า การเข้าถึงการศึกษาใน ระบบโรงเรียนของเด็กที่ไม่มีสัญชาติยังมีปริมาณที่จำกัดเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ คือ

1. ทักษะคติชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) ของคนในสังคม และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาที่รู้สึก ว่าแรงงานข้ามชาติเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ รู้สึกว่าชาติพันธุ์อื่น ๆ มีความด้อยกว่าหรือเป็นศัตรูกับคน ไทยมาตั้งแต่อดีต เช่น กรณีที่ผู้ปกครองที่ผู้ปกครองเด็กไทยยื่นคำขาดว่าหากสถานศึกษารับบุตรหลานแรงงานข้าม ชาติเรียนตนจะให้ลูกลาออกย้ายไปเรียนที่อื่นซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจจำกัดการรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติของโรงเรียนใน พื้นที่ นอกจากนี้คนไทยส่วนใหญ่ไม่มักเข้าใจว่าทำไมจึงต้องเอาเงินภาษีงบประมาณของคนไทยไปจัดการศึกษา ให้กับเด็กต่างด้าว

2. เงื่อนไขในการเข้าเรียนยังเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาของเด็กไม่มีสัญชาติไทย ได้แก่

- เงื่อนไขด้านภาษาไทยที่กำหนดให้มีการทดสอบความรู้ การฟัง พูด อ่าน และเขียนภาษาไทย ในการรับเข้าเรียน ทำให้เด็กไม่มีสัญชาติไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรหลาน แรงงานข้ามชาติ ถูกปฏิเสธ ในการรับเข้าเรียน

- เงื่อนไขด้านอายุ ซึ่งสถานศึกษาในสังกัดสพฐ. มีกฎหมายกำหนดรับเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาได้เด็ก ต้องอายุไม่เกิน 12 ปี ดังนั้นเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยที่อายุเกิน 12 ปี และบุตรหลานแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย ซึ่งต้องการเริ่มเรียนในระดับประถมศึกษาที่อายุเกิน 12 ปีจึงถูกปฏิเสธที่จะรับเข้าเรียน

3. การออกจากระบบโรงเรียนกลางคัน เนื่องจาก

- รูปแบบการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็ก กล่าวคือ เด็กไม่มีสัญชาติ ไทยจะต้องไปเริ่มต้นเรียนภาษาไทยกับเด็กเล็กในชั้นอนุบาลทำให้เกิดปัญหาเรื่องการปรับตัวและรู้สึกแปลกแยก จึงทำให้เด็กไม่อยากไปโรงเรียนและหลุดออกจากระบบไปในที่สุด

- ปัญหาด้านเศรษฐกิจของผู้ปกครอง ไม่มีเงินเพียงพอ สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียนในสถานศึกษา เช่น ค่าอาหารกลางวัน ค่ารถรับส่ง หรือค่าใช้จ่ายในการร่วมกิจกรรมของโรงเรียน เป็นต้น

- เด็กต้องย้ายตามผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองที่เป็นแรงงานรายวันมีการเปลี่ยนงานบ่อยครั้ง ซึ่งการย้ายออกจากโรงเรียนของเด็กส่วนใหญ่ไม่ได้สื่อสารมายังครูประจำชั้น ครูต้องสอบถามจากเพื่อนหรือผู้ปกครองในชุมชนเพื่อให้แน่ใจว่าเด็กย้ายออกจริงแล้วจึงจำหน่ายชื่อออกจากระบบทะเบียน

4. เด็กที่เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มัธยมศึกษาปีที่ 6) ไม่สามารถเดินทางออกไปศึกษาต่อนอกพื้นที่ได้

ปัญหาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไม่มีสัญชาติไทย โดยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) พบว่า หลักสูตรไม่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก เนื่องจากหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานออกแบบมาใช้กับผู้ใหญ่ ซึ่งมีประสบการณ์และวุฒิภาวะในการเรียนรู้พอสมควร ในขณะที่เด็กไม่มีสัญชาติไทยยังอายุน้อยและมีพื้นฐานภาษาไทยไม่ดีมากนักและครูกศน. ส่วนมากมีประสบการณ์สอนผู้ใหญ่แต่ไม่เข้าใจธรรมชาติเรียนรู้เด็กวัยนี้ รวมทั้งยังมีบริบททางวัฒนธรรมแตกต่างจากคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องภาษาชาติพันธุ์ทำให้การออกแบบการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับพัฒนาการและข้อจำกัดในการเรียนรู้ของเด็ก

ปัญหาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย โดยศูนย์การเรียนรู้เด็กข้ามชาติเป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยเป็นการจัดการศึกษาโดยองค์กรชุมชน (Community-based Organization) หรือกลุ่มแรงงานข้ามชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรศาสนา ซึ่งมีข้อดีคือเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยสามารถเข้าถึงได้ง่าย ค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนัก แต่ก็พบปัญหาเช่นกัน ได้แก่

1. ไม่ได้การรับรองวุฒิการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการของไทย ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้เป็นใบเบิกทางในการยกระดับการประกอบอาชีพและการศึกษาต่อในประเทศไทย แม้ว่าหลายแห่งจะมีความร่วมมือระหว่างกศน. ของไทยและกศน. ของประเทศต้นทางและได้ประกาศนียบัตร (Certificated) แต่ยังเป็นความร่วมมือระดับพื้นที่ไม่ได้รับการรับรองในระดับนโยบายส่วนกลาง

2. ความไม่ยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ เนื่องจากสถานการณ์การสนับสนุนจากแหล่งทุนลดลงประกอบกับแหล่งทุนส่วนใหญ่เปลี่ยนยุทธศาสตร์ไปสนับสนุนในประเทศต้นทางมากขึ้น ทำให้ศูนย์การเรียนรู้ที่ได้รับเงินอุดหนุนจากแหล่งทุนต่างประเทศมีความเสี่ยงที่จะปิดตัวลง

3. การไม่มีระบบสารสนเทศที่ชัดเจนทำให้ในพื้นที่และระดับนโยบายไม่มีข้อมูลของเด็กที่ไม่มีทะเบียนราษฎรและเด็กไม่มีสัญชาติที่แน่ชัด มีเพียงการประมาณการจากข้อมูลที่ไม่ชัดเจนจึงไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจเชิงนโยบาย

สำหรับปัญหาที่พบจากการลงพื้นที่ในโครงการ พบว่า

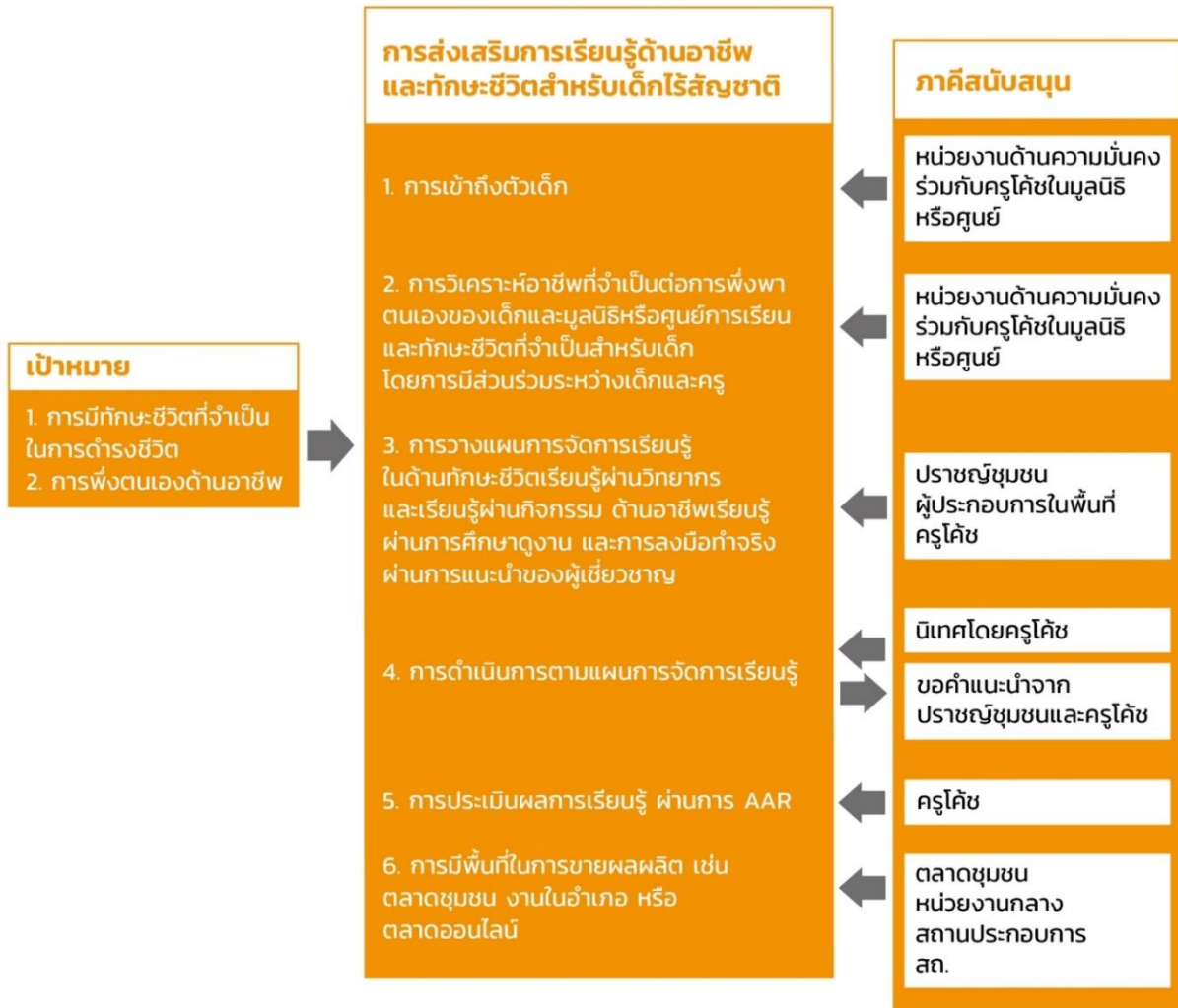
ปัญหาด้านผู้เรียน คือ ผู้เรียนมีทัศนคติต่อการเรียนที่ไม่เห็นความสำคัญของการรับการศึกษาและกลัวการเปลี่ยนแปลง ผู้ปกครองเห็นว่าการศึกษาไม่ได้มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของครอบครัวที่ประกอบ

อาชีพทำไร่หรือทำการเกษตร ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ตามหลักสูตรมากนัก มองไม่เห็นคุณค่าของการเรียนรู้และการศึกษาเพราะเรียนไปก็ไม่สามารถประกอบอาชีพได้เนื่องจากไม่มีบัตรประชาชน ปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษาของพ่อแม่ผู้ปกครองที่ไม่เห็นความสำคัญของการได้รับการศึกษาโดยเห็นว่าการออกไปเรียนหนังสือเสียทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย ครอบครัวขาดแคลนทุนทรัพย์ และมีความกลัวการสอบวัดผลเพื่อรับใบรับรอง อีกทั้งบางกรณีไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือเร่งด่วนได้เนื่องจากไม่ได้ถือสัญชาติไทย มีเพียงแต่การช่วยเหลือในระดับชุมชน-หมู่บ้าน ที่ช่วยระดับประคองชีวิตเด็กและเยาวชนได้ส่วนหนึ่ง

ปัญหาด้านครูผู้สอน คือ การขาดครูหรือเจ้าหน้าที่ในบางพื้นที่ ครูขาดความรู้เฉพาะทางที่จำเป็น เช่น การเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุน การถอดบทเรียนและจิตวิทยาการดูแลเด็ก โดยเฉพาะกลุ่มเด็กนอกระบบเด็กพิเศษ เช่น เด็กพิการสมอง ทางร่างกาย จิตเวช เด็กที่ถูกกระทำความรุนแรง เป็นต้น อุปสรรคทางด้านการศึกษา การใช้ภาษาถิ่นที่สื่อสารไม่ตรงกันจำเป็นต้องมีล่ามชุมชน และขาดฐานข้อมูลของเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติ และเด็กและเยาวชนลูกหลานแรงงานต่างด้าว

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

จากสภาพและปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เพื่อให้เด็กในกลุ่มดังกล่าวมีทักษะชีวิตที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และสามารถพึ่งตนเองด้านอาชีพตามบริบทเชิงพื้นที่ได้ จำต้องมีรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ดังแผนภาพ

แผนภาพรูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

จากแผนภาพ รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มีกระบวนการที่สำคัญ ดังนี้

1. การเข้าถึงตัวเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว โดยเครือข่ายในชุมชน และเครือข่ายจากองค์กร/หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน อาทิ หน่วยงานด้านความมั่นคง เครือข่ายองค์กรระดับท้องถิ่นและท้องที่ สสอ. รพ.สต. อปท. อบต. อสม. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ล่ามชุมชน เครือข่ายกลุ่มสตรี หรือครูโค้ช ครูอาสาทั้งในมูลนิธิหรือศูนย์การเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมหรือปัญหาเป็นฐานในการค้นหาตัวเด็ก รวมถึงการใช้ฐานข้อมูลมาเป็นนวัตกรรมในการเข้าถึงความช่วยเหลือของเด็กและเยาวชนลูกหลานแรงงานต่างด้าวและเด็กไร้สัญชาติในอำเภอแม่สาย เนื่องจากฐานข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานข้อมูลโดยชุมชน จึงมีลักษณะเป็นฐานข้อมูลเชิงลึกให้ความสำคัญต่อมิติต่าง ๆ

รอบตัวเด็ก เช่น เพศ ระบบเครือญาติ สิทธิสุขภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นความต้องการของเด็กๆ ได้รอบด้านขึ้น โดยการกำหนดนิยามความหมายของเด็กกลุ่มนี้ให้มีความชัดเจน เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้มีความทับซ้อนของข้อมูล เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กไร้สัญชาติ เด็กตะเข็บชายแดน ฯลฯ ฐานข้อมูลต้องสามารถเพิ่ม-ลด แก้ไข เข้าถึงได้รวดเร็ว เหมาะสมกับความสลับไหลในการเคลื่อนย้ายของเด็กๆ ที่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยตามการจ้างงานของผู้ปกครอง

2. การวิเคราะห์อาชีพที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองของเด็กและมูลนิธิหรือศูนย์การเรียนรู้และทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็ก โดยการมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู สำหรับกระบวนการนี้เป็นการวิเคราะห์โดยการตั้งคำถามการพัฒนาอาชีพต้องมาจากฐานการรู้จักตนเอง พึ่งพาตนเอง รวมไปถึงการพัฒนาทักษะชีวิตตนเองที่จำเป็นในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 หรือในชีวิตประจำวัน ทั้งอบรมการตระหนักรู้โควิด การแยกขยะ สิ่งแวดล้อม การล่องละเมิดทางเพศ การค้ามนุษย์ และการเป็นพลเมืองที่ดี

3. การวางแผนการจัดการเรียนรู้ ในด้านทักษะชีวิต เรียนรู้ผ่านวิทยากรและเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ด้านอาชีพเรียนรู้ผ่านการศึกษาดูงาน และการลงมือทำจริง ผ่านการแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งจากปราชญ์ชาวบ้าน ทหาร ครูอาสา ผู้ประกอบการในพื้นที่ เช่น การอบรมตระหนักรู้โควิด การแยกขยะ สิ่งแวดล้อม การป้องกัน การแพร่ระบาดของโควิด-19 การล่องละเมิดทางเพศ การค้ามนุษย์ การแยกขยะในชุมชน การทำอาหาร การเป็นช่างไฟฟ้า การทำเกษตร การแปรรูปสมุนไพร เพื่อให้เด็กกลุ่มนี้ได้นำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตผ่านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม

4. การดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ เมื่อค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพและการพัฒนาตนเองในด้านทักษะชีวิต ลำดับต่อมา คือ การค้นหาความรู้หรือคำตอบผ่านระบบ On site ทั้งจากเรียนรู้จากปราชญ์ชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย และ Online ผ่าน YouTube เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกลุ่มอาชีพ ทั้งนี้มีการติดตาม ประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูโค้ช

5. การประเมินผลการเรียนรู้ ผ่านการ After Action Review (AAR) เมื่อดำเนินกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว กิจกรรมท้ายสุด คือ การ AAR เพื่อพัฒนากิจกรรม กระบวนการ/วิธีการเหล่านั้นต่อไปในอนาคต โดยการวิเคราะห์ว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ทำไมจึงเกิดขึ้น จุดแข็ง-จุดอ่อน คืออะไร เป็นกระบวนการที่ได้รับการพัฒนาสามารถสร้างองค์ความรู้ร่วมกันได้จากประสบการณ์หลังจากการทำการทำกิจกรรมดังกล่าว

6. การมีพื้นที่ในการขายผลผลิต ในพื้นที่ เช่น ตลาดชุมชน งานในอำเภอ สำหรับบางโครงการเด็กกลุ่มนี้ได้รับความรู้ไปต่อยอดต่อ ได้แก่ อาหาร ยา พลังงาน ไฟฟ้า การแปรรูปสมุนไพรต่าง ๆ รวมไปถึงขายสินค้าผ่านร้านค้าชุมชนและร้านค้ามูลนิธิเพื่อการพึ่งตนเองด้านอาชีพได้ อีกทั้งต่อยอดการขายเมื่อมีกิจกรรมเทศกาลต่าง ๆ และในระบบออนไลน์ที่เป็นแพลตฟอร์มกลางสำหรับให้หน่วยงานที่ทำงานด้านนี้นำเสนอผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจาก

เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวเพื่อให้เกิดการจับคู่กับสถานประกอบการหรือกลุ่มลูกค้าที่ต้องการอุดหนุนผลิตภัณฑ์ รวมถึงการขยายผลต่อยอดในเชิงเครือข่ายธุรกิจสู่การเป็นเจ้าของธุรกิจหรือผู้ประกอบการได้ในอนาคต

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวและครูสำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

4.1 กลไกการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

การจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาในการส่งเสริมสนับสนุนจากรัฐบาลไทยอย่างเร่งด่วนและรอบคอบ เนื่องจากเป็นประเด็นละเอียดอ่อนเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศและประเด็นทางมนุษยธรรมจำเป็นต้องดำเนินการให้เป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และเป็นหน้าที่ที่ต้องใช้การบูรณาการระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และองค์กรเอกชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินการจัดการศึกษาแต่ยังขาดการพัฒนากระบวนการทำงานร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

กระบวนการและกลไกในเชิงสนับสนุนในการนำเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษา เข้าสู่สังคม และมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพ จึงต้องดำเนินการร่วมกันบนฐานชุมชนในระดับชุมชน หมู่บ้าน เนื่องจากเป็นหน่วยเล็กที่สามารถเข้าถึงตัวเด็กอย่างใกล้ชิดฉบับไว้ทันสถานการณ์ที่สุด รายละเอียดดังแผนภาพ

แผนภาพกลไกการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

จากแผนภาพการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มีกระบวนการในการดำเนินการและกลไกที่สำคัญ ดังนี้

1. ลด/ปรับเกณฑ์ ลด/ปรับเงื่อนไขร่วมกันกำหนดนโยบายการศึกษา โดยคำนึงถึงสิทธิทางการศึกษา สิทธิมนุษยชน สถานะและสิทธิของบุคคล และความมั่นคงของประเทศ

จากสภาพการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่กล่าวมา เห็นได้ว่ารัฐจัดให้เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เป็นกลุ่มเด็กขาดโอกาสที่เข้าไม่ถึงบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ และรูปแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชนต่างชาติ โดยรัฐจัดสรรเงินอุดหนุนรายหัวสำหรับเด็กไม่มีสัญชาติไทยให้

หน่วยงานภาครัฐในระดับนโยบายรวมถึงหน่วยงานด้านความมั่นคง ควรร่วมกันกำหนดนโยบายการศึกษา หรือแนวปฏิบัติที่เป็นคู่มือมาตรฐานสำหรับทุกหน่วยงานร่วมกันในระดับประเทศ เพื่อเป็นแรงจูงใจและกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงานด้านการศึกษาและคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ควรพิจารณากำหนดเกณฑ์หรือลดเงื่อนไขบางประการที่ไม่เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว การพิจารณาเกณฑ์ในการออกใบรับรองวุฒิการศึกษาหรือเทียบวุฒิการศึกษาที่จัดโดยศูนย์การเรียนรู้เพื่อการมีงานทำเพราะการศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยลดความเสี่ยงของเด็กข้ามชาติได้ในระดับหนึ่ง เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็กให้มีทักษะเบื้องต้นในการเข้าถึงความรู้ที่จำเป็น ต่อการใช้ชีวิตและปกป้องตนเองจากภัยที่ต้องเผชิญรวมทั้งการเปิดโอกาสการเข้าถึงการศึกษาจะเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะทำให้คนสามารถสร้างประโยชน์ให้กับสังคมที่ตนอาศัยอยู่ได้ แรงงานที่สามารถอ่านออกเขียนได้ มีทักษะความรู้มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างความเข้มแข็งและเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยและภูมิภาคอาเซียนในวงกว้าง

หน่วยงานฝ่ายความมั่นคงของชาติควรร่วมพิจารณาบุคคลที่มีปัญหาสถานะบุคคลและสิทธิ ครอบคลุมทั้งกลุ่มที่ตกสำรวจจากทางราชการและกลุ่มที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยอนุญาตให้มีการกำหนดสัญชาติไทยแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยและจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา รวมทั้งให้มีการดำเนินการตามกระบวนการพิจารณากำหนดสถานะสำหรับเด็กที่ยังไม่จบการศึกษาเพื่อพัฒนาคนและชุมชนชายแดนในประเทศต้นทางให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องอพยพเข้ามาในเขตไทย อีกทั้งได้นำแนวทางปฏิบัติในการอนุญาตให้นักเรียนนักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยสามารถออกนอกพื้นที่ควบคุมเป็นการชั่วคราวได้เพื่อรับการศึกษาได้เท่าระยะเวลาของหลักสูตร มาพิจารณาหาการนำไปใช้เชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมต่อไป เช่น การกำหนดเลขประจำตัวหรือออกบัตรเพื่อให้สามารถเดินทางไปศึกษาต่อและสามารถติดตามตัวได้ ทั้งนี้อยู่ในกรอบของกฎหมายและความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญ

ต่างดาวพักอาศัยอยู่มีส่วนสนับสนุนการเรียนของเด็กในการพัฒนาทักษะการเรียนและที่ฝึก ให้มีความเหมาะสม สะอาด ปลอดภัย เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ โรงเรียนที่รับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างดาวเข้าศึกษา ควรได้รับความร่วมมือกับองค์กร ธุรกิจ ภาคประชาสังคม ผู้ปกครอง ชุมชน และสถานศึกษา รวมถึงอนุญาตให้ บุคคลหรือภาคประชาสังคม จัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียน และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน พัฒนาหน่วยงานที่ดูแลเด็กและครูนอกระบบด้วย

4. การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ ความพร้อมในการเรียนรู้ ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน เด็กและผู้ปกครอง

การเตรียมความพร้อมนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างดาวที่มี ข้อจำกัด เช่น การใช้ภาษาไทย ความเข้าใจวัฒนธรรม ค่านิยม และการปฏิบัติตัวที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การศึกษาสภาพปัญหาความต้องการ ความพร้อมในการเรียนรู้ ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน เด็กและผู้ปกครองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาได้อย่างตรงจุด และลดทัศนคติด้านลบที่มีต่อกลุ่มเด็กดังกล่าวผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดย สพฐ. กศน. กศพ. ศูนย์การเรียน NGOs เป็นกลไกในการดูแลระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถาบันอุดมศึกษาระดับพื้นที่รับช่วงดูแล ระดับอุดมศึกษาโดยอาจจะพิจารณาให้ทุนการศึกษาตามสมควร

5. จัดกิจกรรมการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างยั่งยืน มิววิธีการวัดประเมินผลตาม สภาพจริง

เนื้อหาหลักสูตรการเรียนการสอนในสถานศึกษาเป็นหลักสูตรจากส่วนกลางที่มีมาตรฐานเดียวกันทั้ง ประเทศ มีข้อจำกัดบางประการและด้วยหลักการจัดการศึกษาที่ประสงค์ให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ โดย คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลแต่ละกลุ่ม ทั้งในเรื่องของความสนใจ ความถนัด ดังนั้นควรมีลักษณะเนื้อหา หลักสูตรมีความสอดคล้องตรงตามความสนใจและความต้องการของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างดาว เนื้อหาหลักสูตรที่มีประโยชน์กับการใช้ชีวิต เอื้อให้สามารถนำไปใช้พัฒนาทักษะเพื่อการประกอบอาชีพ มีความยืดหยุ่นด้านชั่วโมงเรียน อายุ และการประเมินผลตามสภาพจริง ทั้งนี้การจัดกิจกรรมการศึกษาอาจ ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล ฝ่ายปกครอง และนักกิจกรรมที่ทำงานด้านสถานะบุคคล เพื่อเป็น วิทยากรในการจัดกิจกรรม โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะชีวิตให้มีทักษะชีวิตเพื่อให้มีลักษณะและอุปนิสัยที่พึง ประสงค์ โดยในกิจกรรมมีการให้ความรู้ตามหัวข้อต่อไปนี้ คือ ลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์ เพื่อให้เด็กมี ลักษณะและอุปนิสัยอันเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนรวม เช่น การดูแลเนื้อตัวร่างกาย มารยาท คุณธรรมจริยธรรม แนวปฏิบัติการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทย เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ปลอดภัย ไม่สร้าง ความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น รวมถึงรับทราบกฎระเบียบของชุมชนที่ตนอยู่อาศัยและการเตรียมตัวเพื่อพัฒนา สถานะบุคคล เรียนรู้เกี่ยวกับสถานะบุคคลของตนเอง การเตรียมเอกสารหลักฐานเพื่อพัฒนาสถานะ และสิทธิ ต่าง ๆ ตามสถานะบุคคลของตนเอง เป็นต้น

6. การติดตาม ส่งต่อ และปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษาและมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กๆรายบุคคล

การติดตามและประเมินผลมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งควรมีวิธีการประเมินผลการเรียนที่มีความเหมาะสมกับพัฒนาการ อายุ และระดับการศึกษา มีความหลากหลาย มีวิธีการติดตามประเมินผล ด้านอารมณ์ ความรู้สึก อย่างถูกต้องและต่อเนื่อง มีวิธีการประเมินความก้าวหน้าด้านวิชาการเป็นระยะ ๆ นอกเหนือจากการสอบหรือการประเมินในชั้นเรียนของครู โดยแจ้งข้อมูลหรือผลประเมินรายบุคคลของอย่างสม่ำเสมอ แล้วมีการพัฒนากลไกหรือนโยบายในการส่งต่อด้านการศึกษาต่อ เช่น การเทียบวุฒิหรือการส่งต่อเด็กให้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น เช่น ปวช. ปวส. กศน. อาชีวะ เป็นเป้าหมายในการนำเข้าสู่ระบบการศึกษาอีกครั้ง โดยมีการพิจารณาสนับสนุนทุนการศึกษาต่าง ๆ คอยสนับสนุน ทั้งที่เป็นทุนของหน่วยงานมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รongรับหรือเป็นทุนของสถานประกอบการภาคเอกชน โดยพัฒนาเป็นหลักสูตรทวิภาคี ร่วมพัฒนากลไกส่งต่อเด็กที่ผ่านการพัฒนาทักษะอาชีพไปยังสถานประกอบการ ร้านค้าชุมชน สถานบริการในพื้นที่ ทำให้เกิดการต่อยอดและพัฒนาทักษะอาชีพที่สูงขึ้น นำไปสู่การประกอบอาชีพเพื่อดูแลตนเองและครอบครัวได้ รวมถึงการประเมินคุณสมบัติในการประกอบอาชีพ เพื่อการพัฒนาทักษะอาชีพ โดยอบจ. อบต. NGOs เครือข่ายสถานประกอบการ ร่วมจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการติดตามและพัฒนาเด็ก เน้นแนวอาชีพ ผลักดัน ออกไปรับรองทักษะฝีมือแรงงานเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานต่อไป ทั้งนี้มุ่งหวังให้เด็กมีลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์และเป็นพลเมืองที่ดีเพื่อให้เด็กมีชีวิตที่ปลอดภัย มีความสุข และไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะได้รับสัญชาติไทยหรือการพัฒนาสถานะบุคคลหรือไม่ก็ตาม

4.2 กลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ซึ่งเป็นครูนักพัฒนา ครูจิตอาสา และครูประจำการ ให้มีสมรรถนะที่จำเป็นทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ได้แก่ ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยการความสะอาดในการเรียนรู้ รวมไปถึงภาษาของกลุ่มเด็กชาติพันธุ์ เป็นต้น สำหรับกลไกดังกล่าวมีกลไกที่สำคัญ ดังนี้

1. รูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก

จากปัญหาของผู้สอนที่ยังไม่สามารถพัฒนาตัวเองและแสวงหาความรู้เพื่อออกแบบการเรียนรู้ให้เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ หนึ่งในแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว คือ การอบรมเชิงปฏิบัติการที่ต้องมีความสอดคล้องกับเนื้อหาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ รวมไปถึงทักษะ เนื้อหาของการอบรมนั้นต้องสามารถนำมาประยุกต์ใช้จริงได้เหมาะสมกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เน้น

การพัฒนาสมรรถนะของครู เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก การออกแบบและใช้สื่อ การเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ รวมถึงภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยผู้จัดกิจกรรมการฝึกอบรมควรเป็นผู้ที่เข้าใจบริบทการทำงานเชิงพื้นที่และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมาย โดยอาจจะเป็นองค์กรนานาชาติ หรือองค์กรพัฒนาเอกชนระดับชาติ เช่น กลุ่มมะขามป้อม รวมถึงจัดตั้งองค์กรกลางเพื่อการประสานงาน สนับสนุน ผลักดัน ให้เกิดการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

2. การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่

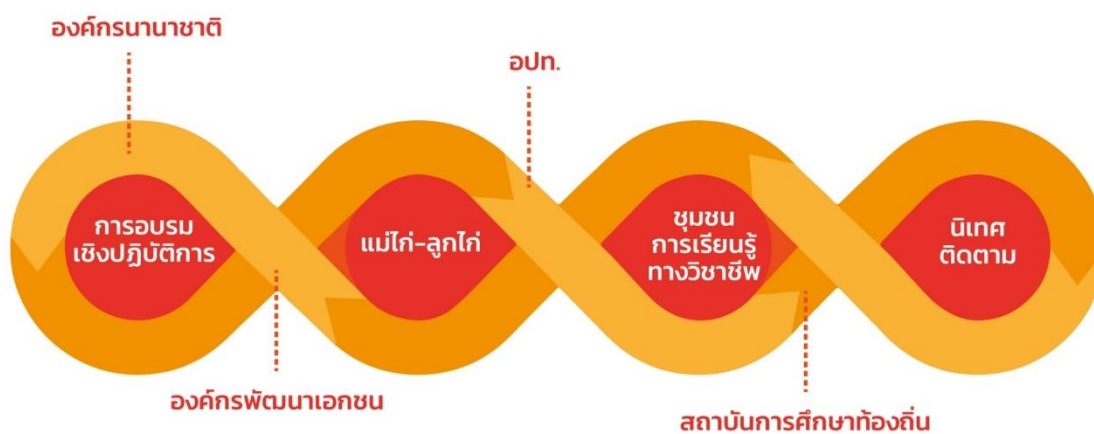
การพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะเด็กที่เป็นแกนนำของศูนย์การเรียนรู้ มูลนิธิ โดยเด็กที่เป็นแกนนำจะได้รับการพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้มีศักยภาพในตนเองที่สูงขึ้น จากนั้นแกนนำจะต้องนำความรู้ ทักษะนั้นมาสอน มาฝึกอบรมเพื่อนในศูนย์การเรียนรู้ในสิ่งที่ตนได้เรียนมา เป็นการส่งต่อองค์ความรู้นั้นจากเพื่อนถึงเพื่อนเพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ได้รับความรู้และอีกทางคือการได้ทบทวน ความรู้นั้นเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป

3. การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community)

บางโครงการมีการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบ ให้สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้ Active Learning ยังมีการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ควบคู่กันไปเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนนอกระบบให้สามารถปรับตัว รู้เท่าทัน และรับมือกับสถานการณ์โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ ดังเช่นโครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ ที่โครงการมีการเข้าไปส่งเสริมเครื่องมือการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC) เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของครูในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนและพัฒนาทักษะต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ควบคู่กับกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ตามภูมิสังคมนั้น ๆ โดยโครงการเข้าไปติดตาม และช่วยเหลือการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพบว่า การใช้วิธีดังกล่าว สามารถช่วยกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้ของครู เกิดการเรียนรู้ที่เป็นการบูรณาการทำให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่ดีขึ้น และลดภาระการจัดการสอนของครู ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเพาะเห็ด การตัดต่อวิดีโอ ซึ่งเด็กจะมีกระบวนการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นโค้ชช่วยให้คำแนะนำ และแลกเปลี่ยนกัน อยู่เสมอ

4. การนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง

เมื่อครูที่ทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวดำเนินการทั้งกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ การสนับสนุนหนุนเสริม การให้ความรู้ในประเด็นต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาตนเอง การป้องกันตนเองจากสถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 หรือการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การเคารพกฎระเบียบในสังคม จึงต้องมีการนิเทศติดตาม เสริมกำลังจากครูโค้ช เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน ปัญหาอุปสรรค และให้การช่วยเหลือครู ในการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โดยการเข้าไปอย่างกัลยาณมิตรไม่ได้เข้าไปจับผิดหรือประเมินแต่อย่างใด และท้ายที่สุดครูจะเกิดการพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านความรู้ ความสามารถของตนเองให้ดีขึ้นทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดเป็นประโยชน์ต่อเด็กตลอดจนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขอย่างเป็นวงกว้าง รวมถึงการคัดเลือกครูนอกระบบการศึกษาที่มีการดำเนินการที่ดี มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนมีผลงานที่โดดเด่นสามารถเป็นแบบอย่างได้ นำผลการดำเนินงานและรูปแบบการปฏิบัติเผยแพร่ผ่านสื่อสาธารณะเพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้ครูท่านอื่นเกิดการพัฒนาตนเอง รวมถึงการพิจารณายกย่องเกียรติคุณ ให้เกิดการยอมรับในสังคมต่อไป รายละเอียดดังแผนภาพ

สมรรถนะที่จำเป็นต่อการทำงาน

- ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง
- ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- ความสามารถในการเข้าใจเด็ก
- ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ
- การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้
- ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

แผนภาพกลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

กรณีตัวอย่างโครงการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) พ.ศ. 2563

1. โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ดำเนินงานโดยศูนย์ประสานงาน มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งทาง

มหาวิทยาลัยได้เริ่มเข้าทำงานในพื้นที่อำเภอเบะเกลือ และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน มาตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2540 เพื่อสนับสนุนแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และได้จัดตั้งเป็นศูนย์ประสานงาน มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี อำเภอเบะเกลือ จังหวัดน่านเพื่อการดำเนินงานอย่างเต็มรูปแบบในพื้นที่ เมื่อ พ.ศ. 2545 โดยเช่าบ้านของชาวบ้านในอำเภอเบะเกลือ เป็นสำนักงานและบ้านพักนักวิจัย มีภารกิจหลักในการประสานงานกับเครือข่ายพันธมิตรทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว) เป็นต้น เพื่อร่วมดำเนินการพัฒนาเชิงพื้นที่

โครงการที่ดำเนินการมาตั้งแต่ในระยะแรกของการตั้งศูนย์ประสานงาน เน้นการทำงานเพื่อพัฒนาโรงเรียนและครูเป็นหลัก ต่อมาขยายการดำเนินงานพัฒนาเด็กด้วย เช่น โครงการพัฒนาครูและนักเรียนสายวิชาชีพ โรงเรียนมัธยมพระราชทานเฉลิมพระเกียรติ โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชเมืองหนาวเพื่อการประกอบอาชีพของนักเรียนหอพักโรงเรียนบ้านบ่อหลวง โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้สร้างสรรค์ผ่านกิจกรรม “วังเด็กและเยาวชน” และ “กาดละอ่อน” โครงการสร้างการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม “เก้าแก่น้อย” เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างบูรณาการสู่การพัฒนาอาชีพ รวมถึงการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ เช่น การจัดการเรียนการสอนให้กับมละบริ และการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวลัวะ เป็นต้น

ใน พ.ศ. 2563 ได้ขยายผลการดำเนินงานไปยังกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา จึงได้ขอรับทุนสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โดยดำเนินโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอเบะเกลือ จังหวัดน่าน มีเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเข้าร่วมโครงการ 83 คน มีครูนอกระบบการศึกษา ประกอบด้วย คณะนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยของศูนย์ประสานงาน มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี อำเภอเบะเกลือ จังหวัดน่าน และทีมงานจากองค์การบริหารส่วนตำบล ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความต้องการพัฒนาทักษะอาชีพของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาส่งครูมาฝึกอบรมให้ความรู้ ประกอบด้วย วิทยาลัยชุมชนจังหวัดน่าน ฝึกทักษะด้านการนวด วิทยาลัยเทคนิคบัว ฝึกทักษะด้านก่อสร้าง (ก่ออิฐ ฉาบปูน) วิทยาลัยสารพัดช่างน่าน ฝึกทักษะด้านการแปรรูป (เบอเกอร์และผักผลไม้แปรรูป) เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเบะเกลือ อบรมเรื่องการดูแลสุขภาพในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เพื่อให้เด็กและเยาวชนนอกระบบมีความรู้และนำไปเผยแพร่ถ่ายทอดสู่ครอบครัวและชุมชนของตนเองได้

2. โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต ดำเนินงานโดยมูลนิธิโลกทัศน์สมสร (ยิ้มละไม) โดยนางสาว อัจฉริยา สิทธิกิตติศรี เป็นหัวหน้าโครงการ ร่วมกับเครือข่ายที่ร่วมดำเนินงาน คือ ศูนย์การเรียนรู้บ้านอุ้นรัก มูลธินิ นวมนุษยธรรม อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี และศูนย์การเรียนรู้ศรสุวรรณ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ร่วมดำเนินงาน ในการพัฒนากลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เด็กไร้สัญชาติ เด็กในพื้นที่ชายขอบในพื้นที่ จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี และอุทัยธานี เพื่อกระจายโอกาส สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อพัฒนา ศักยภาพ ทักษะชีวิตการพึ่งตนเองสำหรับกลุ่มเด็กดังกล่าว และยังคงดำเนินงานผลงานพลังพัฒนาศักยภาพครู ภาควิ ศาสตร์ เครือข่ายนอกระบบ ให้สามารถจัดการกระบวนการเรียนรู้ ดำเนินงานหนุนเสริมเด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้อย่างมี ประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จ โดยโครงการที่ดำเนินการอยู่มีเป้าหมายเด็กจำนวน 800 คน มุ่งเน้นให้ความ ช่วยเหลือเด็กที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ เด็กด้อยโอกาส เด็กพิเศษ เด็กไร้สัญชาติ ที่อยู่ในศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์ สงเคราะห์เด็กของเอกชน รวมถึงเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของของ โครonavirus-19 ทำให้ตกงานและกลับมาอยู่ในชุมชน และยังขยายขอบเขตไปถึงเด็กที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมอีก ด้วย ในขณะที่หน่วยงานที่ร่วมดำเนินงานเปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินงานในลักษณะงานเดียวกันโดยไม่ได้รับ งบประมาณสนับสนุนจากรัฐ จึงได้ร่วมกันดำเนินโครงการนี้ขึ้นในลักษณะภาคีเครือข่าย โดยทางมูลนิธิโลกทัศน์ สมสร (ยิ้มละไม) เป็นผู้ออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์ทักษะชีวิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง ในฐานะที่ทำงานด้านนี้มาเป็น เวลาหลายปี และทางศูนย์การเรียนรู้เป็นผู้แสวงหากลุ่มเป้าหมายและสนับสนุนพี่เลี้ยง ครู คนในชุมชนให้เข้าร่วม กิจกรรมในฐานะที่ปรึกษา

เมื่อได้รับการอนุมัติให้ดำเนินโครงการได้ในระยะนี้ โครงการได้เริ่มจัดกิจกรรมสานพลังองค์ความรู้ ภาควิ ศาสตร์ เครือข่าย และออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ค้นหากลุ่มเป้าหมาย ติดตามข้อมูลกลุ่มเด็กและเยาวชน เครือข่ายครู พัฒนาศักยภาพครูนอกระบบ พี่เลี้ยง คนทำงานด้านเด็กและเยาวชน โดยจัดกิจกรรม “เปิดโลกการ เรียนรู้ - เมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต Seed for the future” เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับเด็กและเยาวชนเพื่อค้นหา ศักยภาพของตนเองซึ่งเป็นชุมทรัพย์ภายในแต่ละบุคคล ผ่านการเรียนรู้ทักษะชีวิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง เช่น การทำอาหาร พลังงาน การจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เด็กและเยาวชนนอกระบบ การศึกษาได้นำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตผ่านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดยในช่วงเข้ามี กิจกรรมค้นหาคุณค่า ศักยภาพ พลังสร้างสรรค์ของตนเองและผู้อื่น โดยประยุกต์ใช้ IKIGAI (อิกิไก) เป็นเครื่องมือ ในช่วงบ่ายมีรูปแบบกิจกรรมแบ่งเป็นฐานการเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ฐานพิชชา เต่าพื้นสมุทร ฐานช่างไฟในบ้าน ฐานเบเกอรี่รักสุขภาพ ฐานนักปรุงดิน นักแต่งสวน ฐานเตาไฟชีวมวล และฐาน หน้ากากอนามัยรักสุขภาพ รักโลก ในระยะสิ้นสุดกิจกรรมมีการสรุปผลการเรียนรู้และนำเสนอผลงานร่วมกัน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโครงการ พบว่า มีความโดดเด่นด้านการจัดกิจกรรมที่ตรงกับสภาพ การดำเนินงานเชิงพื้นที่และเข้าถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มีความสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เพื่อ พัฒนาศักยภาพ ทักษะชีวิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง ตามประเด็นที่ต้องการนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตจริงผ่านการมี

ส่วนร่วมของครู ภาคีเครือข่ายนอกระบบที่เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการในการจัดกระบวนการเรียนรู้และหนุนเสริมเด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามสภาพ ปัญหา และความต้องการในแต่ละพื้นที่ โดยเน้นการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดเป็นการร่วมรับผิดชอบและร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินโครงการนี้

สรุปได้ว่ารูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มีกระบวนการที่สำคัญ คือ การเข้าถึงตัวเด็ก โดยการประสานความร่วมมือกันระหว่างเครือข่ายชุมชนและเครือข่ายจากองค์กร/หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน อาทิ หน่วยงานด้านความมั่นคง เครือข่ายองค์กรระดับท้องถิ่นและท้องที่ สสอ. รพ.สต. อปท. อบต. อสม. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ล่ามชุมชน เครือข่ายกลุ่มสตรี หรือครูโค้ช ครูอาสาทั้งในมูลนิธิหรือศูนย์การเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรม เช่น หรือปัญหาเป็นฐานในการค้นหาตัวเด็ก ผสานกับการใช้ฐานข้อมูลเป็นนวัตกรรมในการเข้าถึงเด็กที่ทำให้มองเห็นความต้องการของเด็กได้รอบด้านขึ้น การเข้าถึงตัวเด็กและจัดทำฐานข้อมูลเด็กกลุ่มนี้ ต้องกำหนดนิยามความหมายให้ชัดเจนเพื่อลดความทับซ้อนของข้อมูล เพราะเด็กกลุ่มนี้อาจอยู่ในฐานข้อมูลเด็กเร่ร่อน เด็กไร้สัญชาติ เด็กตะเข็บชายแดน ฯลฯ อยู่แล้วก็ได้ อีกทั้งฐานข้อมูลต้องสามารถเพิ่มเติม แก้ไข เข้าถึงได้รวดเร็ว เหมาะสมกับความสลับไหลในการเคลื่อนย้ายของเด็กที่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยตามการจ้างงานของผู้ปกครอง จากนั้นร่วมกันวิเคราะห์หาชีพที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองของเด็กและทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็ก โดยการมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู และการวางแผนการจัดการเรียนรู้ทักษะชีวิต ผ่านวิทยากรและกิจกรรม ด้านอาชีพเรียนรู้ผ่านการศึกษาดูงานและการลงมือทำจริง การค้นหาความรู้หรือคำตอบผ่านระบบ Onsite ทั้งจากเรียนรู้จากปราชญ์ชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย และระบบ Online ผ่าน YouTube มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกลุ่มอาชีพ ทั้งนี้ติดตามประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูโค้ช และการประเมินผลการเรียนรู้ผ่านกระบวนการ After Action Review (AAR) เมื่อดำเนินกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ควรจัดสรรพื้นที่กลางในการขายผลผลิตและแสดงผลงานในพื้นที่ เช่น ตลาดชุมชน งานในอำเภอ สำหรับบางโครงการเด็กกลุ่มนี้ได้รับความรู้ไปต่อยอด แสดงตัวตน รวมถึงการขยายผลต่อยอดในเชิงเครือข่ายธุรกิจสู่การเป็นเจ้าของธุรกิจหรือผู้ประกอบการได้ในอนาคต

สำหรับกลไกในการพัฒนาเด็กกลุ่มนี้ คือ กลไกหน่วยงานความมั่นคงระดับชาติที่ต้องพิจารณาร่วมกันในการลด/ปรับเกณฑ์ ลด/ปรับเงื่อนไขร่วมกันกำหนดโดยการศึกษา โดยคำนึงถึงสิทธิทางการศึกษา สิทธิมนุษยชน สถานะและสิทธิของบุคคลและความมั่นคงของประเทศ การจัดทำฐานข้อมูลเชิงบูรณาการเพื่อการระบุตัวตนของเด็ก ที่อยู่อาศัยและความช่วยเหลือที่ต้องการในทุกด้านที่ร่วมออกแบบและเก็บข้อมูลโดยชุมชน การกำหนดผู้รับผิดชอบหลักในพื้นที่ การจัดสรรงบประมาณและสิ่งจูงใจทั้งครู/เด็ก/ผู้ปกครอง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัดการศึกษาโดย อบจ. อบต. สพฐ. กศน. ศูนย์การเรียนรู้ องค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และ NGOs ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างยืดหยุ่น มีวิธีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง มีเป้าหมายให้เด็กมีลักษณะและอุปนิสัยเป็นที่

ยอมรับของสังคมส่วนรวม แนวปฏิบัติการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทย เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ปลอดภัย รวมถึงรับทราบกฎระเบียบของชุมชนที่ตนอยู่อาศัย เพื่อเตรียมตัวเพื่อพัฒนาสถานะบุคคลและสิทธิ ตามสถานะบุคคลของตนเอง รวมถึงมีการติดตาม ส่งต่อ และปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษาและทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กเป็นรายบุคคล

กลไกการพัฒนาครู ใช้รูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก รวมไปถึงการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) เน้นการพัฒนาสมรรถนะของครู เช่น การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก การออกแบบและใช้สื่อการเรียนรู้เป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ รวมถึงภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยผู้จัดกิจกรรมการฝึกอบรมควรเป็นผู้ที่เข้าใจบริบทการทำงานเชิงพื้นที่และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมาย การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ เป็นการส่งต่อองค์ความรู้นั้นจากเพื่อนถึงเพื่อน และอีกทางคือการได้ทบทวนความรู้นั้นเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป อีกทั้งมีการนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย

เอกสารอ้างอิง

- รัตนา จักกะพาก. (2558). การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับบุตรแรงงานต่างด้าวในประเทศไทย. [วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต]. <https://1th.me/LEMZX>.
- ลัดดาวลัย หลีกแก้วและเนาวรัตน์ พลายน้อย. (2556). การเข้าถึงและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรแรงงานข้ามชาติ : กรณีศึกษาพื้นที่เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2553). โครงการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างพื้นที่อุตสาหกรรมและอาชีพ. สำนักเศรษฐกิจการแรงงาน สำนักปลัดกระทรวงแรงงาน.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2561). สารสนเทศทางการศึกษา พ.ศ. 2561. http://www.mis.moe.go.th/index.php?option=com_content&view=article
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). รายงานการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยและบุตรหลานแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย. พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน. (2564). สถิติจำนวนแรงงานต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักร ฉบับประจำเดือน มีนาคม 2564. <https://1th.me/TzBmv>
- สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). เอกสารสรุปการศึกษาภาคสนามโครงการศึกษานำร่องการจัดการศึกษาสำหรับบุตรหลานแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย ณ จังหวัดสมุทรสาคร. ม.ป.ท.

บทที่ 5

การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ
และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ดร.กชกร จุยมณี

รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

นายปิยวัช ชำนาญกิจ

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัด
ชายแดนภาคใต้

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ
และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กและครูมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ
และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

เด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยศาสนาอิสลามเป็นนามของศาสนาหนึ่งทีนับถืออัลเลาะห์เป็นพระเจ้า มีศาสดาชื่อ มุฮัมมัด มีคัมภีร์สูงสุดคือ คัมภีร์อัลกุรอานและมีพิธีกรรม เช่น การละหมาด การถือศีลอด การบำเพ็ญฮัจญ์ โดยชาวมุสลิมทุกคน ทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงเมื่อมีวัยถึงเกณฑ์บังคับ คือ มีอายุครบ 15 ปี จะมีหน้าที่ต้องปฏิบัติศาสนกิจเท่าเทียมกัน ไม่แยกกิจการทางโลกและกิจการทางศาสนาออกจากกัน ซึ่งประชากรชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่ได้อาศัยอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ทั้งนี้เด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้ ถือเป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทย เช่น ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ ภาษา อัตลักษณ์ รวมไปถึงเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะทำงานโครงการฯ ขอเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ออกเป็น 4 ตอน มีรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ประชากรที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2563 มีจำนวนทั้งหมด 66,186,727 คน โดยเป็นผู้ถือสัญชาติไทย จำนวน 65,228,120 คน และผู้ไม่มีสัญชาติไทยจำนวน 958,607 คน (ราชกิจจานุเบกษา, 2564) จากข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2561 พบว่า ร้อยละ 93.5 ของประชากรนับถือศาสนาพุทธ รองลงมาร้อยละ 5.4 นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนอีก ร้อยละ 1.1 นับถือศาสนาคริสต์ และน้อยกว่าร้อยละ 0.1 นับถือศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งไม่นับถือศาสนาใด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีผู้นับถือศาสนาอิสลามในอัตราส่วนเพียง 1 ใน 20 ของประชากรชาวไทยทั้งหมด แต่ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุดราวร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมดใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นคือ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ซึ่งมีชายแดนติดกับสหพันธรัฐมาเลเซีย ชาวมุสลิมในพื้นที่นี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มมาเลย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกับชาวไทยพุทธ มีภาษามลายูเป็นภาษาพูดประจำถิ่น บางส่วนสามารถฟังและพูดภาษาไทยได้เข้าใจชัดเจน แต่บางส่วนไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยได้ แต่สำหรับชาวมุสลิมในจังหวัดอื่นของประเทศไทยมีหลายเชื้อชาติ รวมทั้งลูกหลานของผู้อพยพจากเอเชียใต้ จีน กัมพูชา และอินโดนีเซีย รวมทั้งผู้ที่มีเชื้อสายไทยด้วย นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้ทุกคนเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยไม่คำนึงถึงความเชื่อทางศาสนา และอนุญาตให้ทุกคนนับถือศาสนา ปฏิบัติตามหลักศาสนา และประกอบกิจการทางศาสนาใดก็ได้ตามที่ต้องการ ตราบดที่เสรีภาพดังกล่าวมิได้ “เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ” อีกทั้งกฎหมายไทยยังได้ให้สิทธิประโยชน์อีกหลายประการกับกลุ่มศาสนาหลัก ซึ่งรวมทั้งศาสนาอิสลาม เช่น การได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ การยกเว้นภาษีทรัพย์สินและภาษีเงินได้ เป็นต้น (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์, 2554 อ้างถึงใน สงวน อินทร์รักษ์ และ นพดล เจนอักษร, 2555; สถานทูตสหรัฐและสถานกงสุลในประเทศไทย, ม.ป.ป.)

อนึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. 2560 มีเจตนารมณ์ให้การปกครองของประเทศไทย มีเสถียรภาพ ลดความขัดแย้งและปัญหาต่าง ๆ ด้วยการปฏิรูปการศึกษาและการบังคับใช้กฎหมาย ที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนทุกภาคส่วนกับหน่วยงานของภาครัฐทุกหน่วยงาน ตามแนวทางประชารัฐ ภายใต้กฎเกณฑ์ ตามหลักการปกครองในระบบประชาธิปไตยและประเพณีการปกครองที่เหมาะสม กับสถานการณ์ และลักษณะสังคมไทย หลักความสุจริต หลักสิทธิมนุษยชนและหลักธรรมาภิบาล อันจะสนับสนุนการขับเคลื่อนประเทศทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมให้พัฒนาไปข้างหน้าได้อย่างเป็น ขั้นตอนจนเกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน (คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560) โดยในด้านการจัดการศึกษาแก่ผู้ที่มีความแตกต่างกัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มุ่งเน้นโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียมและได้มาตรฐาน ทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยการกำหนดหลักประกันเพื่อคุ้มครองความเท่าเทียมกัน ของบุคคล สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลและปวงชนชาวไทย ทั้งยังเป็นการกำหนดหลักแห่งความเสมอภาคของบุคคลและห้ามเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ดังที่ตราไว้ในมาตรา 4 “ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อม ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน” และมาตรา 27 “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและ เสรีภาพและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติ โดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษา อบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้” นอกจากนี้ในมาตรา 54 ยังระบุว่า “รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชน ได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้อุทิศตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการกำกับส่งเสริมและสนับสนุนให้การจัดการศึกษาดังกล่าวมีคุณภาพและ ได้มาตรฐานสากล” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562)

เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีความสอดคล้องกับภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและ ข้อตกลงต่าง ๆ ในระดับสากล เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศจัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการด้านสิทธิมนุษยชน สหประชาชาติ และได้รับการรับรองจากที่ประชุม สมัชชาสหประชาชาติ (United Nations General Assembly) ในปีพ.ศ. 2532 ที่ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 สารสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อ 28 กำหนดให้ “รัฐภาคีจะต้องให้สิทธิเด็กในการได้รับการศึกษา” โดยประเด็นสำคัญ คือ จัดการศึกษาในระดับประถม

เป็นภาคบังคับที่เด็กทุกคนสามารถเรียนได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย สนับสนุนการพัฒนาของการศึกษาระดับมัธยมในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ โดยจัดการศึกษาให้แพร่หลายและเปิดกว้างแก่เด็กทุกคน และดำเนินมาตรการที่เหมาะสม เช่น การศึกษาแบบให้เปล่า และการเสนอให้ความช่วยเหลือทางการเงินในกรณีที่จำเป็น ให้การศึกษาในระดับสูงเปิดกว้างแก่ทุกคนบนพื้นฐานของความสามารถที่เหมาะสม ทำให้ข้อมูลข่าวสารและการแนะแนวทางการศึกษาและอาชีพเป็นที่แพร่หลาย และดำเนินมาตรการเพื่อสนับสนุนการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ และลดอัตราการออกจากโรงเรียนกลางคัน นอกจากนี้ กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund - UNICEF) เป็นหน่วยงานของสหประชาชาติเพื่อให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม พัฒนาการสุขภาพรวมถึงความเป็นอยู่ของเด็กและแม่ในประเทศกำลังพัฒนา เน้นการทำงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็กทุกคนในประเทศไทย โดยไม่คำนึงถึงสัญชาติ เพศ ศาสนา เชื้อชาติ การศึกษาและฐานะ โดยสิทธิดังกล่าว หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่บัญญัติอยู่ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) ได้แก่ สิทธิที่จะมีชีวิตรอด ได้รับการดูแลด้านสุขภาพอนามัยขั้นพื้นฐาน เสรีภาพ และความปลอดภัย สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา มีครอบครัวที่อบอุ่น ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ และมีภาวะโภชนาการที่เหมาะสม สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากการถูกระงับการกระทำทารุณ ถูกล่วงละเมิด ถูกทอดทิ้ง ถูกนำไปค้ามนุษย์ ถูกใช้แรงงาน และถูกแสวงประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ สิทธิในการมีส่วนร่วม ที่แสดงความคิดเห็น มีผู้รับฟัง และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อเด็ก ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีและให้สัตยาบันเมื่อ พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นหลักประกันว่าเด็กทุกคนจะได้รับสิทธิเหล่านี้ นอกจากนี้องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในการประชุมระดับโลกเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน (World Conference on Education for All: EFA) เมื่อ พ.ศ. 2533 ได้กำหนดพันธกิจและเป้าหมายในการขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อปวงชน โดยเป้าหมายในการเข้าถึงการศึกษานั้นมี 3 ประเด็น ได้แก่ เด็กควรได้รับการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษา เด็กทุกคน โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง เด็กที่อยู่ในสถานการณ์ยากลำบาก และเด็กจากชนกลุ่มน้อย สามารถเรียนในระดับประถมศึกษาภาคบังคับที่มีคุณภาพโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ควบคุม/ลดอัตราการออกกลางคันของเด็กทุกกลุ่ม และต่อมายกระดับเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development goals: SDGs) โดยในเป้าหมายที่ 4 คือ รับรองการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน ด้วยการเข้าถึงการศึกษาภาคบังคับที่มีคุณภาพ การเพิ่มโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย รวมทั้งการเรียนในสายอาชีพเพื่อการจ้างงานและเป็นผู้ประกอบการ เพื่อความมั่นคงทางการเงิน การขจัดความไม่เท่าเทียมทางการศึกษา การจัดโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก (Infrastructure and facilities) รวมทั้งครูและกลไกสนับสนุนครูที่มีคุณภาพ ในการจัดการศึกษาที่มีความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจแก่เด็ก เป็นต้น (SDG-Education 2030 Steering Committee Secretariat, n.d.)

จากที่กล่าวมาข้างต้น การจัดการศึกษาสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับหลักการของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ภาควิชาอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและข้อตกลงต่าง ๆ ในระดับสากล รวมทั้งเป้าหมายในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยการประสานพลังระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน และภาคประชาสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินการจัดการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทยและในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยความเข้าใจในความแตกต่างของวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อทางศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม จัดดำเนินการทั้งในเชิงนโยบาย ระบบการทำงาน กลไกสนับสนุน บุคลากร งบประมาณและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม มีคุณภาพ เท่าเทียมและทัดเทียมกับเด็กที่นับถือศาสนาอื่น หรืออาศัยอยู่ในพื้นที่อื่นของประเทศไทย

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาประเทศในทุกด้าน การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ ภาษาและขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม รวมทั้งความเชื่อทางศาสนา ซึ่งการจัดการศึกษาถือเป็นภารกิจสำคัญของรัฐบาลที่จะต้องจัดให้ได้อย่างเท่าเทียม ทัวถึง เสมอภาค สำหรับประชาชนทุกคนในชาติ เพื่อให้เป็นกำลังหลักในการพัฒนาชุมชนและสังคมในวงกว้าง อนึ่ง การพัฒนาการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสิ่งที่ท้าทายต่อหน่วยงานที่จัดการศึกษา ครูและนักบริหารการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีความสลับซับซ้อนในหลากหลายประเด็น เช่น ความแตกต่างของทัศนคติ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ ภาษาที่ใช้ อัตลักษณ์ของกลุ่มคนในพื้นที่และวิถีชีวิต เป็นต้น (สงวน อินทร์รักษ์ และ นพดล เจนอักษร, 2555) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ประสิทธิ์ เมฆสุวรรณ (2548; อ้างถึงใน สงวน อินทร์รักษ์ และ นพดล เจนอักษร, 2555) และปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เกี่ยวข้องกับ ยาเสพติด ระบบการศึกษา ศาสนาและความเชื่อ ขบวนการแบ่งแยกดินแดน นโยบายของรัฐไม่สอดคล้องกับการแก้ปัญหา ความไม่เข้าใจและความไม่ยุติธรรมจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ นักการเมืองระดับชาติและท้องถิ่น รวมทั้งความยากจน ดังนั้นการจัดการศึกษาด้วยการเข้าใจ ยอมรับ และร่วมกันพัฒนาจากทุกภาคส่วน จึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดการจัดการศึกษาอย่างเหมาะสมได้อย่างมีคุณภาพ สร้างคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและความมั่นคงของประเทศชาติ

ในแง่มุมมองของศาสนาอิสลาม การศึกษาเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้การเชื่อมโยงกับมิติความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนา ถือเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ของชาวมุสลิมทุกคนเพื่อเข้าถึงความจริง ไม่ว่าจะเป็หญิงหรือผู้ชาย โดยความรู้ที่ค้นหาและสั่งสม เป็นความรู้เกี่ยวกับความจริง และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่นำมาสู่การสร้าง

ความเฉลียวฉลาด คุณค่าของชาวมุสลิมขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ที่บุคคลนั้นมีอยู่ รวมไปถึงความเข้าใจ และความสามารถในการนำองค์ความรู้เหล่านั้นไปปรับใช้ การศึกษาและการพัฒนาของชาวมุสลิมจึงนำไปสู่ความเจริญในมิติต่าง ๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ รวมทั้งมิติอื่น ๆ เป็นการสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้กับระดับบุคคล ไปจนถึงระดับ ประเทศ โดยองค์ความรู้ของศาสนาอิสลามแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ที่มีสถานะเป็นดิน (วิถีชีวิต) พ่อแม่ในครอบครัวชาวมุสลิมจึงให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ทางด้านศาสนา เป็นความเร่งด่วนอันดับหนึ่ง นั่นคือองค์ความรู้ในเรื่อง “ความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว (Believing in one God)” และวิธีการปฏิบัติตามแนวทางของศาสนา ทั้งในเรื่องการสวด (The act of prayer) การอ่าน/ศึกษาคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ การดำเนินวิถีชีวิต โดยไม่ขัดกับหลักปรัชญาและข้อห้ามทางศาสนา และเรื่องสำคัญอื่น ๆ ตามวิธีการเป็นมุสลิม และ 2) องค์ความรู้ที่จำเป็นและเป็นที่ต้องการของชุมชนสังคมและมนุษยชาติ ตามวิชาชีพต่าง ๆ เช่น การแพทย์ วิศวกรรม กฎหมาย วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เกษตรกรรม และองค์ความรู้อื่น ๆ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ จะช่วยให้ชุมชน และสังคมในภาพรวมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสังคมที่มีคุณภาพมากขึ้น โดยการได้มาซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ จะต้องไม่ทำให้ชาวมุสลิมห่างไกลจากพระเจ้า และส่งเสริมการเข้าสู่ความใกล้ชิดกับพระเจ้ามากขึ้น นอกจากนี้ ศาสนาอิสลามยังให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความยุติธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของการสั่งสมความรู้ ภูมิปัญญา และทักษะ เพื่อให้ชาวมุสลิมแต่ละคน สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองได้ดีที่สุด ทั้งหน้าที่ต่อสังคมและต่อศาสนา อีกทั้งเพื่อนำความเจริญ และอยู่ดีมีสุขมาสู่ผู้คนในสังคมหรือชุมชนที่ชาวมุสลิมอาศัยอยู่ (ศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 5 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร, 2560)

ดังนั้นในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีการบูรณาการการทำงานจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 5 หน่วยงาน ประกอบด้วย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ร่วมกับหน่วยงานนอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการอีก 5 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย สถาบันการพลศึกษา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย โดยจัดทำนโยบายเฉพาะที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ และสอดคล้องกับสภาพความต้องการที่แตกต่างของพื้นที่ เช่น จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาและอัตลักษณ์ของพื้นที่ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และมีความทันสมัย ทั้งในด้านวิชาการและอาชีพ เช่น การส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและภาษาต่างประเทศ

ให้กับนักเรียนในจังหวัดชายแดนใต้ การเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนเพื่อศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา การพัฒนาเด็กและเยาวชนในสังคมพหุวัฒนธรรมสู่ประชาคมอาเซียน และทำให้มั่นใจได้ว่า โรงเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับสวัสดิการต่าง ๆ มีการพัฒนาระดับศักยภาพครูอย่างเหมาะสม เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครู และบุคลากรทางการศึกษาในต่างประเทศ กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้อะบบสองภาษา (ไทย-มลายู) การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับชีวิต อัตลักษณ์และวัฒนธรรมของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การส่งเสริมความสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้ง การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกิจกรรมส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1, 2563; ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนใต้, ม.ป.ป)

สำหรับโครงการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาชาวมุสลิม เด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งพื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกทั้งครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ที่ได้รับงบประมาณจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ในปีงบประมาณ 2563 ได้แก่ โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทย เพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน โดยมูลนิธิบ้านดี ดารุลคอบูร์ เพื่อพัฒนาศักยภาพครู ด้วยการโค้ช และผู้เรียนนอกระบบการศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามทั่วประเทศที่ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในทักษะการดำเนินชีวิตในวิถีอิสลาม เช่น การดูแลสุขภาพอนามัย การป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 การจัดการทางการเงิน การใช้สื่อดิจิทัล และการวางแผนอาชีพ เป็นต้น โดยการออกแบบและใช้นวัตกรรม เช่น สื่อและบอร์ดเกม ให้กับครูจำนวน 100 คน และนักเรียน นิสิตนักศึกษา ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัยกว่า 1000 คน และโครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิตนาร่อง โดยสมาคมเด็กและเยาวชนเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ (กลุ่มลูกเหรียง) เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การทำอาหาร การดูแลสุขภาพ ป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ความรู้ด้านอนามัยเจริญพันธุ์ ความปลอดภัยจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาใน 3 ตำบล และในบ้านลูกเหรียง จำนวนรวม 300 คน และครูนอกระบบการศึกษา 3 ตำบล และที่บ้านลูกเหรียง จำนวนรวม 20 คน รวมทั้งโครงการพัฒนาเครือข่ายครู และนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาในการพัฒนาทักษะชีวิต การรู้จักและดูแลตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง ความสามารถในการเผชิญสถานการณ์ในชีวิต ทักษะการสื่อสารการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้อย่างเหมาะสม และพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องโดยการใช้หลักความรู้ด้านจิตตปัญญาศึกษา กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ การสร้างชุมชนทางวิชาชีพ ให้แก่ เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจากมูลนิธิศูนย์ดาราร และเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เป็นกลุ่มเด็กกำพร้า เด็กด้อยโอกาส จำนวนรวมทั้งสิ้น 1,100 คน

และครูนอกระบบการศึกษา จำนวน 150 คน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น 1,250 คน โดยทั้ง 3 โครงการ เน้นการพัฒนาทั้งเด็กและครูนอกระบบการศึกษาด้วยกระบวนการที่มีการปรับเหมาะกับบริบททางศาสนา ภาษาวัฒนธรรม และชุมชนที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่

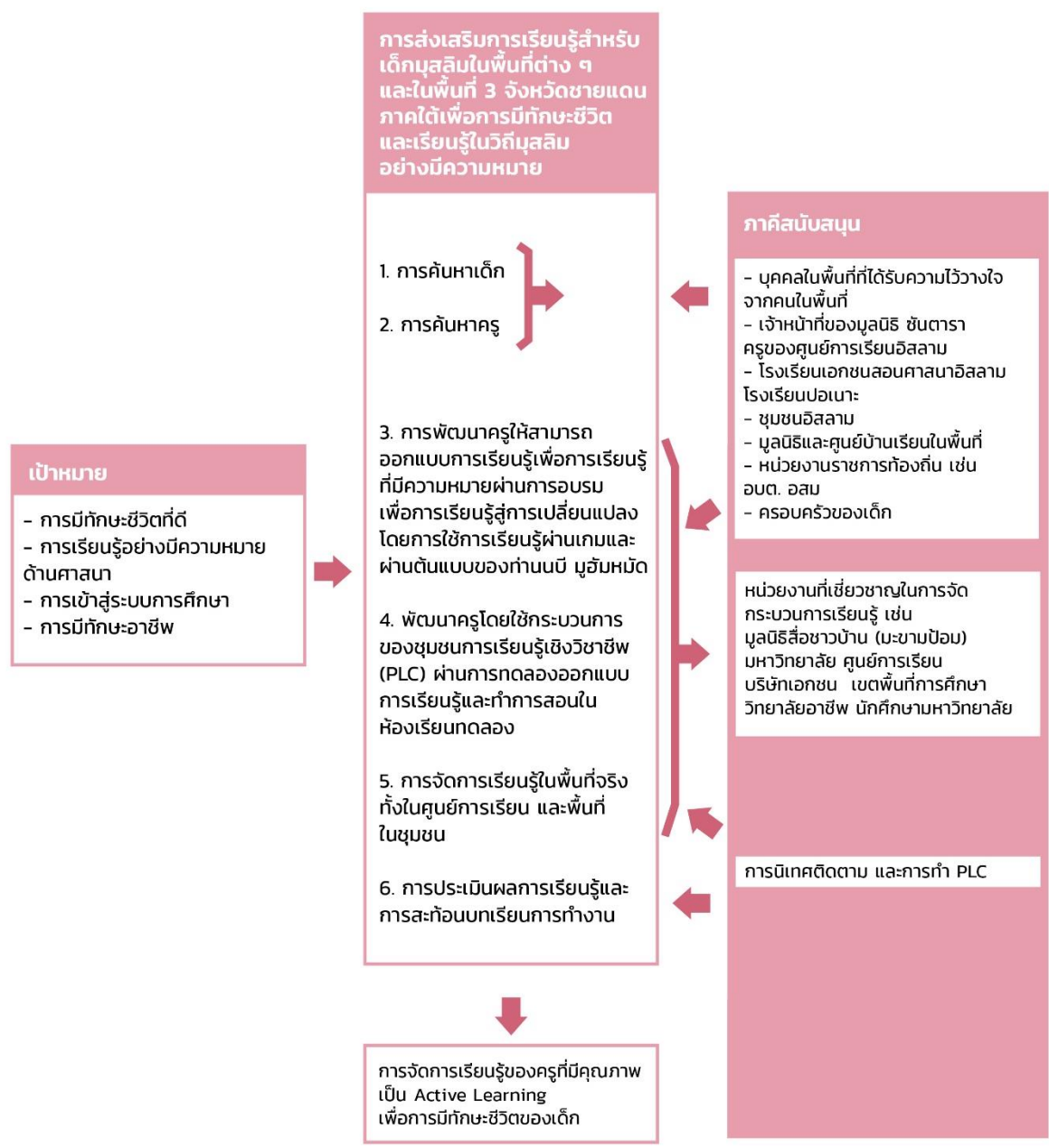
สำหรับปัญหาของเด็กและครูนอกระบบการศึกษาที่พบจากการลงพื้นที่ในโครงการฯ สามารถพบได้ดังนี้

1. ปัญหาความยากจน เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายคือ เด็กนอกระบบการศึกษาที่ต้องได้รับการช่วยเหลือด้านภาวะสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด-19 ในการเลี้ยงชีพอย่างเร่งด่วน สิ่งที่เป็นมากที่สุดคือ ข้าวสารและอาหารแห้ง
2. ปัญหาด้านความปลอดภัย เนื่องจากทีมดำเนินงานโครงการเป็นบุคคลที่มีความคุ้นเคยน้อยกับกลุ่มเป้าหมายและมีความแตกต่างในหลายด้าน เช่น ภาษา ศาสนาและสังคม จึงมีความจำเป็นที่ต้องพิจารณาทีมจากมูลนิธิในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อลดช่องว่างในความแตกต่าง
3. ปัญหาด้านเวลา ข้อจำกัดในด้านเวลาทำให้เกิดความเร่งรีบในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการได้รับข้อมูลคือ ความยินยอมและเห็นชอบของผู้ปกครองหรือเด็กและเยาวชนรายบุคคล ซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องใช้เวลาในการสื่อสารและได้รับการอนุญาต
4. ปัญหาด้านการเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคล ถือได้ว่าเป็นปัญหาหลัก เนื่องด้วยความไม่ไว้วางใจในหน่วยงานภาครัฐของกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้ปกครองและคณะทำงานโครงการฯ จากมูลนิธิมีความเชื่อที่ว่าหน่วยงานภาครัฐขาดความซื่อสัตย์ และความจริงจังในการช่วยเหลือและพัฒนาคนในพื้นที่ จึงส่งผลต่อการเปิดเผยข้อมูล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงาน
5. ปัญหาด้านภาษา เนื่องด้วยทักษะการสื่อสารภาษาไทยของครู อันส่งผลให้เกิดปัญหาในหลายส่วน เช่น เอกสารทางการเงิน การลงทะเบียน เอกสารต่าง ๆ ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินการและจัดการ ดังตัวอย่างความรวดเร็วในการส่งข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามและการกรอกข้อมูล

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการพิจารณาให้ความสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และภาคส่วนต่าง ๆ ตามนโยบายและแผนดำเนินการต่าง ๆ อย่างไรก็ตามสำหรับเด็กและครูนอกระบบการศึกษาควรดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม นำไปปฏิบัติได้จริง เชื่อมต่อกันได้อย่างชัดเจน และเน้นการบูรณาการระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ปกครอง องค์กรเอกชน ชุมชน และหน่วยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มากยิ่งขึ้น ด้วยความเข้าใจในความเป็นมา บริบทสังคมชุมชนที่แตกต่างอย่างรอบคอบ เนื่องจากเป็นประเด็นละเอียดอ่อน เกี่ยวโยงกับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน ความขัดแย้งและความมั่นคงของประเทศ

กระบวนการและกลไกในเชิงสนับสนุนในการค้นหาและนำเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาต้องอาศัยความเข้าใจ และความไว้วางใจของคนหรือหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อนำเด็กกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความหมายด้านศาสนา การฝึกทักษะชีวิต ทักษะทางสังคม และมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพ รวมทั้งวิถีชีวิตตามหลักศาสนา รวมทั้งมีกระบวนการส่งต่อที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งต้องให้ความสำคัญในการค้นหา และพัฒนาครูให้มีความสามารถที่เหมาะสม ผ่านการฝึกอบรมเรียนรู้จากหน่วยงานที่เชี่ยวชาญ และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้ของครู ดังแผนภาพ

แผนภาพรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากแผนภาพการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีกระบวนการในการดำเนินการและกลไกที่สำคัญดังนี้

1. การค้นหาตัวเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การค้นหาตัวเด็ก แม้รัฐบาลไทยจะมีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมการศึกษาของเด็กในพื้นที่พัฒนาพิเศษเฉพาะชายแดนใต้และพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย แต่ต้องยอมรับว่าจากสภาพปัญหาที่มีความซับซ้อนนำไปสู่ความไม่เข้าใจในความแตกต่างของวิถีชีวิตและความเชื่อทางศาสนา ความยากจน รวมทั้งความขัดแย้งและความไม่สงบในพื้นที่ จึงต้องอาศัยผู้ที่ได้รับความไว้วางใจและเป็นที่รู้จักของผู้คนในพื้นที่อย่างกว้างขวาง เพื่อให้เข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้รักษาประตู (Gate Keeper) ที่จะนำพาเด็กให้เข้าถึงระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ รูปแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนสอนศาสนาและโรงเรียนปอเนาะ และในส่วนของเข้าถึงตัวเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ ใช้วิธีการนำตัวเด็กจากโรงเรียนสอนศาสนาและมุลินีธิในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้น โดยทั้งสองพื้นที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมเด็กให้มีทักษะชีวิต ทักษะสังคม และทักษะอาชีพที่จะช่วยให้เด็กมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนาของตน มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี มีทักษะทางอารมณ์และสังคมที่มั่นคง มีความพร้อมในการประกอบอาชีพ หาเลี้ยงตนและครอบครัว ลดปัญหาความยากจน การใช้สารเสพติด การก่ออาชญากรรม รวมทั้งความไม่เข้าใจที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งในพื้นที่ ทั้งนี้จำเป็นต้องวิเคราะห์และจัดกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาตามปัจจัยด้านความต้องการพื้นฐานและการช่วยเหลือเร่งด่วน เนื่องจากความแตกต่างของปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนอันเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการ

2. การค้นหาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การระบุตัวครูและผู้เกี่ยวข้องที่ทำงานกับเด็กนอกระบบก็มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพต้องมาจากครูที่มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง ในการจัดการเรียนการสอน การออกแบบการเรียนการสอน การพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะชีวิต ทักษะสังคม ทักษะการประสานงานความร่วมมือกับองค์กรและภาคส่วนที่มีศักยภาพและเกี่ยวข้องโดยตรง รวมทั้งทักษะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงควรส่งเสริมการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็ก มีความเข้าใจในวิถีชีวิต ศาสนาภาษาและวัฒนธรรมของเด็กเป็นอันดับแรก เพื่อการสร้างทัศนคติที่จะนำไปสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่มีความปลอดภัยแก่เด็ก

3. การพัฒนาครูให้สามารถออกแบบการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ที่มีความหมาย การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง โดยการใช้การเรียนรู้ผ่านเกมและผ่านต้นแบบของท่านปี มุฮัมหมัด

การจัดการศึกษาที่ใช้หลักศาสนาเป็นฐานการจัดกิจกรรมให้บรรลุถึงคุณภาพและศักยภาพด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตทั้งของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการทักษะชีวิตกับภูมิปัญญาและวิถีการเป็นมุสลิมตามหลักคำสอนในศาสนา ที่เน้นคุณค่าของการปฏิบัติจริงมากกว่าองค์ความรู้ ครูจึงจะต้องเน้นการสร้างความร่วมมือของเด็กด้านพัฒนาการทางร่างกายและสติปัญญา ออกแบบและคัดเลือกกิจกรรมที่มีความเหมาะสมตามพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละช่วงวัย

ดังเช่น โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทย เพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของครูให้มีลักษณะเป็นโค้ช เรียนรู้ผ่านการออกแบบและการใช้สื่อ และนวัตกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบที่ให้ทั้งความรู้และความสนุกสนาน สอดคล้องกับหลักปฏิบัติของมุสลิมที่ดีให้แก่เด็กผู้เรียนนอกระบบการศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามที่เข้าร่วมโครงการจากทั่วประเทศ ที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนนอกระบบการศึกษาที่เป็นเด็กและเยาวชนมุสลิมไทยทั่วประเทศ ให้มีความรู้และทักษะรอบด้านในการดูแลตนเองและชุมชนอย่างชาญฉลาด เช่น ทักษะพื้นฐานการดำเนินชีวิตในวิถีอิสลาม ทักษะในการใช้สื่อดิจิทัล ทักษะการวางแผนอนาคตด้านอาชีพและการเป็นผู้ประกอบการ เป็นต้น โดยมีนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ได้รับความรู้จากบริษัทเอกชนเข้ามาช่วยพัฒนาครูให้ใช้สื่อและเรียนรู้วิธีการเล่นบอร์ดเกม ซึ่งเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่มีการออกแบบใหม่ เช่น บันไดขุนนะ (นบี) หรือ บันไดคนดี คู่มือเด็กมุสลิมไทยห่างไกลโรคหนังสือโมเดลชีวิต 6 ด้าน หนังสือครูพันธุ์แท้แท้ไม่แพ้กัน รวมทั้งบอร์ดเกมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ และป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

4. พัฒนาครูโดยใช้กระบวนการของชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ผ่านการทดลองออกแบบการเรียนรู้และทำการสอนในห้องเรียนทดลอง

จากปัญหาของความแตกต่างทางสภาพสังคมและวัฒนธรรม และความรุนแรงจากการเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความสูญเสีย ซึ่งอาจจะเป็นสมาชิกในครอบครัวที่เป็นเสาหลัก ส่งผลให้เด็กไม่มีผู้อุปการะขาดการดูแลเลี้ยงดู จึงต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน อีกทั้งสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้หลายครอบครัวที่มีฐานะยากจนอยู่แล้วยากจนลงกว่าเดิม สถาบันครอบครัวอ่อนแอลงกว่าเดิม รวมทั้งปัญหาการจัดการศึกษาที่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำทางด้านคุณภาพ ส่งผลเด็กจำนวนมากต้องออกจากระบบการศึกษา ก่อนจบการศึกษาภาคบังคับ กลายเป็นเด็กหลุดจากระบบ และอาจเข้าสู่วังวนของยาเสพติด ก่อให้เกิดอาชญากรรม ปัญหาท้องไม่พร้อม มีข้อจำกัดเรื่องโอกาสที่จะมีอาชีพและอนาคตที่ดี

ดังเช่น โครงการพัฒนาเครือข่ายครู และนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชน นอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษา เด็กกำพร้า เด็กด้อยโอกาส มีความรู้ ความเข้าใจในการป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และมีทักษะชีวิตใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การรู้จักและดูแลตนเอง 2) การควบคุมอารมณ์ตนเอง 3) ความสามารถในการเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต และ 4) ทักษะการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้อย่างเหมาะสม ผ่านกิจกรรมเสริมสร้างทักษะชีวิตในสถานการณ์จำลองและสถานการณ์จริง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันจากปัจจัยเสี่ยง สามารถปรับตัวตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม โดยอาศัยการเรียนรู้บนฐานทักษะชีวิต (Life Skills based education) นอกจากนี้ในกระบวนการพัฒนาครู บุคลากรทางการศึกษาและอาสาสมัครที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา ยังได้เข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้ที่ผสานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative education) และการพัฒนาเครือข่ายครู เพื่อให้เกิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) และการพัฒนาวิชาชีพพร้อมกัน

5. การจัดการเรียนรู้ในพื้นที่จริง ทั้งในศูนย์การเรียนรู้ และพื้นที่ในชุมชน

การปรับรูปแบบการเรียนรู้เพื่อให้เด็กลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตนเอง ดังเช่น โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต จัดทำศูนย์การเรียนรู้ทั้งที่ตั้งอยู่กับที่ และเคลื่อนที่ไปสู่พื้นที่ห่างไกล และจัดกิจกรรมในรูปแบบแรก คือ “ครัวชุมชน” เพื่อช่วยเหลือเด็กที่ไม่มีอาหารรับประทาน และได้ส่งต่อความช่วยเหลือให้ผู้ประสบภัยน้ำท่วม ให้เด็กมีส่วนร่วมในการซื้อวัตถุดิบ ผักประกอบอาหาร และนำไปแจกจ่าย และกิจกรรมในรูปแบบที่สอง คือ “ห้องเรียนทักษะชีวิต” โดยการพัฒนาครูในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ (มีการอบรมโดยกลุ่มมะขามป้อม) และให้ความรู้เรื่องทักษะชีวิต 10 ด้าน ตามนิยามขององค์การอนามัยโลก นั่นคือ 1) ทักษะการตัดสินใจ 2) ทักษะการแก้ปัญหา 3) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ 4) ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 5) ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 6) ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล 7) ทักษะการตระหนักรู้ในตน 8) ทักษะการเข้าใจผู้อื่น 9) ทักษะการจัดการกับอารมณ์ และ 10) ทักษะการจัดการกับความเครียด และทักษะอื่น ๆ ที่จำเป็นอีก 3 เรื่อง ได้แก่ การรู้จักอารมณ์ตนเองและผู้อื่น อนามัยเจริญพันธุ์ ความปลอดภัยจากเหตุการณ์ความรุนแรง ความปลอดภัยจากการจมน้ำ เป็นต้น โดยมีการเน้นเนื้อหาบางเรื่องให้เหมาะสมกับความถนัดของครูและเด็กในแต่ละช่วงวัย เช่น สำหรับกลุ่มเด็กเล็กเน้นทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ด้วยกิจกรรมไม้ไอศกรีม ส่วนกลุ่มเด็กโตพัฒนาทักษะการตัดสินใจและการจัดการความเครียด ผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการทำสมาธิ การมัดย้อม กล่องล้ง ปลูกผักรดน้ำ เป็นต้น เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการดูแลตนเองของเด็กนอกระบบในพื้นที่ นอกจากนี้กลุ่มลูกเหรียญยังทำหน้าที่ติดตามให้คำปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ปรับปรุงวิชาที่ครูกำลังสอน ร่วมถอดบทเรียน จัดทำสื่อการสอนต่าง ๆ เป็นต้น

6. การประเมินผลการเรียนรู้และการสะท้อนบทเรียนการทำงาน

เมื่อได้ลงมือปฏิบัติแล้วมีการทบทวนสะท้อนการทำงาน เพื่อตักตวงการเรียนรู้ ประเมินผลการเรียนรู้ นิเทศติดตาม และใช้กระบวนการของชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) เป็นกลไกส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มครูที่มีประสบการณ์ พบปัญหาอุปสรรคที่มีความใกล้เคียง เพื่อช่วยสนับสนุนการทำงานของกันและกันอย่างเข้มแข็ง เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ครู เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน แก่เด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กและครูมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

4.1 กลไกการพัฒนาเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

กลไกการพัฒนาเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง มีกลไกที่สำคัญ ได้แก่

1. **กลไกพื้นที่ในการค้นหาเด็กโดย Gate Keeper** สำหรับกลไกนี้จำเป็นต้องอาศัยผู้ที่ได้รับความไว้วางใจในการเข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาที่มีความซับซ้อน และเด็กที่อยู่ในสังกัดโรงเรียนสอนศาสนาและมูลนิธิในพื้นที่ ซึ่งกลไกการทำงานนี้ได้รับความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ เช่น มูลนิธิ ครูอาสาและครูโรงเรียนสอนศาสนาเอกชน เขตพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชุมชน บัณฑิตจบใหม่ นิสิตครู และเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยในพื้นที่

2. **กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก** กลไกนี้เริ่มจากการพัฒนาครูโดยใช้การอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างกลไกและส่งเสริมการพัฒนาทักษะชีวิตครู เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่เด็กนอกระบบการศึกษา โดยออกแบบการเรียนรู้ที่บูรณาการกับศาสนา (ทั้งศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นของโลก) ออกมาในลักษณะการเรียนรู้ Active Learning การประเมินผลการเรียนรู้ การนิเทศติดตาม และใช้กระบวนการของชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) โดยผ่านมีส่วนร่วมทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น/ชุมชน มูลนิธิ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยอาชีวศึกษา และครอบครัวที่ร่วมด้วยช่วยกันในการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก

3. **กลไกการส่งต่อ** มีการติดตามผลการดำเนินงานทักษะชีวิต เพื่อดำเนินการส่งต่อให้เด็กเข้าสู่ทักษะอื่น ๆ เมื่อเด็กพร้อม เช่น ส่งต่อเข้าสู่การศึกษาระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนสังกัดสพฐ. และ อปท. ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) วิทยาลัยชุมชน/วิทยาลัยการอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัย การศึกษาสายอาชีวศึกษา สถาบันสอนศาสนา รวมทั้งมีการผลักดันให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ และส่งต่อเข้าสู่สถานประกอบการเพื่อประกอบอาชีพตามที่เด็กสนใจและถนัด

แผนภาพกลไกการพัฒนาเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

4.2 กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง มีกลไกที่สำคัญ ได้แก่

1. **กำหนดมาตรฐานสมรรถนะมาตรฐานของครูนอกระบบการศึกษา** ในกระบวนการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถรับผิดชอบหน้าที่ของตนได้อย่างเต็มศักยภาพ ปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ได้สำเร็จลุล่วงและมีคุณภาพดี ต้องมีการกำหนดหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ผลการปฏิบัติงานที่คาดหวัง/หรือเป้าหมายในการพัฒนาให้มีความชัดเจนในระดับหนึ่ง แล้วพิจารณาว่าผู้ปฏิบัติจะดำเนินการตามหน้าที่และเป้าหมายที่ถูกกำหนดไว้ได้อย่างดีนั้น ควรมีสมรรถนะ (Competency) อะไรบ้าง โดยข้อสังเกตขั้นต้นสำหรับครูที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจกำหนดเป็นสมรรถนะพื้นฐานที่ครูนอกระบบการศึกษาทุกคนควรมี และมีสมรรถนะที่แสดงถึงความเชี่ยวชาญตามสายที่ครูสนใจซึ่งจะช่วยเหลือเด็กและเพื่อนครูได้มากขึ้นด้วย เช่น สายดูแลจิตใจ สายกฎหมาย สายสร้างสัมพันธ์ชุมชน เป็นต้น ในส่วนของสมรรถนะหลัก ได้แก่ สมรรถนะทางวัฒนธรรม สมรรถนะการให้การปรึกษาเรื่องราวที่วิกฤติและเปราะบาง สมรรถนะการออกแบบการเรียนรู้และสื่อ สมรรถนะการเป็นโค้ชและผู้เอื้ออำนวยในการเรียนรู้ สมรรถนะด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติที่เท่าเทียม สมรรถนะในการเข้าใจชีวิตและการวางแผนอาชีพ สมรรถนะการสื่อสารเพื่อสันติ และสมรรถนะการวางแผนชีวิตเพื่อความยั่งยืนในอนาคต (ครอบคลุมเรื่องการคำนวณรายได้ค่าใช้จ่าย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาความสามารถ) สมรรถนะการจัดการอารมณ์ของตนเอง เป็นต้น

2. **การประเมินสมรรถนะและการวางแผนการพัฒนาบุคคล** อาจเริ่มจากประเมินสมรรถนะด้วยตนเองของครูนอกระบบการศึกษา โดยเป็นการประเมินระดับสมรรถนะที่ตนเองมีในปัจจุบันเทียบกับสมรรถนะที่ถูกคาดหวัง หากสมรรถนะใดมีน้อยสามารถเลือกนำมากำหนดเป็นเป้าหมายและวางแผน

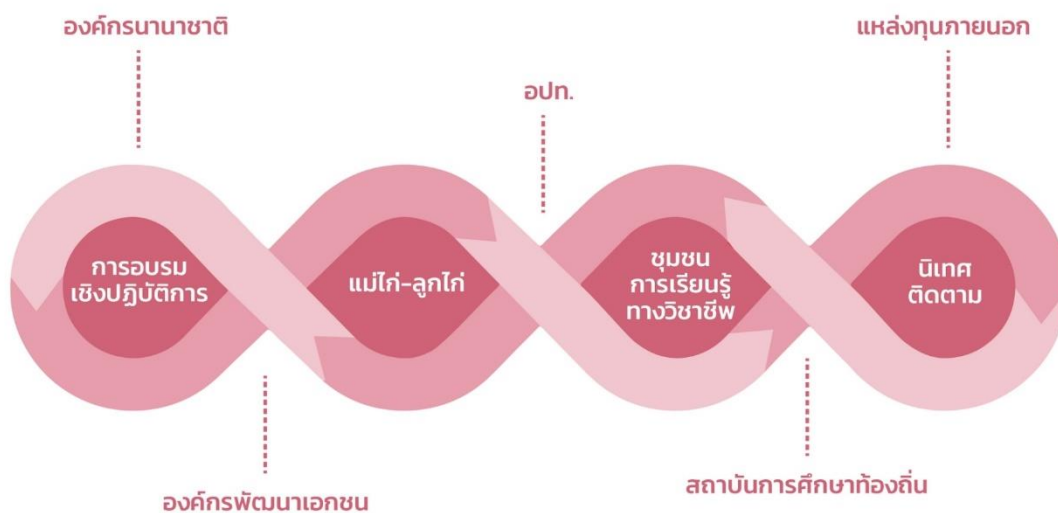
การพัฒนารายบุคคล หรืออาจออกแบบรายวิชาเป็นการกำหนดหลักสูตรพื้นฐานที่สอดคล้องกับการสร้างสมรรถนะแต่ละสมรรถนะ ให้ครูนอกระบบการศึกษาได้ลงเรียนเป็นวิชาพื้นฐาน และเก็บบันทึกผลของตนให้ครบทุกสมรรถนะ หรืออาจกำหนดวิธีการพัฒนาครูนอกระบบตามสมรรถนะให้มีความหลากหลาย ด้วยแนวทางการพัฒนา 70-20-10 โดย 70% ของเวลาเรียนรู้ คือ การเรียนรู้จากการลงมือทำ เช่น การเรียนรู้ผ่านการทำงานที่กำหนด การทำโครงการต่าง ๆ ส่วน 20% ของเวลาเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของผู้อื่น เช่น การโค้ช การเป็นพี่เลี้ยง และอีก 10% ของเวลาเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากการเข้าอบรมทั้งแบบ Online และ Offline เป็นต้น โดยอาจมีการออกแบบวิธีการพัฒนาแต่ละสมรรถนะเป็นโปรแกรมที่มีการผสมวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย เช่น โครงการอบรมครูนอกระบบการศึกษารุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่) ที่เป็นการผสมผสานทั้งการฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติ และการมีพี่เลี้ยงช่วยสนับสนุน เพื่อให้มั่นใจว่าครูนอกระบบการศึกษาจะได้รับความรู้ เกิดทักษะ และเกิดคุณลักษณะที่จำเป็น เป็นการยกระดับความสามารถในการเป็นครูนอกระบบที่มีคุณภาพ

3. กิจกรรมสนับสนุนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ครูนอกระบบการศึกษาสามารถเรียนรู้ พัฒนาตนเองและผู้อื่นด้วยกันได้อย่างต่อเนื่อง มีเพื่อนคู่คิด ร่วมกันสนับสนุนทางจิตใจ ส่งเสริมต่อยอดความรู้และเทคนิคต่าง ๆ ควรมีการจัดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning community: PLC) และร่วมส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็ง จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งกับครูนอกระบบด้วยตนเอง เช่น เชิญครูนอกระบบการศึกษาผู้ที่มีประสบการณ์สูงและมีความโดดเด่นมาร่วมแบ่งปันในหัวข้อต่าง ๆ ตัวแทนจากหน่วยงานภายนอกที่ทำงานร่วมกันมาให้มุมมองการทำงาน ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายและจิตวิทยามาให้ข้อมูล และฝึกทักษะในการสร้างความสัมพันธ์ ให้การปรึกษาแก่เด็ก ครอบครัว ชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การสร้างขวัญกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบการศึกษา เพื่อส่งเสริมการทำงานในการดูแลเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสนับสนุนการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบการศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง ด้วยการให้ค่าตอบแทน สิทธิประโยชน์และสวัสดิการต่าง ๆ เนื่องจากการทำงานของครูนอกระบบการศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง มักเป็นลักษณะงานที่ได้ค่าตอบแทนน้อย หรือค่าตอบแทนไม่แน่นอน หรืออาจไม่ได้รับค่าตอบแทนเลย ทั้งที่การทำงานมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพส่วนตัวและของครอบครัว โดยการให้ค่าตอบแทนอาจผูกโยงกับการเรียนรู้พัฒนาตนของครูนอกระบบการศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ควรมีการจัดหาสายด่วนปรึกษาปัญหากฎหมายและปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ครู (และเด็ก) นอกระบบการศึกษา ในการเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบาก ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหา สนับสนุนความเข้มแข็งทางจิตใจ ลดปัญหาด้านสุขภาพจิต ลดภาวะ Burn-out ของครูนอกระบบการศึกษา และลดการตัดสินใจออกจากการเป็นครูนอกระบบการศึกษา เป็นต้น

5. การสร้างเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ในการทำงานร่วมกันเพื่อช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องมีการบูรณาการทำงานจากหลายภาคส่วนทั้งระดับประเทศที่มีการออกนโยบายร่วมกันของหน่วยงานหลัก สร้างกระบวนการเชื่อมต่อในการดูแลและส่งต่อเด็กนอกระบบการศึกษาทั้งในระดับประเทศและในท้องถิ่น สร้างแนวปฏิบัติที่ดีและเรียนรู้

ข้อผิดพลาดของผู้รับผิดชอบในพื้นที่ร่วมกันของผู้นำชุมชน ครู ศึกษานิเทศก์ กศน. มูลนิธิและหน่วยงานภาคเอกชน เยาวชนและครอบครัว ที่ต้องทำงานร่วมกันโดยอาศัยความเข้าใจในความแตกต่างทางศาสนา วิถีชีวิต ภาษาและวัฒนธรรม สร้างความไว้วางใจและร่วมแรงใจกันทุกฝ่าย โดยมีกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาเป็นตัวกลางเชื่อมการทำงานของแต่ละหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

สมรรถนะที่จำเป็นต่อการทำงาน

- สมรรถนะทางวัฒนธรรม
- สมรรถนะการให้การปรึกษา
- สมรรถนะการออกแบบการเรียนรู้และสื่อ
- สมรรถนะการสื่อสารเพื่อสันติ
- สมรรถนะการเป็นโค้ชและผู้เอื้ออำนวยในการเรียนรู้
- สมรรถนะด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติที่เท่าเทียม
- สมรรถนะในการเข้าใจชีวิตและการวางแผนอาชีพ
- สมรรถนะการวางแผนชีวิตเพื่อความยั่งยืนในอนาคต
- สมรรถนะที่แสดงถึงความเชี่ยวชาญตามสายที่ครูสนใจ

แผนภาพกลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

สรุปได้ว่า รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประเด็นละเอียดอ่อนอยู่ 3 ประเด็น คือ ศาสนา ภาษา และภูมิหลังทางวัฒนธรรม ที่ผู้ดำเนินงานต้องเข้าใจความเป็นมา บริบทสังคม ชุมชน ที่แตกต่างอย่างรอบคอบ เนื่องจากเป็นประเด็นละเอียดอ่อนเกี่ยวข้องกับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน ความขัดแย้ง และความมั่นคงของประเทศ

การดำเนินงานเริ่มจากการค้นหาตัวเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความซับซ้อน จึงต้องอาศัยผู้ที่ได้รับความไว้วางใจและเป็นที่ยอมรับของผู้คนในพื้นที่อย่างกว้างขวาง เพื่อให้เข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว จากนั้นค้นหาครูที่ทำงานกับเด็กอย่างมีความเข้าใจในวิถีชีวิต ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมของเด็ก เพื่อสร้างทัศนคติที่นำไปสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่ปลอดภัยแก่เด็ก มีการพัฒนาครูให้สามารถออกแบบการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ที่มีความหมายผ่านต้นแบบของท่านนบี มุฮัมมัด ที่ใช้หลักการศาสนาเป็นฐานการจัดกิจกรรมให้บรรลุถึงคุณภาพและศักยภาพด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต

ทั้งของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลาม การพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการของชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ด้วยการทดลองออกแบบการเรียนรู้ การสอนในห้องเรียนทดลองและการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่จริง ทั้งในศูนย์การเรียนรู้และในชุมชน รวมถึงการประเมินผลการเรียนรู้และการสะท้อนบทเรียนการทำงานเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน

กลไกในการพัฒนาในกลุ่มนี้ เป็นกลไกเชิงพื้นที่ในการค้นหาเด็กโดย Gate Keeper ที่ได้รับความไว้วางใจในการเข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว เนื่องจากเป็นพื้นที่มีปัญหาที่มีความซับซ้อน และเด็กที่อยู่ในสังกัดโรงเรียนสอนศาสนาและมูลนิธิในพื้นที่ การช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก ผ่านการมีส่วนร่วมทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น/ชุมชน มูลนิธิ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยอาชีวศึกษา และครอบครัวที่ร่วมด้วยช่วยกันในการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก และกลไกการส่งต่อ มีการติดตามผลการดำเนินงานทักษะชีวิต เพื่อดำเนินการส่งต่อให้เด็กเข้าสู่ทักษะอื่น ๆ เมื่อเด็กพร้อม และส่งต่อเข้าสู่สถานประกอบการเพื่อประกอบอาชีพตามที่เด็กสนใจและถนัด

กลไกการพัฒนาครูในกลุ่มนี้ มีจุดเน้นเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานสมรรถนะมาตรฐานของครูนอกระบบการศึกษา การประเมินสมรรถนะและการวางแผนการพัฒนารายบุคคล การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning community: PLC) การสร้างขวัญกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบการศึกษา และการสร้างเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ทำงานร่วมกันโดยอาศัยความเข้าใจในความแตกต่างทางศาสนา วิถีชีวิต ภาษาและวัฒนธรรม สร้างความไว้วางใจและร่วมแรงใจกันทุกฝ่าย โดยมี กสศ.เป็นตัวกลางเชื่อมการทำงานของทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560, 6 เมษายน). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. <https://1th.me/4a7cF>

ราชกิจจานุเบกษา. (2564, 10 มีนาคม). ประกาศสำนักทะเบียนกลาง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร. Ratchakitcha.

http://www.rachakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2564/E/053/T_0021.PDF

ศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 5 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. (2560, 24 กรกฎาคม). ความสำคัญของการศึกษาและการพัฒนาในมุมมองของศาสนาอิสลาม. Isoc5.

<https://www.isoc5.net/articles/view/101>

ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนใต้. (ม.ป.ป.). แผนยุทธศาสตร์การศึกษา เขตพิเศษ เฉพาะกิจจังหวัดชายแดนใต้ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579). <https://1th.me/MvX7t>

สงวน อินทร์รักษ์ และ นพดล เจนอักษร. (2555). ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเวลาเรียนให้ครบตามที่กำหนดในหลักสูตรของสถานศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนใต้. วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2555) หน้า 15-23.

สถานทูตสหรัฐและสถานกงสุลในประเทศไทย. (ม.ป.ป.). รายงานว่าด้วยเสรีภาพทางศาสนานานาชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2562. <https://1th.me/x8SaO>

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยองเชิงเทรา เขต 1. (2563). พัฒนาการจัดการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้คำของบประมาณประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563.

<https://1th.me/nckcZ>

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). ความมุ่งหมายและคำอธิบายประกอบรายมาตราของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. <https://1th.me/RnW8R>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). การสำรวจสถานะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต พ.ศ. 2561. <https://1th.me/vsmaP>

SDG-Education 2030 Steering Committee Secretariat. (n.d.) Sustainable Development Goal 4:

SDG 4. <https://sdg4education2030.org/the-goal>

บทที่ 6

การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กยากจนในชุมชน

ผศ.ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กยากจนในชุมชน

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชน

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กยากจนและครูที่ทำงานเด็กยากจนในชุมชน

เด็กยากจนในชุมชน คือ ผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน ขาดแคลนปัจจัยที่จำเป็นในการเจริญเติบโต และการเรียนรู้ของเด็ก รวมถึงกลุ่มเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาจากสาเหตุอื่น ๆ เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กถูกใช้แรงงาน เด็กต่างด้าว ฯลฯ

ตอนที่ 1 ภูมิหลัง

ศตวรรษที่ 21 เป็นช่วงเวลาที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพทางสังคมโดยรวมก่อเกิดความซับซ้อนและยุ่งยากในการพัฒนา จนในบางครั้งไม่อาจควบคุมสถานการณ์ทางสังคมหลายอย่างไว้ได้ ประเทศไทยเช่นกัน ยังคงมีประเด็นความท้าทายการพัฒนาในหลายมิติ ทั้งในมิติเศรษฐกิจที่โครงสร้างเศรษฐกิจยังไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมอย่างเต็มที่ คุณภาพและสมรรถนะของแรงงานที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการในการขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศ โดยเฉพาะมิติทางสังคม อาทิ การยกระดับรายได้ของประชาชน การแก้ปัญหาด้านความยากจนและความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาคุณภาพการให้บริการและการขยายโอกาสในการเข้าถึงระบบบริการสาธารณะยังคงมีช่องว่างที่สามารถพัฒนาต่อไปได้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด เป็นต้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 จนถึงปัจจุบัน ปัญหาเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาที่พบเป็นเด็กยากจนมากที่สุด รองลงมา是孩子ด้อยโอกาสประเภทอื่น ๆ ซึ่งผลกระทบเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในสังคม

เด็กยากจนในชุมชน คือ ผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน ขาดแคลนปัจจัยที่จำเป็นในการเจริญเติบโต และการเรียนรู้ของเด็ก รวมถึงกลุ่มเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาจากสาเหตุอื่น ๆ เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กถูกใช้แรงงาน เด็กต่างด้าว ฯลฯ อีกนัยหนึ่งคือการที่เด็กเป็นบุตรหลานของคนยากจนที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ (ครอบครัวมีรายได้เฉลี่ยไม่เกิน 20,000 บาทต่อปี) ครอบครัวอยู่รวมกันหลายคน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน มีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก รวมถึงเด็กในแหล่งชุมชนแออัดหรือบุตรของกรรมกรก่อสร้างหรือเด็กจากครอบครัวที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลที่ขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาและบริการอื่น ๆ เด็กขาดโอกาส/ยากจนเข้าไม่ถึงบริการได้แก่ เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง ลูกกรรมกรว่างงาน เด็กชนกลุ่มน้อย เด็กยากจน เด็กไม่ได้รับสัญชาติไทย เด็กไม่มีสูติบัตรหรือทะเบียนบ้าน เด็กกลุ่มนี้จึงมีความต้องการพิเศษ ควรได้รับการดูแลเพิ่มเติมด้วยวิธีการพิเศษ ซึ่งต่างไปจากวิธีการตามปกติ ช่วยให้สามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี มีโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียม ได้รับการยอมรับในสังคมและสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของเด็กยากจนในชุมชน

เด็กยากจนเป็นหนึ่งในกลุ่มเด็กด้อยโอกาสที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน โดยเฉพาะเรื่องเงินทุน หรือรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เป็นผลให้เด็กยากจนไม่ได้รับการพัฒนาชีวิตและขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาและบริการอื่น ๆ ทางสังคม ข้อมูลจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ระบุว่า ปัจจุบันมีเด็กไทยมากกว่า 2,000,000 คน มีความเสี่ยงต้องหลุดออกจากระบบการศึกษาเพราะ “ความยากจน” พบว่า ครอบครัวที่ยากจนที่สุดของเด็กมีรายได้ 462 บาทต่อคนต่อเดือน หรือ 15 บาทต่อวัน ส่วนรายได้เฉลี่ยสูงสุดอยู่ที่ 2,093 บาทต่อคนต่อเดือน หรือ 69 บาทต่อวัน (ข้อมูลรายได้และสถานะครัวเรือน ซึ่งถูกนำมาคำนวณด้วยวิธีการทางสถิติแบบวัดรายได้ทางอ้อม หรือ Proxy Means-Tests: PMT) ความยากจนที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทำให้ตอนนี้มีเด็กและเยาวชนที่อยู่นอกจากระบบการศึกษาเพิ่มมากขึ้นถึง 430,000 คน (อายุระหว่าง 6-14 ปี/ป.1-ม.3) และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มสูงขึ้นอีกในอนาคต (Branded Content, 2019) ซึ่งในการจัดการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กยากจน พบสภาพปัญหาที่สำคัญดังนี้

1. ขาดการประสานงานร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีความซ้ำซ้อนของพันธกิจในหน่วยงานต่าง ๆ ขาดการบูรณาการที่ดี ตั้งแต่การส่งต่อข้อมูล การจัดการเรียนการสอน สวัสดิการสังคม และบริการสาธารณะที่เกี่ยวข้อง
2. การจัดสรรงบประมาณในการจัดการศึกษามีกระบวนการขั้นตอนที่ยุ่งยาก เบิกจ่ายงบประมาณล่าช้า และงบประมาณเพื่อการศึกษาของการดูแลเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษายังไม่เป็นไปตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ไม่มีงบประมาณสำหรับสถานศึกษาในกลุ่มบ้านเรียน ในศูนย์การเรียนรู้แบบกึ่งนอน เด็กยากจนจึงไม่มีที่พัก ขาดอุปกรณ์การเรียน ขาดเครื่องมือในการเรียนรู้และฝึกทักษะประเภทต่าง ๆ
3. สังคมไทยยังขาดความตระหนักและการให้ความสำคัญกับเด็ก นโยบายและมาตรการในการช่วยเหลือไม่ครอบคลุมและไม่มีประสิทธิภาพ
4. ขาดการจัดทำแผนกลยุทธ์เชิงปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม และยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและขาดการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง (อัญมณี บุรณกานนท์, 2553)
5. เข้าไม่ถึงบริการทางการศึกษา เช่น ที่ตั้งของโรงเรียน คุณภาพของบุคลากร คุณภาพของอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน (Schmidt, 2011) และปัญหาด้านความไม่เสมอภาคด้านงบประมาณระหว่างโรงเรียนในเมืองกับโรงเรียนในชนบทที่ห่างไกล
6. ถูกเลือกปฏิบัติเนื่องจากความยากจน เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้เด็กต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน (วิทยากร เชียงกูล, 2552; Oviedo, 2009)

7. การศึกษาในระบบยังเป็นการเรียนแบบท่องจำตามหลักสูตรแกนกลางฯ หลักสูตรไม่ตอบโจทย์ความต้องการของเด็ก เช่น เด็กต้องการฝึกทักษะอาชีพเพื่อหารายได้ระหว่างปิดเทอม เพื่อช่วยเหลือด้านรายได้ให้แก่ครอบครัว แต่เมื่อเรียนในระบบแล้วไม่ตอบโจทย์ความต้องการ เด็กยากจนจึงมีแนวโน้มจะหลุดจากระบบการศึกษากลางคันมากขึ้น

8. เด็กยากจนพิเศษขาดแคลนอาหารกลางวันในช่วงปิดเทอม พ่อแม่ไม่ได้ดูแล เด็กจึงต้องพึ่งพาข้าวจากวัด เกิดเป็นการศึกษาแบบสงเคราะห์ในวัด

9. เด็กยากจนขาดการเข้าถึงสื่อเทคโนโลยี แอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ ทำให้ไม่ได้รับสิทธิลงทะเบียนในแอปพลิเคชันไทยชนะหรือหมอชนะ

10. ปัญหาด้านภาษาและการสื่อสารของเด็กยากจน และผู้ปกครองในกลุ่มเด็กลูกหลานแรงงานต่างชาติ (เมียนมา ไทใหญ่) และกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง (ปกากะญอ ลาหู่ ม้ง เมี่ยน ลีซู) ที่ไม่สามารถเรียนรู้และได้รับสวัสดิการกับบุคคล/หน่วยงานภายนอกที่ให้ความช่วยเหลือได้

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชน

รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชน มีทั้งหมด 9 ขั้นตอน ได้แก่

1. การประสานเครือข่ายเพื่อค้นหาเด็กนอกระบบการศึกษาในแนวราบ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สภาเด็กและเยาวชน วิทยาลัยเกษตร เครือข่ายครูทางเลือก ครูนอกระบบการศึกษา ครูประจำการ ครูชุมชน ครูอาสา กศน. ชมรมผู้ปกครองเด็กพิเศษ เครือข่ายสาธารณสุข ศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม ชุมชนเครือข่าย พ่อแม่แม่เฒ่า บ้านพักเด็ก เป็นต้น

2. การคัดกรองความยากจนของเด็กมาจากการดูขนาดที่ดิน รายได้ต่อครอบครัว และศึกษาเพิ่มเติมจากฐานข้อมูลทุติยภูมิของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด

3. การพัฒนาครูให้มีเครื่องมือในการค้นหาตัวเด็กและการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคลผ่านการวิเคราะห์ความต้องการและความสนใจของตัวเด็ก รวมถึงการประเมินการเรียนรู้

4. การค้นหาตัวเด็กในชุมชนโดยครูนอกระบบการศึกษามี 2 วิธี ได้แก่ การเชื่อมฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานและการค้นหาตัวเด็กจากเครือข่ายคนในชุมชน เช่น การใช้สื่อเทคโนโลยีในการเข้าถึงและรวบรวมข้อมูลเพื่อติดตามและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กยากจนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล

5. การวิเคราะห์ความต้องการและความสนใจในการเรียนรู้ ทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็ก เช่น การพัฒนากิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ การส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐานเพื่อให้เด็กสามารถหารายได้และพึ่งพาตนเองได้

6. การสร้างพื้นที่การเรียนรู้และการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคล/กลุ่ม ให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเอง พัฒนาทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็กและการประสานในสถานที่ชุมชน เช่น

บ้าน วัด ควรส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตัวเด็กเอง (Self-Study Learning) และความรู้ด้านสุขภาวะในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

7. การดำเนินการตามแผนการเรียนรู้ เช่น สอนตามบ้าน การใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชนด้วยการใช้เครือข่ายครูทางเลือกที่สามารถทำงานใกล้ชิดกับเด็ก เช่น ครูชุมชน ครูอาสา ครูประจำการ ครูทางเลือก ครูพระ/นักบวช ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น/ผู้รู้ในชุมชนท้องถิ่น ครูสื่อ ครูของสังคม และเพิ่มวิชาการจัดการชีวิตโดยสอนในวัด ใช้ศีล สมาธิ ปัญญา นำกระบวนการแทนเนื้อหาวิชาการ มีพระสงฆ์นำการเรียนรู้ และใช้สถานที่อื่น เช่น อุ้ม (ใต้ถุนบ้าน) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เสริมทักษะชีวิต เสริมความรู้ในการเข้าหาธรรมชาติ

8. การประเมินผลการเรียนรู้ทั้งเป็นรายบุคคลและแบบกลุ่ม จากการให้เด็กยากจนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้งานต่อ เช่น การทำขนมหารายได้ การนวด การแปรรูปอาหารหรือสร้างผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

9. การทบทวนบทเรียน ผ่านการพูดคุย ถอดบทเรียนการเรียนรู้ โดยในปัจจุบันเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์โควิด-19 มีการใช้ไอทีเข้ามาช่วยในการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ เช่น การทำแบบเรียนอิเล็กทรอนิกส์ E-book เป็นต้น

โดยใน 9 ขั้นตอนมีภาคีสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพและทักษะตามความต้องการของเด็กยากจน ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพรูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชน

ตอนที่ 4 กลไกการพัฒนาเด็กยากจนและครูที่ทำงานเด็กยากจนในชุมชน

4.1 กลไกการพัฒนาเด็กยากจน

กลไกการพัฒนาเด็กยากจน มี 4 ลำดับ ได้แก่ 1) กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงาน 2) กลไกพื้นที่ในการค้นหาตัวเด็ก 3) กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก และ 4) กลไกการส่งต่อ มีรายละเอียดดังนี้

1. กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงาน เพื่อค้นหาตัวเด็ก โดยใช้ระบบ GIS เป็นเครื่องมือ ค้นหาตัวเด็ก การประสานกับเครือข่ายการศึกษาทางเลือก เช่น ชุมชนสลัมสี่ภาค บ้านเรียน สมาคมศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ สร้างฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษา

2. กลไกพื้นที่ในการค้นหาตัวเด็ก โดยให้ครูนอกระบบการศึกษา ครูกศน. ครูศรช. ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ครูอาสาสอนเด็กด้อยโอกาส ครูอัตราจ้างสังกัดอปท. โรงเรียน และเครือข่ายในชุมชนลงพื้นที่ เพื่อหากกลุ่มเด็กและเยาวชนยากจนที่เหมาะสม และวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย โดยการแยกแยะกลุ่มเด็กตาม ความสนใจ ความต้องการ ความพร้อม และเป้าหมายในชีวิต นอกจากนั้นยังมีคณะกรรมการระดับอปท. ผู้นำชุมชน และเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มาร่วมกันออกแบบให้ความช่วยเหลือเด็กเป็นรายบุคคล เช่น สอนหนังสือตามบ้าน ให้ความช่วยเหลือโรงเรียนที่มีเด็กยากจน

3. กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก

3.1 แบ่งประเภทความยากจน แบ่งฐานการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับระดับของเด็ก

3.2 วิเคราะห์ความต้องการและความสนใจในการเรียนรู้ ทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็ก โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม จากการติดตามโครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กยากจน 4 รูปแบบ ได้แก่ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย มีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบที่ 1 การเรียนรู้ตลอดชีวิต มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้น ชี้นำหรืออำนวยความสะดวก ให้บุคคลสามารถเรียนรู้ในเรื่องที่ตนสนใจได้ด้วยตนเอง สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทได้ในเวลาใด ๆ ที่ตนสะดวก โดยไม่มีภาระค่าใช้จ่ายเกินสมควรและเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวาง รู้เท่าทันพัฒนาการของโลกอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งนำความรู้ไปเติมเต็มชีวิตให้แก่ตนเองหรือเกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยอาจได้รับรองคุณวุฒิตามความเหมาะสม

รูปแบบที่ 2 การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้านตามความถนัดของตน การประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม

รูปแบบที่ 3 การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ มีเป้าหมายเพื่อจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนที่ไม่ได้รับการศึกษา ในโรงเรียน หรือผู้พ้นวัยที่จะได้รับการศึกษาในโรงเรียน หรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือทุรกันดาร หรือไม่มี

หน่วยงานอื่นใดไปดำเนินการ เพื่อให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของสถาบันทางสังคม (ศูนย์การเรียนรู้ บ้านเรียน) และ กศน.

รูปแบบที่ 4 การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ส่งเสริมให้เด็กมีทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเอง เช่น ศูนย์การเรียนรู้ บ้านเรียน มีเป้าหมายส่งเสริมให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้เรียนรู้ในพื้นที่ ลดภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทาง มีปราชญ์ชาวบ้าน พ่อแม่ คนในชุมชนเป็นผู้ดูแล

3.3 กลไกการเชื่อมเครือข่ายช่วยเหลือเด็กและครอบครัวในภาวะฉุกเฉิน กับภาคประชาสังคม ภาครัฐ สถาบันการศึกษา สมาคมศิษย์เก่า เพื่อช่วยเหลือครอบครัวเด็กยากจนที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 เช่น ขอสถานที่สำหรับทำงาน อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏช่วยพัฒนาฐานข้อมูล นักศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูล ระหว่างการให้ช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 และคาดหวังว่ากลไกนี้จะช่วยแก้ปัญหาเด็กยากจนได้ในระยะยาว

4. กลไกการส่งต่อ

4.1 ประสานหน่วยงานรับผิดชอบ ได้แก่ ศกร. กศน. กศพ. สพฐ. พม. สถาบันอุดมศึกษาระดับพื้นที่ วิทยาลัยชุมชน วิทยาลัยอาชีว มหาวิทยาลัย ในการพัฒนาเด็กอย่างต่อเนื่อง

4.2 การพัฒนาอาชีพให้เลี้ยงตนเอง เลี้ยงครอบครัว เป็นผู้ประกอบการในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ มูลนิธิ NGOs กศน. กศพ. สถานศึกษา หรือสนับสนุนให้เด็กมีอาชีพ สามารถพึ่งพาตัวเองได้ หารายได้จากการเป็นผู้ประกอบการหรือหารายได้ระหว่างเรียน

แผนภาพกลไกการพัฒนาเด็กยากจน

กรณีศึกษาโครงการที่ดำเนินการในการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กยากจนในชุมชน

1. โครงการการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีเป้าประสงค์ในการจัดการศึกษาทางเลือกและเยียวยาเด็กนอกระบบการศึกษายากจน 3 กลุ่ม คือ 1) เด็กนอกระบบที่อยู่ในระบบการศึกษา เน้นเด็กที่อยู่ในโรงเรียนแนวตะเข็บชายแดน

2) เด็กนอกระบบสังคมสวัสดิการของรัฐ เช่น แรงงานเด็กจากประเทศเพื่อนบ้านทำงานในสวนส้มและโครงการก่อสร้างต่าง ๆ และ 3) เด็กพิการ ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่ไม่สามารถเข้าถึงการจัดสวัสดิการภาครัฐให้ได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตในเรื่องการพัฒนาอาชีพ โดยกิจกรรมห้องเรียนชุมชนสร้างพื้นที่เรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ประกอบด้วย กีฬา (ฟุตบอลและแบดมินตัน) ร้อง เต้น เล่นละคร ยูทูบเบอร์ (YouTuber หรือ Vlogger) ตัดต่อวิดีโอ ศิลปะ และเชฟตัวน้อย (ทำอาหาร) เป็นต้น

2. โครงการตามหาน้องในชอกหลีบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 เป็นโครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิประกอบด้วย 8 อำเภอ ได้แก่ เมืองชัยภูมิ หนองบัวแดง คอนสวรรค์ เกษตรสมบูรณ์ คอนสาร จัตุรัส บ้านแท่น และภักดีชุมพล กิจกรรมการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ประกอบด้วย 19 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กและเยาวชนในพื้นที่อย่างแท้จริง ได้แก่ 1) โครงการสมุนไพรรักษาป้องกันภัยโควิด ทำสบู่ฆ่าเชื้อ ยาหม่องขิง (กลไกเฝ้าระวังเด็กออกจากโรงเรียนกลางคัน สร้างรายได้ระหว่างเรียน) เป้าหมายเพื่อสร้างเครือข่ายในชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) องค์กรชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ร่วมเป็นครูนอกระบบการศึกษา ถ่ายทอดองค์ความรู้สมุนไพรรักษาป้องกันภัยโควิด-19 แก่เยาวชน ได้ผลิตภัณฑ์ สบู่ล้างมือ น้ำยาหม่องขิง น้ำมันเขียว เกล็ดฟังพอน น้ำมันเหลือง หัวน้ำพล 2) โครงการทอผ้าซาโอริ สำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา และออทิสติก เป้าหมายเพื่อให้ผู้ปกครองเด็กออทิสติก/สติปัญญา เป็นครูสอนทอผ้าเด็กที่มีความพิการเพื่อฝึกทักษะกล้ามเนื้อมัดเล็ก มัดใหญ่ และส่งเสริมการมีงานทำ สร้างรายได้จากการทอผ้าซาโอริ 3) โครงการกิจกรรมเดินป่าหาน้ำผึ้งในชอกหลีบชัยภูมิ เป้าหมายเพื่อฝึกทักษะชีวิตสู่ทักษะอาชีพบนฐานทรัพยากรชุมชน 4) โครงการเยาวชนรุ่นใหม่ ใส่ใจसानเปลรัก เป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานงานหัตถกรรมและทักษะในการถักเปล และสามารถประกอบอาชีพช่างถักเปลได้ 5) โครงการฝึกอาชีพเยาวชน อาชีพกระถางปูนแฟนตาซี เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การทำกระถางปูนแฟนตาซีให้แก่เด็กพื้นที่อำเภอหนองบัวแดง เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เด็ก 6) โครงการ “ศูนย์ฝึกอาชีพเยาวชนการทำปิ่นปักผมสไตล์งานกระชุป” เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การทำปิ่นปักผมสไตล์งานกระชุปให้แก่เด็กพื้นที่อำเภอหนองบัวแดง เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เด็ก 7) โครงการเยาวชนเสริมสร้างทักษะการตัดเย็บเสื้อผ้าเบื้องต้นสู่อชีพที่ดีกว่า เป้าหมายเพื่อให้เด็กเห็นช่องทางการประกอบอาชีพช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานอาชีพช่างตัดเย็บเสื้อผ้าเบื้องต้น สามารถตัดเย็บเสื้อผ้าและวางแผนอาชีพการตัดเย็บเสื้อผ้าได้ 8) โครงการร้อยมาลัยหลากสไตล์สร้างอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การร้อยมาลัยหลากสไตล์ให้แก่เด็ก เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เด็ก 9) โครงการไอศกรีมกะทิ 5 นาทีและคาราเมลคาสตาร์ดมหัศจรรย์ เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ การทำไอศกรีมกะทิ 5 นาทีและคาราเมลคาสตาร์ดมหัศจรรย์ให้แก่เด็ก เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เด็ก 10) โครงการอบรม

ปฏิบัติการครูนอกระบบแปรรูปสมุนไพรมาน้ำยาบัวบกกระชายขาว เป้าหมายเพื่อขยายผลผลิตภัณฑ์ป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จากครุภูมิปัญญาไทย แพทย์แผนไทย เกษษกรแผนไทยสู่ครูการศึกษาอกระบบ

11) โครงการนวดกดจุดเพื่อสุขภาพ เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการประกอบอาชีพนวดกดจุดเพื่อสุขภาพ

12) โครงการหลักสูตรนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพสำหรับเยาวชนชอกหลีบ เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะด้านการประกอบอาชีพหรือต้องการต่อยอดอาชีพเดิมสำหรับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบตงงานในช่วงที่มีโรคโควิด-19 ระบาดให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มเติม

13) โครงการการทํากายภาพบำบัดสำหรับผู้ดูแลผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดชัยภูมิ เป้าหมายเพื่อให้ผู้ดูแลบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหวได้รับการพัฒนาให้มีทักษะขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการฟื้นฟูสมรรถภาพและการดูแลคนพิการที่เป็นสมาชิกในครอบครัวได้อย่างถูกต้องและมีความต่อเนื่อง

14) โครงการสืบสานอาหารพื้นบ้าน (คั่วเนื้อ, คั่วปลา) เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีทักษะพื้นฐานติดตัวไป สร้างรายได้ ประกอบอาชีพหรือต้องการต่อยอดอาชีพเดิมสำหรับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบตงงานในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มเติม

15) โครงการเลี้ยงปลาตุ๊กในบ่อซีเมนต์ เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีทักษะพื้นฐานติดตัวไป สร้างรายได้ ประกอบอาชีพหรือต้องการต่อยอดอาชีพเดิมสำหรับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบตงงานในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มเติม

16) โครงการช่างตัดผมชาย/ตัดผมสตรี เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะด้านการประกอบอาชีพตัดผมให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มเติม

17) โครงการสืบสานขนมพื้นบ้าน เป้าหมายเพื่อสืบสานภูมิปัญญา สร้างเสริมพัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้การทำขนมพื้นบ้าน และสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เยาวชนในพื้นที่ในพื้นที่อำเภอคอนสาร

18) โครงการสืบสานภูมิปัญญามูลไส้เดือนคอนสาร เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีทักษะพื้นฐานติดตัวไปสร้างรายได้ ประกอบอาชีพหรือต้องการต่อยอดอาชีพเดิมสำหรับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบตงงานในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มเติม และ

19) โครงการผักไฮโดรโปนิกส์ เป้าหมายเพื่อนำความรู้ในชุมชนที่ได้ไปเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพและสร้างรายได้ เพื่อเป็นการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักปฏิบัติในชีวิต ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และฝึกการปฏิบัติให้มีความรู้และความเข้าใจสำหรับนักเรียนเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารพิษไว้รับประทานเอง

จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมส่วนใหญ่ให้กับเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะชีวิตตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่ ทักษะอาชีพเพื่อให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองและต่อยอดสู่การประกอบอาชีพได้ ผลจากการลงพื้นที่ศึกษาผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ ในโครงการนี้ พบรูปแบบการช่วยเหลือและส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานและความอยู่รอดของเด็ก ซึ่งถือเป็นการช่วยเหลือและดูแลเด็ก อันดับแรกก่อนที่จะมีการช่วยเหลือในด้านอื่นต่อไป เน้นแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์หรือปัญหาที่พบ ซึ่งส่วน

ใหญ่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะรายมากกว่าจะเป็นการวางแผนแก้ไขปัญหในระยะยาว โดยการให้ที่พักพิงและให้การช่วยเหลือตามความจำเป็น เช่น การให้ที่หลับนอนและอาหาร การช่วยเหลือให้มีบัตรประจำตัวประชาชน เพื่อให้สามารถเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่มีในฐานะพลเมืองไทย การสืบค้นจัดหาครอบครัวของเด็ก การรักษาพยาบาล เป็นต้น

โครงการที่รับผิดชอบการพัฒนาเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ มีการให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานและความอยู่รอดของเด็ก เป็นการช่วยเหลือและดูแลอันดับแรกก่อนที่จะมีการช่วยเหลือในด้านอื่นต่อไป ตั้งแต่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 พบว่า การช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานและความอยู่รอดของเด็กยากจนเป็นเรื่องที่สำคัญ ดังที่ โครงการการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัล เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนกระทู้เดี่ยว เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ได้ดำเนินการคือ การตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นด้านสวัสดิการสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่เข้าไม่ถึงการช่วยเหลือตามระบบของรัฐหรือได้รับการช่วยเหลือล่าช้า กลุ่มที่เป็นปัญหาเด่นชัดที่สุดคือ เด็กตามพื้นที่ก่อสร้าง ทางโครงการได้ให้ความช่วยเหลือโดยการนำข้าวสาร อาหารแห้งเข้าไปช่วยประทังชีวิต และเด็กชาวเขาที่ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ไม่ทราบที่เกิดสถานการณ์ของโรคระบาดขึ้นทำให้เกิดปัญหาในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การดูแลสุขภาพอย่างถูกวิธี ทางโครงการจึงได้ช่วยเหลือโดยการนำเจลแอลกอฮอล์สำหรับล้างมือ หน้ากากอนามัยไปแจก พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งเป็นการจัดกิจกรรมและเป็นสื่อวีดิทัศน์ที่แปลเป็นภาษาชนเผ่าพื้นเมือง ภาษาเมียนมาและภาษาไทย เป็นต้น ซึ่งการช่วยเหลือในลักษณะนี้ โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และโครงการตามหาน้องในชอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 ก็ได้ดำเนินการเช่นกัน โดยการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนตามความจำเป็น เช่น การให้น้ำตาลแทนผงชูรส ไข่ไก่ น้ำมันพืช ข้าวปทุมธานี เป็นต้น ซึ่งในการให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานและความอยู่รอดของเด็กเหล่านี้ ทางโครงการจัดสรรให้เพียงพอและสามารถให้คนในบ้านได้กินและได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

2. การช่วยเหลือในลักษณะการสงเคราะห์ ซึ่งโครงการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการดำเนินการในส่วนนี้ เพื่อให้เด็กได้รับการสงเคราะห์และคุ้มครองที่เหมาะสม เช่น การสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การให้ที่พักอาศัย การให้สิ่งของหรือการสนับสนุนด้านการศึกษา เป็นต้น

โครงการในลักษณะศูนย์การเรียนรู้หรือบ้านพักพิง มีการดำเนินการช่วยเหลือเด็กให้ได้รับการสงเคราะห์และคุ้มครองที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การให้ที่พักอาศัย การให้สิ่งของหรือการสนับสนุนด้านการศึกษา เช่น โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ โดยศูนย์การเรียนรู้บ้านนา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้ใช้พื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ในการสนับสนุนสิ่งของและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน เช่น การมอบข้าวสารซึ่งเป็นผลผลิตจากศูนย์ฯ และการสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนรู้อาชีพ เช่น ห้องเบเกอรี่ กิจกรรมกาแปสดบ้านนา และการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาชีพข้าวกล้องสุภาพ รวมไปถึง

สนับสนุนทุนการทำอาชีพเบื้องต้นให้กับกลุ่มเด็ก ๆ ในศูนย์ฯ ให้ได้มีโอกาสไปขายของในตลาดของชุมชนจริงทุกคนในศูนย์ฯ พร้อมใจกันนำวัตถุดิบต่าง ๆ ที่มีไปขาย ซึ่งทั้งครูและผู้เรียนเกิดความชอบในการขายและได้รายได้ ในขณะที่เดียวกันเด็กจะได้เข้าใจการค้าขายและการตลาดมากขึ้นจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ด้วยตนเอง

3. การช่วยเหลือและการพัฒนาตัวเด็กเฉพาะราย (เป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม) ที่เน้นให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐานเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง การดูแลในรูปแบบนี้ไม่มีต้นแบบที่ชัดเจน เนื่องจากเด็กแต่ละคนมีความต้องการจำเป็นและปัญหาที่แตกต่างกันไป ซึ่งการช่วยเหลือมักจะพิจารณาตามความต้องการของเด็กเป็นราย ๆ ไป เช่น การพัฒนากิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ การส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐาน เพื่อให้เด็กสามารถหารายได้และพึ่งพาตนเองได้ เป็นต้น โครงการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนยากจนให้มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จำเป็นตามความสนใจและความต้องการของเด็ก

โครงการตามหาห้องในชอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 เป็นโครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนด้วยโอกาสทางการศึกษาในจังหวัดชัยภูมิ เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการสามารถนำความรู้ และทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้จากกิจกรรมต่าง ๆ ไปปรับใช้ได้ทันที และสามารถต่อยอดอาชีพและสร้างรายได้ในอนาคต หากจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง ย่อมเกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน โดยได้รับความร่วมมือของเครือข่ายในชุมชน 8 อำเภอ เกษัชกรและแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ให้ความร่วมมือเป็นครูนอกระบบการศึกษาและช่วยเหลือด้านสุขภาพร่างกายเบื้องต้น รวมถึงมีชุมชนภูเขาภูแลนคาที่มีสมุนไพรป่าและสมุนไพรปลูกเสริมเอื้อต่อสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ ไม่แปลกแยกไปจากชีวิตจริงของเด็ก เหมาะสมกับการดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น

โครงการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาให้สามารถพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองและพัฒนาทักษะการพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตบนฐานนิเวศวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างมีความสุขอย่างแท้จริง ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร (ชุมชนแออัดใต้ทางด่วน เขตบางนา และชุมชนกระทุ่มเตี้ย เขตสะพานสูง) จังหวัดสมุทรปราการ (ชุมชนทองสุข ต.แพรक्षा อ.เมือง) และจังหวัดสงขลา (ชุมชนบ้านพลี ต.วัดจันทร์ อ.สทิงพระ) รวมจำนวนเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในโครงการ จำนวน 521 คน และครูผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา จำนวน 40 คน โดยมีลักษณะกิจกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา 2 ระยะ ได้แก่ ในระยะแรก คือ การให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น ได้แก่ การช่วยเหลืออาหาร นม ยารักษาโรค เสื้อผ้า เมล็ดพันธุ์พืชผัก สมุนไพร และสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตและการดูแลสุขภาพให้เข้มแข็ง ตลอดจนจนถึงมีทักษะความรู้ในการป้องกันตนเองและดูแลสังคมจากปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ตลอดจนการปลูกพืชผักอาหารในครัวเรือน และในระยะที่ 2

เป็นการพัฒนาทักษะความรู้พื้นฐานอาชีพและการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองทั้งการเรียนรู้ผ่านเครื่องมือดิจิทัลออนไลน์และการปฏิบัติจริงบนฐานการทำงานอาชีพ หรือการทดลองปฏิบัติ ฝึกฝน ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสนใจ ใฝ่เรียนรู้ตลอดจนถึงมีพืชผักและยาสมุนไพรใกล้ตัวไว้บริโภค สามารถลดรายจ่าย พึ่งพาตนเองได้และมีจิตใจแบ่งปันเมล็ดพันธุ์พืชผักอาหารและสมุนไพรให้ผู้อื่นด้วย

4. การใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน

โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิตนาร่อง เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องทักษะชีวิต ได้แก่ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการแก้ปัญหา โดยกระบวนการเป็นการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย กิจกรรมการเรียนรู้หลักคือ การเรียนรู้ผ่านการทำอาหาร เช่น การทำผัดไทย ผัดซีอิ้ว การเรียนรู้เรื่องสุขอนามัยและความสะอาด การเรียนรู้ผ่านการเล่นดนตรีกอมปิง (เครื่องดนตรีพื้นเมืองของมาเลเซีย) และดนตรีนาฮัต ใช้ศูนย์การเรียนรู้และครอบครัว รวมถึงชุมชนเป็นฐานการพัฒนากิจกรรมเพื่อเด็ก ๆ ช่วยให้มีทักษะเพิ่มขึ้นตามหัวข้อการสอนแต่ละครั้ง ซึ่งผู้เข้าร่วมจะเข้าร่วมตามความถนัดและความสนใจของตนเอง โดยวัดผลการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ก่อนเข้าอบรมไม่มีทักษะการเตรียมและทำอาหาร หลังเรียนรู้สามารถอธิบายขั้นตอนได้ เป็นต้น กิจกรรมห้องเรียนครัวชุมชน เรื่องการแปรรูปอาหารหรือทำอาหาร เพื่อเสริมทักษะการเอาชีวิตรอดให้กับเด็ก ๆ และอาจต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่นำออกขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับเด็กนอกระบบการศึกษาและชุมชน และนำผลการเรียนรู้ดังกล่าวไปมอบให้กับชาวบ้านในชุมชนและเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความยากลำบากตามเป้าหมายของโครงการอีกด้วย โดยเด็ก ๆ ได้เรียนรู้ทั้งเรื่องการเตรียมและการปรุงอาหาร การวางแผนการบรรจุและแจกอาหาร รวมถึงการทำงานเป็นทีม โดยครูประเมินการเรียนรู้ของเด็กผ่านการสังเกต ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการและวางแผน จนนำไปมอบให้กับชาวบ้านได้สำเร็จ ซึ่งชุมชนเริ่มมีความสนใจและเกิดความตระหนักในเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กในชุมชนโดยเฉพาะเด็กนอกระบบการศึกษามากขึ้น

5. การใช้สื่อเทคโนโลยีช่วยในการเข้าถึงและรวบรวมข้อมูล เพื่อติดตามและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนยากจนเป็นรายบุคคล สื่อเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการเข้าถึงและรวบรวมข้อมูลของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล และกระจายตัวตามพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ การได้ข้อมูลของเด็กที่ถูกต้องจะช่วยให้สามารถจัดการช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนอย่างแท้จริง

โครงการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีการจัดทำระบบฐานข้อมูลเด็กและครูนอกระบบการศึกษา ตลอดจนถึงบ้านเรียน ศูนย์การเรียนรู้ และสถานศึกษานอกระบบด้วยเครื่องมือดิจิทัล (Survey Free Online) ให้เป็นปัจจุบัน โดยการมีส่วนร่วมของครู เด็ก ชุมชน เครือข่าย องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่

กรุงเทพมหานคร (ชุมชนแออัดใต้ทางด่วน เขตบางนา และชุมชนกระทู้เดี่ยว เขตสะพานสูง) จังหวัดสมุทรปราการ (ชุมชนทองสุข ต.แพรกษา อ.เมืองฯ) และจังหวัดสงขลา (ชุมชนบ้านพลี ต.วัดจันทร์ อ.สทิงพระ) รวมจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาในโครงการ จำนวน 521 คน และครูผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา จำนวน 40 คน เพื่อช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาให้สามารถพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะการพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตบนฐานนิเวศวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างมีความสุข

โครงการตามหาน้องในชอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงาน ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) กระบวนการทำงานเกี่ยวกับข้อมูลเชิงพื้นที่ (spatial data) ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ โดยการกำหนดข้อมูลเชิงบรรยายหรือข้อมูลคุณลักษณะ (attribute data) และสารสนเทศ เช่น ที่อยู่ บ้านเลขที่ ที่มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งในเชิงพื้นที่ (spatial data) เช่น ตำแหน่งบ้านของเด็กๆ ทั้งนี้ทำให้สามารถช่วยเหลือและส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน ผ่านความร่วมมือที่เข้มแข็งของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ได้แก่ เกษีขจรและแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ครูนอกระบบการศึกษา และชุมชน เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน ด้อยโอกาสทางการศึกษาในจังหวัดชัยภูมิ เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการสามารถนำความรู้ และทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้จากกิจกรรมต่าง ๆ สร้างการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน

4.2 กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กยากจนในชุมชน

ในการพัฒนาครูสำหรับเด็กยากจนควรให้ความสำคัญกับการยกระดับความรู้ ทักษะ ทักษะทัศนคติและคุณลักษณะ (Knowledge, Skills, and Personal attribute) ของบุคคลที่จำเป็นต้องมีเพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้ประสบความสำเร็จตามที่กำหนดไว้ เพื่อให้ครูเป็นบุคคลที่สามารถบริหารจัดการและดำเนินงานดูแลช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุน และจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนชัดเจน พร้อมทั้งมีวิธีการและมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้ มีการส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหา เพื่อให้เด็กยากจนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิต และรอดพ้นจากวิกฤติทั้งปวง

ครูนอกระบบการศึกษาที่ดูแลเด็กยากจน ได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ทั้งองค์กรนานาชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษาท้องถิ่น รวมทั้งแหล่งทุนภายนอกที่ผลักดันให้ครูนอกระบบการศึกษามีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการช่วยเหลือเด็กยากจน ดังนี้

1. การรับสมัครครูที่ดูแลเด็กยากจนและเด็กพิการยากจน โดยคัดเลือกกลุ่มที่ตอบโจทย์การดูแลเด็ก ซึ่งขั้นตอนนี้ควรเริ่มตั้งแต่การให้เด็กยากจนหรือเด็กพิการทำแบบสอบถาม และระบุหาวัตถุประสงค์ที่เด็กต้องการ โดยเฉพาะ

2. การอบรมเชิงปฏิบัติการบนฐานสมรรถนะ (Competency-based Training Model) เน้นความสามารถที่จำเป็นและความต้องการของครูสำหรับการพัฒนาเด็กยากจนเป็นฐานของการจัดฝึกอบรม หรือนำมาใช้เป็นเนื้อหาของการฝึกอบรม ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสามารถตามเนื้อหานั้น ๆ โดยเน้นที่ความสามารถในการทำงานเป็นสำคัญ สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูและคนทำงานกับกลุ่มเด็กยากจน ได้แก่ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ เพื่อให้สามารถทำงานกับเด็กยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สามารถเขียนแผนการเรียนรู้สำหรับเด็กรายบุคคล สามารถวางแผนและประเมินการเรียนรู้ มีจิตวิทยาสร้างแรงบันดาลใจให้แก่เด็ก เป็นต้น

3. การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ การพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะเด็กที่เป็นแกนนำของศูนย์การเรียนรู้ มูลนิธิ บ้านเรียนให้เด็กที่เป็นแกนนำได้รับการพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้มีศักยภาพในตนเองที่สูงขึ้น จากนั้นแกนนำจะต้องนำความรู้และทักษะที่ตนได้เรียนมาสอนและฝึกอบรมให้เพื่อนในศูนย์การเรียนรู้ เป็นการส่งต่อองค์ความรู้จากเพื่อนถึงเพื่อนเพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ได้รับความรู้ รวมถึงเป็นการให้แกนนำได้ทบทวนความรู้ของตนเองเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไปได้อีกด้วย

4. การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) ให้ครูได้ทำงานร่วมกัน โดยยึดเด็กยากจนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการคิดและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของครู โดยร่วมกันทำงานในระดับหน่วยงานด้วยตนเอง และ/หรือการทำงานระหว่างเครือข่ายในระดับพื้นที่ร่วมกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

5. การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล ให้มีการดูแลการดำเนินงานของครูสำหรับเด็กยากจน มีการนิเทศและให้คำชี้แนะการทำงานโดยตรงและโดยอ้อม กำกับ ติดตาม และประเมินผลกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่ครูได้ดำเนินการอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง เพื่อนำผลสะท้อนมาปรับปรุงและแก้ไขการทำงานเพื่อพัฒนาเด็กยากจน

โดยการดำเนินงานต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถของผู้ปฏิบัติงานหรือสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับการทำงาน ทำให้ครูมีความสามารถในการปฏิบัติภาระงานนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกิจกรรมการพัฒนาดังกล่าวสามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดมุมมองเชิงบวก เกิดทักษะการทำงานอย่างเชี่ยวชาญ และมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและแม่นยำ เพื่อให้ครูและคนทำงานกับเด็กยากจนมีความพร้อมทั้งในเชิงความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีกับการทำงาน และได้รับการพัฒนาตนเองที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจน เริ่มจากการประสานเครือข่ายเพื่อค้นหาเด็กนอกระบบการศึกษาในแนวราบ จากนั้นคัดกรองเด็กตามระดับความยากจน จากนั้นพัฒนาครูให้มีเครื่องมือในการค้นหาตัวเด็กและการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคล ผ่านการวิเคราะห์ความต้องการและความสนใจของเด็ก และการประเมินการเรียนรู้ มีการเชื่อมฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานและการค้นหาตัวเด็กจากเครือข่าย คนในชุมชน จากนั้นวิเคราะห์ความต้องการและความสนใจในการเรียนรู้ ทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็ก อาทิ การพัฒนากิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ การส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐาน เพื่อให้เด็กสามารถหารายได้และพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงการสร้างพื้นที่การเรียนรู้และการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคล/กลุ่ม ให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเอง พัฒนาทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็กและการประสาน ในสถานที่ชุมชน การดำเนินการตามแผนการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งเป็นรายบุคคลและแบบกลุ่ม การทบทวนบทเรียน ผ่านการพูดคุย และการถอดบทเรียนการเรียนรู้

กลไกการพัฒนาเด็กยากจน มี 4 กลไก คือ กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงาน โดยใช้ระบบ GIS เป็นเครื่องมือค้นหาตัวเด็ก การประสานกับเครือข่ายการศึกษาทางเลือก กลไกพื้นที่ในการค้นหาตัวเด็ก โดยให้ครูนอกระบบการศึกษา ครูคน. ครูศรช. ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ครูอาสาสอนเด็กด้อยโอกาส ครูอัตราจ้าง สังกัดอปท. โรงเรียน และเครือข่ายในชุมชนลงพื้นที่ เพื่อหากกลุ่มเด็กและเยาวชนยากจนที่เหมาะสม และวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายตามประเภทความยากจน หรือความต้องการและสนใจในการเรียนรู้ กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็กและกลไกการส่งต่อ โดยประสานหน่วยงานรับผิดชอบและการพัฒนาอาชีพให้เลี้ยงตนเอง เลี้ยงครอบครัว และเป็นผู้ประกอบการในชุมชนได้

สำหรับการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาสำหรับกลุ่มนี้ มีการรับสมัครครูที่ดูแลเด็กยากจนและเด็กพิการ โดยคัดเลือกกลุ่มที่ตอบโจทย์การดูแลเด็ก มีการอบรมเชิงปฏิบัติการบนฐานสมรรถนะ (Competency-Based Training Model) เน้นความสามารถที่จำเป็น และความต้องการของครูสำหรับเด็กยากจนมาใช้เป็นฐานของการจัดฝึกอบรม การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ เป็นการส่งต่อองค์ความรู้นั้นจากเพื่อนถึงเพื่อน เพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ได้รับความรู้และอีกทางคือการได้ทบทวน ความรู้นั้นเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) ให้ครูได้ทำงานร่วมกัน โดยยึดเด็กยากจนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการคิดและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของครู ร่วมด้วยการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัมปนาท บริบูรณ์ และ รณิดา เขยชุม. (2553). *การประเมินผลนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส : กลุ่มเด็กถูกปล่อยปละละเลย*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, สุวิมล เสงพัฒนา และ พุดตาน พันธุเณร. (2555). ความเหลื่อมล้ำของโอกาสทางการศึกษา และ มาตรการการคลังเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่การศึกษาเยาวชน. *เศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(1), 1-36.
- วิทยากร เชียงกูล. (2552). *สภาวะการการศึกษาไทย 2550/2551 ปัญหาความเสมอภาคและคุณภาพของการศึกษาไทย*. วี.ที.ซี.คอมมิวนิคชั่น.
- อัญมณี บุรณกานนท์. (2553). *การประเมินผลนโยบายการจัดการศึกษาเด็กด้อยโอกาสกลุ่มเด็กด้อยโอกาส/ยากจนเข้าถึงบริการ*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- Branded Content. (2019). *เรื่องจริงที่ต้องรู้! ความยากจน ทำเด็กไทยกว่า 2 ล้านคนเสี่ยงหมดโอกาสการศึกษา เศรษฐกิจไทยสูญปีละ 1-3 % ของ GDP*. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2564 จาก <https://brandinside.asia/education-thailand/>

ภาษาอังกฤษ

- Oviedo, Monica Juliana. (2009). *Expansion of Higher Education and the Equity of Opportunity in Colombia*, Research work presented for M.R. (Applied Economic), Universitat Autònoma de Barcelona.
- Schmidt, William H. (2011). Equality of Educational Opportunity, Myth or Reality in U.S. Schooling?. *American educator winter 2010-2011*. 34(4), 12-19.

บทส่งท้าย

ระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กและครูนอกระบบการศึกษาในภาพรวมพบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กและครูนอกระบบการศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของ “เด็กนอกระบบการศึกษา” ตามกลุ่มเด็กที่มีลักษณะแตกต่างกัน รวมถึง “ครูนอกระบบการศึกษา” ตามลักษณะการดำเนินงานบริบทเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นที่หลากหลาย โดยคำนึงถึงความละเอียดอ่อนเปราะบางในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ภูมิหลังทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจฐานะ ที่ผู้ดำเนินการต้องดำเนินงานด้วยความเข้าใจในภูมิหลัง สภาพ ปัญหา และความต้องการที่แตกต่างอย่างรอบคอบ เนื่องจากเป็นประเด็นละเอียดอ่อน ในขณะเดียวกันก็มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน ความขัดแย้ง และความมั่นคงของประเทศอีกด้วย

กลไกการดำเนินงานส่วนใหญ่อยู่บนหลักการของการใช้ชุมชนเป็นฐาน การบูรณาการฐานข้อมูล การดำเนินงานเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมจากปราชญ์ชุมชน อาสา หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น มหาวิทยาลัย องค์กรในพื้นที่ที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ เครือข่ายการทำงานด้านการศึกษาในพื้นที่ และการส่งต่อและเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ เพื่อการพัฒนาเด็กในระดับปัจเจกบุคคล มีการพัฒนารายบุคคล (IDP) และการออกแบบการศึกษาบุคคล (IEP) ที่สำคัญคือมีการส่งต่ออย่างเป็นระบบ รับช่วงอย่างไม่ขาดมือ และต้องมีการนิเทศ ติดตาม ประเมินผลการเรียนรู้ทั้งเป็นรายบุคคลและแบบกลุ่ม การทบทวนบทเรียนผ่านการพูดคุย และการถอดบทเรียน การเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องเพื่อให้มั่นใจว่าเด็กได้รับการส่งต่อทั้งในด้านการศึกษาและการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสมตามความเป็นจริง

อย่างไรก็ดี จากการวิจัยเห็นถึงความสำคัญในการ “เข้าถึงตัวเด็ก” ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกที่จะระบุตัวตนของเด็กนอกระบบการศึกษา จำนวน สภาพ ปัญหา ความต้องการ รวมถึงข้อมูลอื่น ๆ ในมิติต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เช่น เพศ ระบบเครือญาติ สิทธิสุขภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นความต้องการของเด็กได้รอบด้านขึ้น เช่น ความช่วยเหลือที่ต้องการ การย้ายถิ่นตามการทำงานของพ่อแม่ ผู้ปกครอง โดยการบูรณาการกับฐานข้อมูลของภาครัฐและฐานข้อมูลในระดับชุมชน เพื่อให้เป็นฐานข้อมูลเชิงลึก สามารถเพิ่ม-ลด แก้ไข และเข้าถึงได้รวดเร็ว เหมาะกับความสลับไหลในการเคลื่อนย้ายของเด็กนอกระบบการศึกษา และความสำคัญของการจัด “ภูมิทัศน์การเรียนรู้ใหม่” ประกอบด้วยพื้นที่ภายในจิตใจของตนเองและพื้นที่ร่วมของผู้เรียนกับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่รับรู้ด้วยกายภาพ (Co-Learning Space: CLS) และพื้นที่ร่วมของเครือข่ายผู้เรียนที่โยงใยในระบบนิเวศการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Co-Learning Community) รวมถึงการเรียนรู้ในพื้นที่พิเศษเฉพาะของแต่ละคนที่น่าไปสู่ การส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างตรงกับความต้องการและบริบทภูมิสังคมของเด็กแต่ละกลุ่ม

กลไกการพัฒนาครุควรมุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ภายในบุคคลอย่างต่อเนื่อง และนำความรู้นั้นไปขยายผลให้แก่ผู้อื่นด้วยการพัฒนาครูผ่านระบบแม่-ลูกไก่ การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง ในประเด็นความรู้และทักษะต่าง ๆ เช่น ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การกำหนดมาตรฐานสมรรถนะมาตรฐานของครูนอกระบบการศึกษา การประเมินสมรรถนะและการวางแผนการพัฒนารายบุคคล การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากลไกทางวิชาการ คือการสร้างขวัญและกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบการศึกษา รวมถึงการพัฒนาเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ทำงานร่วมกันโดยอาศัยความเข้าใจ ความไว้วางใจและร่วมแรงใจกันทุกฝ่าย โดยมุ่งหมายให้กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นกลไกการพัฒนาในฐานะตัวกลางเชื่อมประสานการทำงานด้านการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการดำเนินงานอย่างสอดคล้องประสานเป็นเครือข่ายทางวิชาชีพที่มุ่งการทำงานบนฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทิศทางเดียวกันต่อไป

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความแตกต่างของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาตามแต่ละประเภทพบว่า

1. รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม มีจุดเน้นสำคัญในการสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็กซึ่งเกิดจากการค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการของเด็กอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู โดยมีพื้นที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานและให้คำปรึกษาสำหรับเด็กที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ผ่านการจัดการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเด็กตามกลุ่มประสบการณ์ผ่านการเรียนรู้แบบโครงการและการเรียนรู้บนฐานกิจกรรมที่ได้ลงมือทำจริง จากนั้นวัดผลการเรียนรู้ที่รายบุคคล อีกข้อหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ทั้งกาย ใจ และวิธีคิดเพื่อให้เด็กเห็นคุณค่าในตนเอง และเห็นวิธีการในปรับชีวิตให้มีความสมดุลทั้งด้านกาย ใจ และปัญญาของตนเองและคนรอบข้าง และจัดสรรพื้นที่การเรียนรู้เพื่อปรับตัวเข้าสู่สังคมหลังรับการปล่อยตัว ทั้งกายภาพหรือทางสื่อสังคม เพื่อการเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กให้ผ่านช่วงการสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม และการวางเป้าหมายและประคับประคองชีวิตให้มั่นคงขึ้น

กลไกการพัฒนาเด็กและครูในกระบวนการยุติธรรมนั้น ควรให้ความสำคัญกับกลไกทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองสิทธิเด็กในการได้รับการพัฒนาตนเอง การประสานงาน/เชื่อมต่อ รวมทั้งการมอบหมายจากส่วนกลาง โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่าง 3 สิ่ง คือ ความต้องการของเด็ก ข้อจำกัดและทรัพยากรศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนและข้อจำกัดและทรัพยากรของเครือข่าย และกฎหมาย ระเบียบ และแนวปฏิบัติของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ผ่านกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ นำไปสู่การส่งต่อเด็กในกระบวนการ

ยุติธรรมสู่การศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือการเทียบโอนการเรียนรู้จากกลุ่มประสบการณ์ที่เรียนในศูนย์ฝึกเพื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือเพื่อกลับเข้าสู่การศึกษาในชั้นเรียนตามวัย

ส่วนกลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม ควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบจุลภาค และการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตาม และการพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ โดยประสานความร่วมมือจากครูผู้เชี่ยวชาญจากเครือข่ายในพื้นที่ ผ่านการเรียนรู้โดยใช้หลักการเรียนรู้แบบอิงสมรรถนะ (Competency based learning) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเด็กกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเข้าใจตรงประเด็นและทันสมัยทันสถานการณ์

2. รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กพิการในชุมชน ตั้งต้นจากปัญหาความไม่พร้อมเนื่องจากอาการป่วยหรือพิการในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสติปัญญาหรือออทิสติก ด้านการมองเห็น ด้านการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเรียน ปัญหาการเดินทางมาเรียน ปัญหาการเรียนร่วมกับเด็กปกติ ปัญหาครอบครัวที่มีฐานะยากจน ส่งผลกระทบต่อการบำบัดที่มีค่าใช้จ่ายสูง และบ้านไม่ได้ปรับสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับความพิการทำให้ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

กลไกการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กพิการ มีหลักการใช้พื้นที่หรือชุมชนเป็นฐานและการใช้ข้อมูลการคัดกรองทางการแพทย์และการเยี่ยมครอบครัวเป็นฐานในการทำงานร่วมกัน โดยเน้นที่กลุ่มเป้าหมายสำคัญเร่งด่วนในการเข้าถึงเด็ก และการพัฒนาครูในองค์กรหรือครูกรุณาในชุมชนซึ่งมักเป็นผู้ปกครอง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือจิตอาสาในชุมชน โดยการทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลที่เหมาะสมตามลักษณะของความพิการ โดยประสานกับโรงพยาบาล โรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ ผู้ปกครองของเด็ก ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาสังคม (NGOs) ในพื้นที่ สมาคม มูลนิธิ เพื่อนำข้อมูลที่มีอยู่และจากข้อมูลจริงจากครอบครัวหรือชุมชนมาระบุตัวเด็ก และมีการจัดประชุมเวทีกับกลุ่มผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อร่วมมือกันกำหนดแผนในการพัฒนาเด็กและครูร่วมกัน ผ่านกลไกการสนับสนุนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูคือแพทย์ พยาบาล นักกายภาพบำบัด ครูการศึกษาพิเศษ หรือมูลนิธิด้านผู้พิการซึ่งจะมีบทบาทเป็นครูโค้ชในการนิเทศติดตามและเสริมพลัง บันทึกการติดตาม จัดทำบันทึกการทำงานสรุปรายงานความก้าวหน้าทุกครั้ง (AAR) จัดประชุมทีมครู และสรุปผลการเรียนรู้ต่อไป และมีกลไกการสนับสนุน คือการนิเทศติดตามและเสริมพลังโดยครูโค้ชในการทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้จริงและทำงานร่วมกับครูกรุณา ทั้งนี้ควรผลักดันให้มีศูนย์การเรียนใกล้บ้านในท้องถิ่น สำหรับเด็กพิการในชุมชนที่เน้นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการดูแลเพราะเป็นรากฐานที่สำคัญ

กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กพิการ ซึ่งมีทั้งครูประจำการที่อยู่ในองค์กรหรือมูลนิธิที่ดูแลเด็กพิการ และครูกรุณาหรือครูอาสาที่มาจากกลุ่มผู้ปกครองเด็กพิการ อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน ครูในสถานศึกษาในชุมชน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พยาบาลชุมชน รวมถึงครูการศึกษาพิเศษ ครูผู้ดูแลเด็กเยาวชนพิการ

และข้าราชการเกษียณ ใช้ระบบการพัฒนาแบบการอบรมแกนนำครูกรุณาที่จะเป็นแกนนำในการพัฒนาครูกลุ่มต่อไปในชุมชนหรือองค์กร (Training of the Trainer: ToT หรือ แม่ไก่ ลูกไก่) โดยมีประเด็นในการเรียนรู้ เช่น ฐานคิดในการทำงาน เพื่อเข้าใจถึงเป้าหมายการทำงานกับเด็กพิการ และการทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) และการออกแบบการศึกษารายบุคคล (IEP) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ การดูแลและฟื้นฟูเด็กพิการ จิตวิทยาการแนะแนวเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ และเทคนิควิธีในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ ทั้งนี้ ชุมชนหรือองค์กรที่ทำงานกับเด็กพิการควรสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ที่เข้าใจสภาพบริบทของเด็กพิการและองค์กรได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถสร้างระบบแรงจูงใจในการทำงานและสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง รวมทั้งผู้ปกครองควรรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มชมรมผู้ปกครองเด็กพิการ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งด้านองค์ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและแนวปฏิบัติในการดูแล ฟื้นฟู และพัฒนาเด็กพิการร่วมกันเพื่อถอดบทเรียนต่อไป

3. รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กชาติพันธุ์ เริ่มต้นจากการค้นหาเด็กผ่านกลไกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และตำรวจตระเวนชายแดน ร่วมกันจัดทำข้อมูล เนื่องจากเด็กชาติพันธุ์จะอยู่ในพื้นที่เป็นกลุ่มที่ยากต่อการเข้าถึง จากนั้นค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้ควบคู่กับการแลกเปลี่ยนมุมมองและรวมกลุ่มดำเนินการทำโครงการ โดยการไปทัศนศึกษา ดูงาน รวมทั้งดูผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการประกอบอาชีพเพื่อประกอบการตัดสินใจ มีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกลุ่มอาชีพ ทั้งนี้มีการนิเทศติดตาม ความคืบหน้าทั้งปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูโค้ช จากนั้นประเมินการเรียนรู้ตามเป้าหมายและเชื่อมโยงกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กลไกในการดำเนินงาน คือ ฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงานในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์และส่งต่อไปยังกลไกพื้นที่ในการค้นหาเด็กอย่างมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือตำรวจตระเวนชายแดน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้ประกอบการร่วมกันจัดทำเพื่อการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก อย่างมีส่วนร่วมจากปราชญ์ชุมชน อาสาสมัคร หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น มหาวิทยาลัย องค์กรในพื้นที่ที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ เครือข่ายการทำงานด้านการศึกษาในพื้นที่ และการส่งต่อและเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ

สำหรับกลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นครูนักพัฒนา ครูจิตอาสา และครูประจำการ ให้มีสมรรถนะที่จำเป็นทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ มีการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง ในประเด็นความรู้และทักษะต่าง ๆ เช่น ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรม

การเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การมีมีโนทัศน์ที่ดีเกี่ยวกับเด็กชาติพันธุ์ รวมไปถึงภาษาของกลุ่มเด็กชาติพันธุ์ เป็นต้น

4. รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มีกระบวนการที่สำคัญ คือ การเข้าถึงตัวเด็กเด็กโดยเครือข่ายในชุมชนและเครือข่ายจากองค์กร/หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน อาทิ หน่วยงานด้านความมั่นคง เครือข่ายองค์กรระดับท้องถิ่นและท้องถิ่นที่สสอ. รพ.สต. อปท. อบต. อสม. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ล่ามชุมชน เครือข่ายกลุ่มสตรี หรือครูโค้ช ครูอาสาทั้งในมูลนิธิหรือศูนย์การเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมหรือปัญหาเป็นฐานในการค้นหาตัวเด็ก รวมถึงการใช้ฐานข้อมูลมาเป็นนวัตกรรมในการเข้าถึงความช่วยเหลือของเด็กและเยาวชนลูกหลานแรงงานต่างด้าวและเด็กไร้สัญชาติ ทำให้มองเห็นความต้องการ ได้รอบด้านขึ้น ที่สำคัญคือกำหนดนิยามความหมายของเด็กกลุ่มนี้ให้ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงการทับซ้อนของข้อมูล เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กไร้สัญชาติ เด็กตะเข็บชายแดน ฯลฯ ฐานข้อมูลที่พัฒนาขึ้นต้องสามารถแก้ไขและเข้าถึงได้รวดเร็วเหมาะสมกับความเคลื่อนไหวในการเคลื่อนย้ายของเด็กที่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยตามการจ้างงานของผู้ปกครอง จากนั้นวิเคราะห์อาชีพที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองของเด็กและมูลนิธิหรือศูนย์การเรียนรู้และทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็กอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู และวางแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการลงมือทำจริง ทั้งแบบ On site จากปราชญ์ชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย และ Online ผ่าน YouTube มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้และแบ่งปันทรัพยากรโดยมีการติดตามเพื่อประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูโค้ชและการประเมินผลการเรียนรู้ผ่านกระบวนการ After Action Review (AAR) จุดเน้นที่สำคัญคือการจัดสรรพื้นที่กลางในการขายผลผลิตและแสดงผลงานในพื้นที่ เพื่อให้เด็กได้นำความรู้ไปต่อยอด แสดงตัวตน รวมถึงการขยายผลต่อยอดในเชิงเครือข่ายธุรกิจสู่การเป็นเจ้าของธุรกิจหรือผู้ประกอบการได้ในอนาคต

กลไกในการพัฒนาเด็กกลุ่มนี้ที่จำเป็น คือ กลไกหน่วยงานความมั่นคงระดับชาติ ต้องพิจารณาร่วมกันในการลด/ปรับเกณฑ์ ลด/ปรับเงื่อนไขร่วมกันกำหนดโดยบายการศึกษา โดยคำนึงถึงสิทธิทางการศึกษา สิทธิมนุษยชน สถานะและสิทธิของบุคคล และความมั่นคงของประเทศ ร่วมกันจัดทำฐานข้อมูลเชิงบูรณาการเพื่อการระบุตัวตนของเด็ก ที่อยู่อาศัย และความช่วยเหลือที่ต้องการในทุกด้านและทุกมิติ การกำหนดผู้รับผิดชอบหลัก การจัดสรรงบประมาณ และสิ่งจูงใจทั้งครู/เด็ก/ผู้ปกครอง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากแนวคิดการจัดการศึกษาโดย อบจ. อบต. สพฐ. กศน. ศูนย์การเรียนรู้ องค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และ NGOs การจัดการกิจกรรมการศึกษาในระบบและนอกระบบ โรงเรียนอย่างยั่งยืน วัดประเมินผลตามสภาพจริง ในเนื้อหาเกี่ยวกับแนวปฏิบัติการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทย รวมถึงรับทราบกฎระเบียบของชุมชนที่ตนอยู่อาศัยเพื่อเตรียมตัวพัฒนาสถานะบุคคลและสิทธิต่าง ๆ ตามสถานะบุคคลของตนเอง เป็นต้น และท้ายที่สุดคือการติดตาม ส่งต่อ และปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษาและมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กรายบุคคล

กลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มีลักษณะเป็นรูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้

เชิงรุก รวมไปถึงการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) เน้นการพัฒนาสมรรถนะของครู เช่น การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความเข้าใจเด็กที่เป็น รวมถึงภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยผู้จัดกิจกรรมการฝึกอบรมควรเป็นผู้ที่เข้าใจบริบทการทำงานเชิงพื้นที่และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมาย การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ เป็นการส่งต่อองค์ความรู้จากเพื่อนถึงเพื่อนเพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ได้รับความรู้และอีกทางคือการได้ทบทวน ความรู้นั้นเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

5. รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประเด็นละเอียดอ่อนอยู่ 3 ประเด็น คือ ศาสนา ภาษา และภูมิหลังทางวัฒนธรรม ที่ผู้จัดการเรียนรู้ต้องพิจารณาอยู่เสมอในการดำเนินงานด้วยความเข้าใจเพราะเป็นประเด็นละเอียดอ่อน เกี่ยวโยงกับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน ความขัดแย้งและความมั่นคงของประเทศ การดำเนินงาน เริ่มจากการค้นหาตัวเด็กที่มีความซับซ้อน ต้องอาศัยผู้ที่ได้รับความไว้วางใจและเป็นที่รู้จักของผู้คนในพื้นที่อย่างกว้างขวางเพื่อให้เข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว จากนั้นค้นหาครูที่ทำงานกับเด็กอย่างเข้าใจในวิถีชีวิต ศาสนาภาษา และวัฒนธรรมของเด็กเพื่อการสร้างทัศนคติที่จะนำไปสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่มีความปลอดภัย มีการพัฒนาครูให้สามารถออกแบบการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ที่มีความหมายผ่านต้นแบบของท่านบี มูฮัมหมัด ที่ใช้หลักการศาสนาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมให้บรรลุถึงคุณภาพและศักยภาพด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ทั้งของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลาม ร่วมกับการพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการของชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ทดลองออกแบบการเรียนรู้และสอนในห้องเรียนทดลองก่อนจัดการเรียนรู้ในพื้นที่จริง ทั้งในศูนย์การเรียนรู้และพื้นที่ในชุมชน เมื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้แล้วมีการประเมินผลการเรียนรู้และการสะท้อนบทเรียนการทำงานเพื่อการพัฒนาในโอกาสต่อไป

กลไกในการพัฒนาในกลุ่มนี้ เป็นกลไกพื้นที่ในการค้นหาเด็กโดย Gate Keeper ที่ได้รับความไว้วางใจในการเข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว เนื่องจากเป็นพื้นที่มีปัญหาที่มีความซับซ้อน และเด็กที่อยู่ในสังกัดโรงเรียนสอนศาสนาและมูลนิธิในพื้นที่ การช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก ผ่านการมีส่วนร่วมทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น/ชุมชน มูลนิธิ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยอาชีวศึกษา และครอบครัวที่ร่วมด้วยช่วยกันในการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก และกลไกการส่งต่อ มีการติดตามผลการดำเนินงานทักษะชีวิต เพื่อดำเนินการส่งต่อให้เด็กเข้าสู่ทักษะอื่น ๆ เมื่อเด็กพร้อมและส่งต่อเข้าสู่สถานประกอบการเพื่อประกอบอาชีพตามที่เด็กสนใจและถนัด

กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีจุดเน้นคือการกำหนดมาตรฐานสมรรถนะมาตรฐานของครูนอกระบบการศึกษา การประเมินสมรรถนะและการวางแผนการพัฒนาบุคคล การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning community: PLC) การสร้างขวัญกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบการศึกษา และการ

สร้างเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ทำงานร่วมกันโดยอาศัยความเข้าใจในความแตกต่างทางศาสนา วิถีชีวิต ภาษา และวัฒนธรรม สร้างความไว้วางใจและร่วมแรงใจกันทุกฝ่าย โดยมีกสศ.เป็นตัวกลางเชื่อมการทำงานของทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

6. รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจน เริ่มจากการประสานเครือข่ายเพื่อค้นหาเด็กนอกระบบการศึกษาในแนวราบ จากนั้นคัดกรองความยากจนของเด็ก แล้วพัฒนาครูให้มีเครื่องมือในการค้นหาตัวเด็กและการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคลผ่านการวิเคราะห์ความต้องการและความสนใจของเด็ก และการประเมินการเรียนรู้ การค้นหาตัวเด็กโดยครูนอกระบบการศึกษาการเชื่อมฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานและการค้นหาตัวเด็กจากเครือข่ายคนในชุมชน จากนั้นวิเคราะห์ความต้องการและความสนใจในการเรียนรู้ ทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็ก เพื่อให้เด็กสามารถหารายได้และพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงการสร้างพื้นที่การเรียนรู้และการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคล/กลุ่ม ให้เกิดทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเอง พัฒนาทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ การประสานงานในชุมชน การดำเนินการตามแผนการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม การทบทวนบทเรียนผ่านการพูดคุยและถอดบทเรียน

กลไกการพัฒนาเด็กยากจน มี 4 กลไก คือ กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงาน โดยใช้ระบบ GIS เป็นเครื่องมือค้นหาตัวเด็ก การประสานกับเครือข่ายการศึกษาทางเลือก กลไกพื้นที่ในการค้นหาตัวเด็ก โดยให้ครูนอกระบบการศึกษา ครู กศน. ครู ศรช. ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ครูอาสาสอนเด็กด้อยโอกาส ครูอัตราจ้าง สังกัด อปท. โรงเรียน และเครือข่ายในชุมชนลงพื้นที่ เพื่อหากกลุ่มเด็กและเยาวชนยากจน จากนั้นวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายตามประเภทความยากจนหรือความต้องการและสนใจในการเรียนรู้ กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็กและกลไกการส่งต่อ โดยประสานหน่วยงานรับผิดชอบและการพัฒนาอาชีพให้เลี้ยงตนเอง เลี้ยงครอบครัวเป็นผู้ประกอบการในชุมชนได้

กลไกในการพัฒนาครูสำหรับเด็กกลุ่มนี้ มุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ภายในบุคคลอย่างต่อเนื่อง และนำความรู้ที่ไปขยายผลให้แก่ผู้อื่นด้วยการพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง ในประเด็นความรู้และทักษะต่าง ๆ ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากลไกทางวิชาการ คือ การสร้างขวัญและกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบการศึกษา รวมถึงการพัฒนาเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ทำงานร่วมกันโดยอาศัยความเข้าใจ ความไว้วางใจและร่วมแรงใจกันทุกฝ่าย โดยมุ่งหมายให้กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นกลไกการพัฒนาในฐานะตัวกลางเชื่อมประสานการทำงานด้านการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการดำเนินงานอย่างสอดประสานเป็นเครือข่ายทางวิชาชีพที่มุ่งการทำงานบนฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทิศทางเดียวกันต่อไป

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล: cyd.educhula@gmail.com เว็บไซต์: www.cydcenter.com